

GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

Class No. 100JC

Book No. 357

N.L.38

रा० प०-४४
N. L.-४४

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय
NATIONAL LIBRARY
कलकत्ता
CALCUTTA

अंतिम अंकित दिनांक वाले दिन यह पुस्तक पुस्तकालय से भी
गई थी। दो सप्ताह से अधिक समय तक पुस्तक रखने पर प्रतिदिन
6 पंसे की दर से विलम्ब शुल्क लिया जायगा।

This book was taken from the Library on the date
last stamped. A late fee of 6 P. will be charged for
each day the book is kept beyond two weeks.

ব্রাহ্মধর্মঃ

ও তৎসং

বাক্ষধর্মঃ

তত্ত্ববোধিবো সুস্থাপনে সুস্থিতঃ
১ আবিন ১৯৭২ মহ

১৪
৪৪

Aligarh

ଓঁ তৎসূ

আক্ষদর্শঃ

ওঁ ব্রহ্মবাদিনোবদ্ধি ॥ যতোবাইমানি
ভূতানি জায়স্তে যেন জাতানি জীবন্তি যৎ
প্রযন্ত্যভিসংশিষ্টি তত্ত্বজ্ঞাস্ত্ব তত্ত্বজ্ঞ ॥
আনন্দাক্ষেব খলিমানি ভূতানি জায়স্তে
আনন্দেন জাতানি জীবন্তি আনন্দং প্রয-
ন্ত্যভিসংশিষ্টি ॥ যতোবাচোনিবর্তন্তে অ-

ওঁ ব্রহ্মবাদিনঃ বদ্ধি ॥ ‘যতঃ’ হচ্ছাৎ ‘বৈ’ ‘ইমা-
নি ভূতানি জায়স্তে’ ‘যেন’ চ জানি ‘জাতানি’ ‘জীবন্তি’
প্রাণান् ধারণষি অস্তে চ ‘যৎ’ ব্রহ্ম ‘প্রযন্তি’ প্রতি-
গঙ্গজি ‘অভিসংবিশষ্টি’ তমেব প্রতিপদ্যস্তে প্রাপ্য-
শীত্যৰ্থঃ ‘তৎ’ ‘বিজ্ঞাস্ত্ব’ বিশেষেণ জাতুঃস্থিত্ব
‘তৎ ব্রহ্ম’ ॥ ‘আনন্দান্ত হি এব এলু ইমানি ভূতানি জা-
য়স্তে আনন্দেন জাতানি জীবন্তি আনন্দং প্রযন্তি অভিসং
বিশষ্টি’ ॥ ‘যতঃ বাচঃ নিবর্তন্তে অপ্রাপ্য মনসা সহ ।

প্রাপ্ত অনসা সহ । আনন্দঃ ব্রহ্মণোবিধান্ত বিভেতি কৃতশন ॥ রসোবৈ সঃ ।
রসং ছেবাযং লক্ষ্মীভবতি ॥ কোহেবান্যাং কৃষ্ণমুখ বলবদ্ধীকাশআনন্দোন স্যাঃ । এবছেবানন্দযাতি ॥ যদা
ছেবৈবএতপ্রিমদৃশ্যেহনাম্বেহনিক্রক্তেহনি-
লযনেহভৱং প্রতিষ্ঠাহিলতে অথসোহভযং
গতোভবতি ॥ যতোবাচোনিবর্তন্তে অ-

আনন্দঃ ব্রহ্মঃ বিষান্ত ন বিভেতি কৃতশন' ॥ 'রসঃ'
আনন্দকরঃ তৃপ্তিহেতুঃ 'বৈ' 'সঃ' পরামার্জা । 'রসং
হি এব' 'অথ' জীবঃ 'লক্ষ্মী' প্রাপ্ত 'আনন্দী' সুভী
'ভবতি' ॥ 'কঃ হি এব' লোকে 'আন্যাঃ' চেষ্টাঃ কৃ-
ষ্ণাঃ 'কঃ' বা 'প্রাণ্যাঃ' প্রাণন্দ কৃষ্ণ্যাঃ 'যৎ' যদি
'এহঃ' 'আতাশে' 'আনন্দঃ' আনন্দতপঃ পত্রাঞ্জা
'ন স্যাঃ' । 'এহঃ' পত্রাঞ্জা 'হি এব' 'আনন্দহাতি'
আনন্দবতি সুখবতি লোক ধর্মানুকপঃ ॥ 'হস্ত' যদিন
কালে 'হি এব' 'এহঃ' সাধকঃ 'এতপ্রিম' 'অনুশ্যে'
অবিষয়স্তুতে 'আনাম্বে' 'অশ্বীরে' 'অনিক্রক্তে' অবি-
শেষে বিশেষোহি নিকৃচ্যতে অবিশেষঞ্চ ব্রহ্ম তরামনি-
কৃক্তঃ 'অনিলসনে' অরাধারে ব্রহ্মণি 'প্রতিষ্ঠাঃ' হিতি
'অভবঃ' যথা স্যাঃ তথা 'বিদত্তে' 'অথ' তদঃ 'সঃ'
'অভবঃ' গতঃ ভবতি 'অভবঃ' প্রাপ্তোতি ॥ 'ষতঃ' বাচঃ
বিহুষ্ঠে অপ্রাপ্য অনসা সহ । আনন্দঃ ব্রহ্মঃ বিষান্ত ন

ଆକ୍ଷରଶର୍ମଃ

୩

ଆପ୍ୟ ମନ୍ମା ସହ । ଆନନ୍ଦଂ ତ୍ରିକଣୋବିଦାନୁ
ନ ବିଭେତି କଦାଚନ ॥ ଏବାସ୍ୟ ପରମା ଗତି-
ରେଷାସ୍ୟ ପରମା ସମ୍ପଦେବୋହସ୍ୟ ପରମୋ-
ଲୋକଏଷୋହସ୍ୟ ପରମଅନନ୍ଦଃ । ଏତୈସ୍ୟବା-
ନନ୍ଦସ୍ୟନ୍ୟାନି ଭୂତାନି ମାତ୍ରାମୁପଜୀବନ୍ତି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ପ୍ରଥମୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଭେତି କଦାଚନ' ॥ 'ଅସ୍ୟ 'ଜୀବମ୍ୟ 'ଏଷା' 'ପରମା ଗତିଃ'
ଆନନ୍ଦନନ୍ଦଃ ପରାକ୍ରମ ପରମା ଗତିଃ । ମର୍ମାସାଁ ମଞ୍ଚାସାଁ
ବିଭୂତିନାଁ ଯଥେ 'ଏବା ଅସ୍ୟ ପରମା ସମ୍ପଦ' । ଯେହମେ
କର୍ମକଳାଶ୍ରମାଲୋକାଃ ତେହସ୍ୟାପରମାଃ 'ଏହଃ' ପରମାକ୍ରୂ
ତୁ 'ଅସ୍ୟ ପରମଃ ଲୋକଃ' । ଯାନ୍ୟନ୍ୟାନି ବିହଥେନ୍ଦ୍ରିୟମହଞ୍ଚ-
ଜନିତାନି ଆନନ୍ଦଜୀବାତାନି ତାନ୍ୟପେକ୍ଷ୍ୟ 'ଏହଃ ଅସ୍ୟ ପରମଃ
ଆନନ୍ଦଃ' । 'ଏତେ ଏବ' 'ଆନନ୍ଦମ୍ୟ' 'ଭୂମାନନ୍ଦମ୍ୟ'
'ମାତ୍ରାନ୍ୟ' କଳାଁ ଅଃଶ୍ୱ 'ଅନ୍ୟାନି ଭୂତାନି' 'ଉପଜୀବନ୍ତି'
ଅନୁଭବନ୍ତି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ପ୍ରଥମୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ଇହଂ ବାଅଗ୍ରେ ବୈବ କିଞ୍ଚିଦାସୀଏ । ସ-
ଦେବ ମୌମ୍ୟଦର୍ଶାଆସୀଦେକମେବାହିତୀୟ ।
ସବାଏବମହାରଜଆୟାଇଜରୋମରୋହିତୋ-
ଇତ୍ୟଃ ॥ ସତପୋହତପ୍ୟତ ସତପଞ୍ଚପୁ ।
ଇହଂ ସର୍ବମୟୁଜନ ଯଦିଦଂ କିଞ୍ଚ ॥ ଏତମ୍ଭାବ
ଜୀବତେ ପ୍ରାଣୋଷନଃ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟାଧି ଚ ।
ଖଂ ବାୟୁଜ୍ଞ୍ୟାତିରାପଃ ପୃଥିବୀ ବିଶ୍ୱସ୍ୟ
ଧାରିଣୀ ॥ ଡ୍ୟାଦସ୍ୟାଘିନ୍ତପତି ଡ୍ୟାତ୍ପ-

‘ଇହଂ’ ଜଗଃ ‘ବୈ’ ‘ଅଗ୍ରେ’ ପୁରୀ ‘ନ ଏବ କିଞ୍ଚିତ୍
ଆସୀ’ । ‘ସଂ’ ଅନ୍ତିତାମାତ୍ରଃ ସର୍ଵ ନିରିଶେଷଃ ନିରଦୟଃ ।
‘ଏବ’ ହେ ‘ମୌମ୍ୟ’ ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ ‘ଇହମଗ୍ରେ’ ଅମ୍ଭାଗ୍ରେ ଜୀବତେ
ପ୍ରାପ୍ତପତ୍ତେଃ ‘ଆସୀ’ ‘ଏତଃଏତ’ ତମ ଏତ୍ତମା ସତଃ ମହ-
କାରିକାରହୁ ବିତ୍ତିଯାମାଲେ ଚନ୍ଦରରୋହ । ‘ମଃ’
‘ଅନ୍ତିତୀୟ’ ଇତି । ଯଥ ତଥ ମହାନ୍ ଅଜଃ
ଆୟା ଅଜରଃ ଅମରଃ ଅୟୁତଃ ଅଭୟଃ ॥ ॥ ‘ମଃ’ ଅଜାକ୍ଷା ।
‘ତପଃ ଅତପ୍ୟତ’ ଜଗଃସୁନ୍ତିବିଷୟାମାଲୋଚନାଯତରୋହ । ‘ମଃ’
ଆୟା ‘ତପଃ ତପ୍ତ’ । ଏବମାଲୋଚା ପ୍ରାଣିକର୍ମାଦିନିମିତ୍ତଃ
‘ଇହଂ ମର୍ମ’ ଜଗଃ ଦେଶତଃ କାଳତୋନାୟା କୁପେନ ଚ
‘ଅୟୁତ’ ସୃଷ୍ଟିଦାନ୍ । ଯଥ ଇହଂ ତିଙ୍କ ଯଥକିଞ୍ଚେଦମନବ-
ଶିଷ୍ଟଃ ॥ ‘ଏତକାର’ ପୁରୁଷାର ‘ଜୀବତେ’ ଉପେନାତେ ‘ପ୍ରାପଃ’
ଏବ ଯନଃ ‘ମର୍ମ’ ‘ମର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟାଧି ଚ’ ମଙ୍ଗାଦି ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଧି ।
ତଥା ଯଥ ‘ଆକାଶ’ ‘ବାୟୁ’ ‘ଜ୍ୟୋତିଃ’ ଅଗ୍ନିଃ ‘ଆପଃ’
ଉଦ୍‌ଦ୍ଵାରା ‘ପୃଥିବୀ’ ‘ଦିଶମା’ ଭୂମ୍ୟ ମର୍ମନା ‘ଧାରିଣୀ’ ॥
‘ଭଦ୍ରା’ ଭୌତିଃ ‘ଅମା’ ପରମେଶ୍ୱରମା ‘ଅଗ୍ନି’ ‘ତପତି’

ଆମେରୀଃ ୫

ତ ହ୍ୟାଃ । ତ୍ୟାଜିତ ବାସୁ ଦୂର୍ଧ୍ୱା-
ବତି ପକ୍ଷୀଃ ॥

ଇତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମାତ୍ମାରଃ ।

‘ତ୍ୟାଜ ତପତି ଦୂର୍ଧ୍ୱାଃ’ । ‘ତ୍ୟାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଃ ଚ ବାସୁ ଚ ଦୂର୍ଧ୍ୱା-
ଧାଵତି ପକ୍ଷୀଃ’ ॥

ଇତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମାତ୍ମାରଃ ।

ତହିଜାନାର୍ଥଂ ସଞ୍ଚାମେବାତ୍ପିଗଛେ ।
ତୈଥେ ସବିଜ୍ଞାନୁ ପରମାବ ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରଶାସ୍ତ୍ରଚିକ୍ତାର
ଶାଶ୍ଵତିତାର ସେବାକ୍ରମଂ ପୁରୁଷଂ ବେଦ ସତ୍ୟଂ
ପ୍ରୋବାଚ ତାଂ ତତ୍ତ୍ଵତୋତ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାଂ ॥ ଅ-
ପରା କଥେଦୋଷଭୁର୍ବେଦଃ ସାମବେଦୋଽଧର୍ମ-
ବେଦଃ ଶିକ୍ଷା କଣ୍ପାବ୍ୟାକରଣଂ ନିରୁତ୍ତଂ ହ-
ମୋଜ୍ୟୋତିଷମିତି । ଅଥ ପରା ସମା ତଦକ୍ରମ-
ଅଧିଗମ୍ୟତେ । ଯତ୍ତଦର୍ଶେଷ୍ୟମତ୍ରାହୁମଗୋତ-

ବିଜ୍ଞୋନାଯୁତେନାଭ୍ୟମେନ କୁଟିଦ୍ଵେନାତ୍ମଲେନ ଦୁଦେନାତ୍ମୀ ସମ 'ସଃ'
ତ୍ରକଜିଜ୍ଞାନୁ: ଅଭୟଶିଳିତମହୃତ୍ତତ୍ତ୍ଵକ ସଂ 'ତହିଜାନା-
ର୍ଥଂ'ତମ୍ ବିଶେଷ ଅଧିଗମ୍ୟାର୍ଥ 'ଶତ୍ରୁ' ଆଚାର୍ଯ୍ୟଶତ୍ରକନି-
ଷ୍ଟଶମଦମାଲିମଳାର୍ଥ 'ଏହ' 'ଅଭିଗଛେ' । 'ତତ୍ତ୍ଵ' ତ୍ରକଜି-
ଜ୍ଞାନବେ 'ସଃ ବିଜ୍ଞାନ' ପରତ୍ରବିଦିତ 'ଉପମଙ୍ଗାଯ' 'ଉପଗତାଯ' 'ସ-
ମ୍ୟକ୍' 'ପ୍ରଶାସ୍ତ୍ରଚିକ୍ତାବ' 'ଉପରତକାମଜ୍ଞୋଧାଦିଦୋଷାଯ' 'ଶମା-
ଶିତାବ' ଶହେନ ଇନ୍ଦ୍ରିସତ୍ତାଙ୍ଗାରହିତେନ ତ ଯୁକ୍ତାଯ 'ଯେନ' 'ବିଜ୍ଞାନେନ ସମା ବିଦ୍ୟା' ପରମୀ 'ଅକ୍ଷର୍ତ୍ତ' 'ଅକ୍ଷଯକ୍ଷାର୍ଥ' 'ପୁ-
ରୁଷ୍ଟ' 'ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାର୍ଥ' 'ସତ୍ୟର୍ଥ' 'ପରମାର୍ଥବାତାବ୍ୟାର୍ଥ' 'ବେଦ' ଜ୍ଞା-
ନାତି 'ତାଂ' 'ତ୍ରକବିଦ୍ୟା' 'ତ୍ରକତ': ସମ୍ଭାବ୍ୟ 'ପ୍ରୋବାଚ' ପ୍ରକ୍ର-
ମାର୍ଥ ॥ 'ଅପରା' ଅଶ୍ରୋଷୀ ବିଦ୍ୟା 'ହଶ୍ୟେଦଃ ହରୁର୍ବେଦଃ:
ସାମବେଦଃ ଅଧିକରେଦଃ' ଉଦ୍‌ସୋତେ ଉତ୍ସାହୋଦେଦଃ: 'ଶିକ୍ଷା
କମ୍ପଃ ବ୍ୟାକରଣ୍ଥ' ନିରୁତ୍ତଂ ହର୍ମଃ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟ ଉତ୍ତି 'ଅ-
ଜାନିଷଟ' । 'ଅଥ' 'ପରା' ପ୍ରୋଷ୍ଠା ବିଦ୍ୟା 'ହମା' 'ତୁର୍ମ
ଅକ୍ଷର୍ତ୍ତ' ତ୍ରକ 'ଅଧିଗମ୍ୟତେ' ଜ୍ଞାପତେ । ତମକ୍ରମ୍

ଆକ୍ଷମ୍ବନ୍ଧଃ ୭

ମର୍ବମଚକୁଃଶ୍ରୋତ୍ରଂ ତଥପାଣିପାଦଂ ନିତ୍ୟଃ
ବିଭୂଂ ସର୍ବଗତ୍ତଂ ସୁଶୁଭମଂ ତଦବ୍ୟାଯଂ ଯନ୍ତୁ ତ-
ଯୋନିଂ ପରିପଶ୍ୟାନ୍ତି ଧୀରାଃ ॥ ଏତବୈ ତଦଙ୍କ-
ରଂ ଗାର୍ଗ ଆକ୍ଷମାଅଭିବନ୍ଦନ୍ତି । ଅହ୍ୟାମ-
ନ୍ତ୍ରଜ୍ଞଶ୍ଵମଦୀର୍ଧମଲୋହିତମନ୍ତେହମକ୍ଷାଯମତମୋ-
ହବାୟୁ ନାକାଶମସଙ୍କମରସମଗ୍ନମଚକୁକମଶ୍ରୋ-
ତମବାଗମନୋହିତେଜକମପ୍ରାଣମମୁଖମମାତ୍ରଂ ॥

ବିଶିଳନ୍ତି ‘ଯେତେ’ ଇତି ଦକ୍ଷ୍ୟମାନ୍ ଦୁକ୍ଷେ ମେ-
ହତ୍ୟ ନିକଟ୍ଟ ପରାମୃଶତି ‘ଅଦ୍ଵେଶ୍ୟ’ ଅଦ୍ଵେଶ୍ୟ ସଙ୍କେ-
ହାଏ ଦୁକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ରିୟମାନ୍ ନ ଗମ୍ୟ୍ ‘ଅଗ୍ରାହ୍ୟ’ କର୍ମ୍ମନ୍ଦ୍ରିୟାଦିହୟ୍
‘ଅଗୋତ୍ର’ ଅନନ୍ତମ୍ ‘ଅବର୍ଗ’ ଶ୍ଵର୍କାରଗୋହବିଦ୍ୟମାନାବାର୍ଣ୍ଣି-
ଯମା ତେ । ଚକ୍ରଚ ଶ୍ରୋତ୍ର ଚ ନାମକୁଳବିହୟେ କରିଲେ ମର୍ବମା-
ନ୍ତ୍ରନ୍ତ୍ର ତେ ଅବିଦ୍ୟମାନେ ଯମ୍ ତେ ‘ଅଚକୁଃଶ୍ରୋତ୍ର’ । ‘ତେ’
‘ଅପାଣିପାଦ’ କର୍ମ୍ମନ୍ଦ୍ରିୟରହିତ୍ ନିତ୍ୟ ଅଜୟବିନା-
ଶି ‘ଦିଭୁ’ ହ୍ୟାପିନ୍ ‘ମର୍ବଗତ’ ଆକାଶତ୍ ସୁଶୁଭମା-
ନିକଟ୍ଟ କରାନ୍ତି ତେ ‘ତେ’ ନ ବୋତୀତି ‘ଅବ୍ୟମ’ ନ ଛନ୍ଦମ୍
ଶାନ୍ତିପତ୍ୟକୁଳଗୋଦ୍ୟମଃ ମହୁବତି ଶାନ୍ତିର୍ଯ୍ୟେ ନାପି ପୂର୍ବ-
ଭାଦମ୍ ପ୍ରମଦ୍ବାରିକୌଠାୟଃ ମହୁବତି ମନମହିଦ ‘ଯେ’ ଏବୁତ-
ଲକ୍ଷନ୍ତି ‘ଦୁଃଖ୍ୟାନି’ ଦୁଃଖାନାଂ କାରଣ୍ ପରିପଶ୍ୟାନ୍ତି
ମର୍ବତଃ ପଶ୍ୟାନ୍ତି ‘ଧୀରାଃ’ ଧୀମନ୍ତଃ ॥ ‘ଏତେ ବୈ ତେ’ ନ ଜାତ-
ତୀତି ‘ଅକ୍ଷର’ ହେ ‘ଗାର୍ଗ’ ଗାର୍ଗୀନାମ ତାତିର ବ୍ରଜରିଜ୍ଞା-
ନୁଃ ତମ୍ଯାଃ ସହୋଦମନ୍ ଯେ ‘ବ୍ରାକ୍ଷମାଃ ଅଭିବନ୍ଦନ୍ତି’ । ‘ଅହ୍ୟ-
ମନ୍’ ତେ ଦୁଲାମନ୍ତ ହିନ୍ ଅନୁନ ତେ ‘ଅନନ୍ତ’ ଅନ୍ ତହି-

ଏତଙ୍ଗ ବାଙ୍କରମ୍ୟ ପ୍ରଶାସନେ ଗାର୍ଗି ଶୂର୍ଯ୍ୟାଚନ୍ଦ୍ର-
ମୌ ବିଧୃତୋ ତିଥତଃ ॥ ଏତଙ୍ଗ ବାଙ୍କରମ୍ୟ

କ୍ରମ୍ୟ ନ 'ଅଜ୍ଞନ' ଏବଂ ତହିଁ ଦୀର୍ଘ ନାଲି ଦୀର୍ଘ 'ଅ-
ନୌର୍ମ' ଏତିଃ ଚତୁର୍ଭିଃ ବିଶେଷଦୈଃ ପରିମାଣ ପ୍ରତିଵିଜ୍ଞା ।
ଅତି ତହିଁ ଲୋହିତପୁଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ ତତୋପାନ୍ୟର 'ଅଲୋହି-
ତ' ଭବତୁ ତହିଁ ଅପାଏ ରେହନ୍ ନ 'ଅଧେହ' ଅତି ତହିଁ
ଛାଯା ସର୍ବଧାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟକାଂ ଛାଯାମାପନ୍ୟର 'ଅଛାଯ'
ଅତି ତହିଁ ତମ: 'ଅତମ: ' ଭବତୁ ବ୍ୟୁତହିଁ 'ଅଦୀଯ' ଭବେ-
ବହି ଆକାଶ 'ଅନାକାଶ' ଭବତୁ ତହିଁ ମନ୍ଦାଧାର 'ଅ-
ମନ୍ଦ' ରୁମୋଳ ତହିଁ 'ଅରମ' ତଥା 'ଅଗନ୍ତ' ଅତି ତହିଁ
ଚକ୍ରକାଳ 'ଅଚକ୍ରକ' ନ ହି ଚକ୍ରରମ୍ୟ କରନ୍ ଦିନାତେ ପଶ୍ୟ-
ତ୍ୟାଚକ୍ରରିତି ତଥା 'ଅଶ୍ରୋତ୍ର' ମଶ୍ରମୋତ୍ରକରିତି । ଭବତୁ
ତହିଁ ମଦାକ 'ଅଦାକ' ତଥା 'ଅଯନ' ତଥା 'ଅତେଜକ' 'ଅ-
ବିଦ୍ୟାନ୍ ତେଜୋହମ୍ୟ ନ ହୟା ଦିନତେଜୋଦରମ୍ୟ ତହିନାତେ ।
ପ୍ରାଣଦୀର୍ଘ: ପ୍ରତିବିଧାତେ 'ଅପ୍ରାଣ' ନ ହମ୍ୟ ମୁଖ୍ୟମିତି
'ଅୟୁର୍ବ' ମୀଥାତେ ସେବ ତାତ୍ତ୍ଵର୍ତ୍ତ ନ ଡେନ କିଞ୍ଚିତମୀରିତେ
'ଅଶୀତ୍' ॥ ସଥା ରୂପଃ ପ୍ରଶାସନେ ରୂପ୍ୟମୁକ୍ତିତ
ନିଷତ୍ ବର୍ଣ୍ଣତେ ଏବଂ 'ଏତମ୍ ଦୈ ଅକରମ୍ୟ ପ୍ରଶା-
ସନେ' ହେ 'ଗାର୍ଗି' ଶୂର୍ଯ୍ୟକ ଚନ୍ଦ୍ରମାର୍କ 'ଶୂର୍ଯ୍ୟାଚନ୍ଦ୍ରମୌ' ଅ-
ହୋରାତ୍ମୋରୋକପ୍ରଦୀପୋଲୋକପ୍ରଦୋକନବିଜ୍ଞାନବକ୍ତାନିର୍ଜି-
ତୋ 'ବିଧୃତୋ' 'ତିଥତଃ' ଦର୍ଶକ ॥ 'ଏତମ୍ ଦୈ ଅକରମ୍ୟ
ପ୍ରଶାସନେ' ହେ 'ଗାର୍ଗି' ମୌଃ ଚ ପୃଥିବୀ ଚ 'ମ୍ୟାବାପ୍-
ଧିତୋ' 'ବିଧୃତେ' 'ତିଥତଃ' । ଏତକ୍ଷରମ୍ୟ ସର୍ବଦା-
ବହୁଲେଖ: ସର୍ବମର୍ଯ୍ୟାହାଦିଧର୍ମ୍ୟ ଅତୋନୀକରମ୍ୟ ପ୍ରଶାସନ୍

ଅକ୍ଷରମ୍ବନ୍ଧଃ ୯

ଅଶାସନେ ଗାର୍ଗି ଦ୍ୟାବାପୁର୍ବିବୌ ବିଧୂତ
ତିଷ୍ଠତଃ ॥ ଏତ୍ସମ୍ୟ ବାଅକ୍ଷରମ୍ୟ ଅଶାସନେ
ଗାର୍ଗି ନିମେବାମୁହୁର୍ତ୍ତାଅହୋରାଜାଣି ଅର୍ଜମାସା-
ମାସାକ୍ଷତବଃ ସୟୁଷରାଇତି ବିଧୂତାନ୍ତିଷ୍ଠତି ॥
ଏତ୍ସମ୍ୟ ବାଅକ୍ଷରମ୍ୟ ଅଶାସନେ ଗାର୍ଗି ଆ-
ଚୋହନ୍ୟାନନ୍ୟଃ ସ୍ୟନ୍ଦକେ ସେତେଭ୍ୟଃ ପର୍କତେଭ୍ୟଃ
ପ୍ରତୀଚୋହନ୍ୟଃ ॥ ଯୋବାଏତଦକ୍ଷରଙ୍ଗାର୍ଗି ଅ-
ବିଦିତ୍ବାହମ୍ମିନ୍ ଲୋକେ ଜୁହୋତି ଯଜତେ ତପ-

ଦ୍ୟାବାପୁର୍ବିଦ୍ୟାଦତିକ୍ରମର୍ଥ୍ୟ ଶକ୍ତତଃ ॥ ‘ଏତ୍ସମ୍ୟ ବୈ ଅକ୍ଷ-
ରମ୍ୟ ପ୍ରଶାସନେ’ ହେ ‘ଗାର୍ଗି’ ‘ନିରେଷାଃ ମୁହୁର୍ତ୍ତାଃ ଅହୋ-
ରାଜାଣି ଅର୍ଜମାସାଃ ମାସାଃ କ୍ଷତବଃ ସ୍ୟୁଷରାଃ ଇତି’ ଏତେ
କାଳାବିଦ୍ୟାଃ ‘ବିଧୂତାଃ ତିଷ୍ଠତି’ ॥ ତଥା ‘ଏତ୍ସମ୍ୟ ବୈ ଅ-
କ୍ଷରମ୍ୟ ପ୍ରଶାସନେ’ ହେ ‘ଗାର୍ଗି’ ‘ଆଚାଃ’ ପ୍ରାଗକ୍ରମାଃ
ପୂର୍ବଦିଗଧରାଃ ‘ଅନ୍ୟାଃ ମନ୍ୟଃ’ ‘ସ୍ୟନ୍ଦକେ’ ଶ୍ରୁତତି ‘ସେତେ-
ଭ୍ୟଃ’ ହିମଦାନିଭ୍ୟଃ ‘ପର୍କତେଭ୍ୟଃ’ ଗିରିଭ୍ୟଃ ‘ପ୍ରତୀଚାଃ’
‘ପ୍ରତୀଚିଦିଗଧରାଃ ‘ଅନ୍ୟାଃ’ ମନ୍ୟଃ ସ୍ୟନ୍ଦକେ’ ଦେହଭ୍ୟଃ ‘ପର୍କ-
ତେଭ୍ୟଃ’ ତାଙ୍କୁନନ୍ଦୋଦ୍ୟାସଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତାଃ ଏତ୍ସମ୍ୟର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନେ ॥
‘ସଃ ବୈ ଏତଦକ୍ଷର୍ଥ୍ୟ’ ହେ ‘ଗାର୍ଗି’ ‘ଅବିଦିତା’ ଅବିଜ୍ଞାଯ
‘ଅକ୍ଷରମ୍ୟ ଲୋକେ ଜୁହୋତି ଯଜତେ ତପ୍ତପ୍ତପ୍ତାତେ’ ସମ୍ୟାପି ‘ବହୁ-
ନି ବର୍ଷସତ୍ସୁଦି’ ତଥାପି ‘ଅକ୍ଷରମ୍ୟ ଏବ ଅମ୍ୟ’ ‘କ୍ଷତଃ’ କ୍ଷତଃ ‘କ୍ଷ-
ବତି’ । ‘ସଃ ବୈ ଏତ୍ସମ୍ୟର୍ଥ୍ୟ’ ହେ ‘ଗାର୍ଗି’ ‘ଅବିଦିତା’ ଅ-
କ୍ଷରମ୍ୟ ଲୋକାଃ’ ପ୍ରୈତି ସଃ କୃପନଃ’ ପଦକୌତଇବ ମାସାଃ ।
‘ଅଧ୍ୟ ସଃ ଏତ୍ସମ୍ୟର୍ଥ୍ୟ’ ହେ ‘ଗାର୍ଗି’ ‘ବିଦିତା’ ଅକ୍ଷରମ୍ୟ

ତପ୍ୟତେବହୁମି ବସନ୍ତଶାଗି ଅନ୍ତବଦେବାସ୍ୟ ତ-
କୁରତି । ବୋବାଏତଦକ୍ଷରଂ ଗାର୍ଗି ଅବିଦିତ୍ବା-
ଇଶ୍ଵାର ଲୋକାଂ ପ୍ରେତି ସଙ୍କପଣଃ । ଅଥ ଏତ-
ଦକ୍ଷରଂ ଗାର୍ଗି ବିଦିତ୍ବାଇଶ୍ଵାର ଲୋକାଂ ପ୍ରେ-
ତି ସତ୍ରାକୁଳଃ ॥ ତଥାଏତଦକ୍ଷରଂ ଗାର୍ଗ୍ୟଦୃଷ୍ଟଂ
ଦ୍ରୁଷ୍ଟ ଅକ୍ରମତଃ ଶ୍ରୋତ୍ର ଅମତଃ ମନ୍ତ୍ର ଅବିଜ୍ଞାତଃ
ବିଜ୍ଞାତ । ଏତନ୍ତିମୁଖରୁକ୍ତରେ ଗାର୍ଗି ଆ-
କାଶଓତଳ ପ୍ରୋତଳ ॥ ଭୀଷାଇଶ୍ଵାଦଗ୍ନି-
ଶେଷକୁଳ ମୃତ୍ୟୁକ୍ଷାବତି ମନ୍ତ୍ରମଃ ॥ ଯଦିଦଂ କିଞ୍ଚ

ଲୋକାଂ ପ୍ରେତି ମଃ ଦ୍ରୁଷ୍ଟଃ ॥ 'ତଥ ବୈ ଏତଃ ଅକ୍ରମ' ହେ 'ଗାର୍ଗି' 'ଅଦୃଷ୍ଟ' ନ କେନଚିର ଦୃଷ୍ଟ ଅବିଷତ୍ତାରୁ
ବ୍ୟକ୍ତ 'ଦୃଷ୍ଟ' ତଥା 'ଅକ୍ରମ' ଶ୍ରୋତ୍ରସାଧିବିହଜାରୁ ବ୍ୟକ୍ତ
'ଶ୍ରୋତ୍ର' ତଥା 'ଅମତ' ଯନମୋହିବିମନଜାରୁ ବ୍ୟକ୍ତ 'ମନ୍ତ୍ର'
ତଥା 'ଅବିଜ୍ଞାତ' ଦୁଃଖରବିହଜାରୁ ବ୍ୟକ୍ତ 'ବିଜ୍ଞାତ' ।
'ଏତନ୍ତିମୁଖ ଉଠି ଶୁଣୁ ଅଜଗରେ' ହେ 'ଗାର୍ଗି' 'ଆକାଶ'
'ଶତ: ଚ ପ୍ରୋତଃ ଚ' ମନ୍ତ୍ରତୋଦ୍ୟାପ୍ତିତାର୍ଥ: ॥ 'ଭୀଷା'
ଭୟେନ 'ଅଶ୍ରୁ' ବ୍ୟକ୍ତଃ 'ବୀତଃ ପହତେ' 'ଭୀଷା ଉତ୍ତରି
ଶୁର୍ଯ୍ୟ: । ଭୀଷା ଆକାଶ ଅଗ୍ନି: ଚ ଇନ୍ଦ୍ର: ଚ ମୃତ୍ୟୁ: ଧାରତି
ପକ୍ଷମଃ' । ନିଷମେନାସ୍ୟ ବ୍ରଜଗୋମହାରୀଃ ବାତାବଦଃ ପହ-
ନାଦିକାର୍ଯ୍ୟେ ନିରକ୍ଷର ପ୍ରବର୍ତ୍ତସ୍ତେ । 'ଶବ' 'କିଞ୍ଚ' 'ଇନ୍ଦ୍ର'
'ଶଗର ମନ୍ତ୍ର' 'ପ୍ରାଣ' ପରନ୍ତିନ ବ୍ରଜପି ସତି 'ଏତତି'

जगं सर्वं प्राणेजति निःसृतं । महत्तदं
वज्रमुद्यतं यत्तदित्तुरमृताते भवति ॥

इति प्रथमधण्डे तृतीयोऽध्यायः ।

कल्पते नियमेन चेष्टेते तत्त्वे 'निःसृतं' निर्बते ।
यद्देव अग्नूपस्त्राहिकारं १ त्रुक्त तद् 'महत्तदं' महत्तदं
स्तम्भ विभेत्याद्विति 'वज्रं उद्यतं' उद्यतविद वज्रं
यथा २ वज्रोऽप्यातकरं ३ वामिनश्चिमुक्तीसृतं ४ मृष्टा ५ तृतीया नि-
यमेन तत्त्वाश्चने प्रवर्त्तते तत्त्वेन ६ चक्रादित्यग्रहमक्षरादि-
तिलक्षणं ७ अग्नं ८ सेष्टते ९ नियमेनादिशासृतं १० वर्तते इत्या-
कृं भवति । 'ये' 'एते' वामप्रत्यसाक्षिसृतं ११ एकं
त्रुक्त 'हिमूः' विजानक्षिः 'अमृताः' अमृतवधर्माः 'ते
भवति' ॥

इति प्रथमधण्डे तृतीयोऽध्यायः ।

ओऽसा ओऽहं अवसोमनोवै वा-
चोह वाचं सर्वे ओऽसा ओऽशक्त्वा वशक्तुः ॥
न तत्र चक्षुर्गच्छति न वाग्गच्छति नोमनो-
न विज्ञान विज्ञानीमोषदेत्प्रश्नुपिष्याद-
न्यदेव तद्विदितादधो अविदितादधि । इति
शुश्राम पूर्वेहाऽ ये नक्तु व्याचचक्रिरे ॥
यद्वाचानभूद्वित्तं येन वाग्भूद्यते । तदेव

‘ओऽसा ओऽहं’ अस्ति विवरक्षिगम्य । मर्क्षास्त्रतम् ॥
हुट्टैष्यज्ञरम्बुद्धमस्त्रज्ञ ओऽसापि ओऽहं तद्वाम-
र्थविशिष्टस्ति तथा ‘अमसः यमः’ यत्रुक्त । ‘वाचः ह’
‘वाचः’ वाक् तथा ‘सः ते प्राणसा प्राणः’ तथा ‘चक्षुः
चक्षुः’ ॥ वक्त्रः ओऽवादेवपि ओऽवादि त्रुक्त अठः ‘न’
‘तत्र’ तत्रिन् त्रुक्तपि ‘चक्षुः गच्छति’ तथा ‘न वाक् गच्छ-
ति’ अविदेष्यप्रति वाक् गच्छति त्रुक्त तु अविदेष्यतो ।
न वाक् गच्छति ‘नोमनः’ गच्छति । इत्त्रियमनोभ्याऽ हि
वक्षनोविज्ञान । तदगोचरज्ञाऽ ‘न विष्वः’ तत्रुक्त । इ-
त्याठः ‘न विज्ञानीयः’ ‘स्था’ येन प्रकारेण ‘एतत्’ त्रुक्त
‘अनुपिष्याऽ’ उपलिप्तेऽ लिप्याय । ‘अन्याऽ’ पूर्वक् ‘एव’
‘तत्’ प्रकृतत्त्रुक्त विदिताऽ आठाऽ वक्षनः ‘अथो’ अपि
‘अदिविताऽ’ अजाताऽ ‘अधि’ इत्युपर्याप्ते अन्याऽ । ‘इ-
ति’ ‘शुश्राम’ अठवद्वाहयै ‘पूर्वेहाऽ’ आचार्याणाऽ वचनै
‘ये’ आचार्याः ‘नः’ अश्रुः अठः ‘तत्’ त्रुक्त ‘व्याचचक्रि-
रे’ व्याख्यातवस्तुः दिम्पस्ते कथितवस्तुः ॥ ‘सत्’ इति-

ଆକ୍ଷରିତଃ ୧୩

ବ୍ରଜ ପ୍ରଂ ବିଜି ବେଦଂ ସହିଦୁଷୁପାସତେ ॥ ସହ-
ମ୍ବା ନ ମୁଣ୍ଡ ଯେମାହର୍ତ୍ତନୋଜତ୍ । ତମେ ବ୍ର-
ଜ ପ୍ରଂ ବିଜି ବେଦଂ ସହିଦୁଷୁପାସତେ ॥ ସହ
ମ୍ବାମେ ମୁଖେଦେତି ଦାତମେବାପି ମୁଣ୍ଡ ପ୍ରଂ ବେ-
ପ୍ରଥ ବ୍ରଜପୋକପଂ ॥ ମାହଂ ମମେ ମୁଖେଦେତି
ମୋ ନ ବେଦେତି ବେଦ ଚ । ଘୋମଞ୍ଜଦେହ ତମେ

ନୟାତମାତ୍ରକ୍ରଙ୍ଗ 'ଦାତା' 'ଅମଭ୍ୟାସିତ' ଅପ୍ରକାଶିତ
'ଯେନ' ବ୍ରଜଗୀ 'ଦାକ' ବିଦଳିତେହର୍ତ୍ତ 'ଅକୁମାତେ' ପ୍ର-
କାଳାତେ ପ୍ରୟୁକ୍ତାତେଇତେଜତ୍ । 'ତ୍ରୁଟିତ' କୁମାର୍ଯ୍ୟ' 'ବ୍ରଜ'
'ବିଜି' ବିଜାନୀହି 'ଅହ' । 'ନ ଇମ' ବ୍ରଜ 'ସହଇମ' ଇତ୍ତିବସମମୋଗ୍ରାହ୍ ଦେଖକାଳପରିଚିହ୍ନ' 'ଉପାସତେ' ॥
'ସହ' ଘରମୋହିବଭାସକ୍ରଙ୍ଗ 'ଘରମା,' 'ନ ମୁଣ୍ଡ' ନ ଲଙ୍ଘ-
ପରାତି 'ଘର' 'ଦେନ' ବ୍ରଜଗୀ 'ଯତ' ବିଷୟିକୃତ 'ଆଜା'
କଥସି ବ୍ରଜବିଦଃ । 'ତ୍ରୁଟିତ' ଘରମୋଘର: 'ବ୍ରଜ' 'ବିଜି' 'ଅହ'
'ନ' 'ଇମ' ବ୍ରଜ 'ସହ ଇମ' ପରିଚିହ୍ନ 'ଉପାସତେ' । ଆହ୍
ମୁଣ୍ଡ ବେଦ ବ୍ରଜେତି ପ୍ରତିପତ୍ତି: ଛିଥ୍ୟବ ତମେବେହ ପ୍ରତିପା-
ମିତ । 'ସହ' କମାତିର 'ଘରମେ' 'ମୁଦେନ ଇତି' ଆହ୍ ବ୍ରଜ
ମୁଣ୍ଡ ବେଦେତି 'ମନୁ' ଅଳ୍ପନ୍ତ 'ଏହ ଅପି ମୁନୁଜାହ' 'ବେପ୍ର'
ଆନୀମେ 'ବ୍ରଜଗୀ ରାପ' ॥ 'ନ ଆହ୍ ଘରେ ମୁଦେନ' ବ୍ରଜ, 'ଇ-
ତି' ବୈବେ ତାହି ବିବିତ ଅଧ୍ୟାବ୍ରଜେତୁକୁମାହ 'ମୋ ନ ବେଦ
ଇତି' ବୈଦେବେତି 'ବେଦ ଚ' ମୋ । 'ସଃ' କଣ୍ଠି 'ନଃ' ଅକା-
କ୍ରମଧ୍ୟ 'ତ୍ରୁ' ଉତ୍ତର ବଢନ । ତତ୍ତଵତଃ 'ବେଦ' ସଃ 'ତ୍ରୁ' ବ୍ରଜ
'ବେଦ' କିମ୍ ପୁରାତତ୍ତ୍ଵନ ଇତ୍ୟାହ 'ମୋ ନ ବେଦେତି ବେଦ ଚ' ଇ-

मो व वेदेति वेद च ॥ यस्यामत्तं तस्य अत्तं
मत्तं यस्य न वेद सः । अविज्ञातं विज्ञानतां
विज्ञातमविज्ञानतां ॥ इह चेदवेदीम-
थसत्यवति न चेदिहावेदीमहती विनतिः ।
सूक्ष्मे सूक्ष्मे विचित्र्य धीराः प्रेत्यास्मा-
ल्लोकाममृतात्त्वस्ति ॥

इति प्रथमरथेण चकुर्द्धार्थायाः ।

ति ॥ 'यस्य' त्रुज्जहितः 'अमत्' अविज्ञात् अविजित् त्रु-
ज्जहिति 'तस्य' 'मत्' ज्ञात् सम्यक् त्रुज्जहितिप्राप्तः 'यस्य'
पूनः 'मत्' ज्ञात् विजित् मता त्रुज्जहिति निश्चयः 'न'
त्रुज्ज 'वेद' विज्ञानाति 'सः' । 'अविज्ञात्' अमत् अवि-
जितयेव त्रुज्ज 'विज्ञानतां' सम्यक् विवित्वतामित्येतत्
'विज्ञात्' विजित् त्रुज्ज 'अविज्ञानतां' अमम्यगर्जिनात् ॥
'इह' एव 'तेऽ' यदि अनुष्ठाः 'अवेदी' विवित्वान्
यथोऽनुष्ठान् त्रुज्ज 'अथ' तसा 'अहि' 'मत्' परम्भा-
र्थतः । 'इह' जीवन् 'तेऽ' यदि 'न' 'अवेदी' विवित्वान्
'महती' दीर्घी 'विनतिः' विवाचन् पूनःपूनः सौमार-
गतिरेव त्रुज्जति । तत्त्वादेव उग्मोद्दो विज्ञानस्तः 'सू-
क्ष्मे सूक्ष्मे' चादरेय उग्मे च एक् त्रुज्ज 'विचित्र्य'
विज्ञाय याज्ञात्कृत्य 'धीराः' धीरस्तः 'प्रेत्य' उपरम्भ
'अस्मात् लोकां' 'अस्मृताः त्रुज्जति' ॥

इति प्रथमरथेण चकुर्द्धार्थायाः ।

ଇଶାବାନ୍ତମିଦ୍ବଂ ସର୍ବଂ ସୁର୍କିଳଙ୍କ ଜଗଃ
ତ୍ୟାଂ ଜଗଃ । ତେବେ ତାତ୍ତ୍ଵେ ଭୁଲୀଥାମା ପୃଥଃ
କନ୍ତ୍ରପ୍ରିକ୍ରମଃ ॥ ଅନେଜାତେକଃ ମନୋଜୀ-
ଯୋବୈବନ୍ଦେବାଜ୍ଞାନ୍ତୁ ବନ୍ମ୍ପୂର୍ବମର୍ବଃ । ତଥାବ-
ତୋନ୍ୟାନତ୍ୟୋତି ତିଷ୍ଠତ୍ତପ୍ରିଯପୋଷାତ୍ତରିଷା-

ଉଠେ ଉଠି ଉଠି ତେବେ 'ଇଶା' ପରମେଶ୍ୱରେଣ 'ଆହାମ୍ୟ' ଆଶ୍ଚାରନୀୟ 'ଇନ୍ଦ୍ର ସର୍ବ' 'ସୁର୍କିଳଙ୍କ' ସୁର୍କିଳଙ୍କ 'ଜଗ-
ତ୍ୟାଂ' ବ୍ରଜାଣେ 'ଜଗଃ' ତ୍ୱରମର୍ବଃ । ତେବେ ତାତ୍ତ୍ଵେନ 'ପାପ-
କର୍ମତ୍ୟାଗେନ 'ଭୁଲୀଥାଃ' ପାଳଯେଥାଃ ଆଜ୍ଞାନଃ 'ମାଗୃଥଃ'
ଗୁହିମାକାଳକଃ 'ମାକାରୀଃ' ଜାଏ 'ଧନ୍ମ' 'କମ୍ପରିତ' କମ୍ପ-
ରିତ ॥ 'ଅନେଜଃ' ନାତ୍ର ଏହୁ କଳାଟର କଳାଟ ଚଳାଇଁ
ଶ୍ଵରଅପ୍ରାଚୀତିଃ ତରିଦର୍ଶିତ । ତତ୍ତ୍ଵ 'ଏକ' ଶ୍ରୀଜ୍ଞାନଶର୍ମ 'ଧ-
ନ୍ମଃ' 'ଜାବୀଃ' ଅବବତ୍ତର୍ଯ୍ୟମର୍ବଃ ତନ୍ମାପାଯିତାର୍ଥଃ । ଶ୍ରୀଜ-
ନ୍ମଃ 'ଦେବା' ଚକ୍ରବାହିନୀ ଇତ୍ତ୍ରୀଯାଣି 'ଏବଃ' ଏହି ପ୍ରକୃତଃ
ବ୍ରଜ ମର୍ବର୍ବଃ 'ନ' 'ଆପୁବନ' ପ୍ରାପତ୍ତର୍ବଃ 'ପୂର୍ବ' 'ଆର୍ଦ୍ଦ'
'ପୂର୍ବମେହ ଗତଃ' ଜନନୀ ମନୋପାଲି । 'ତ୍ଵ' 'ବ୍ରଜ' 'ଧାରତ'
'କତ୍ତ' ଗଛତଃ 'ଅନ୍ୟାନ' ମନୋଦାଗିତ୍ତ୍ଵପ୍ରଭୃତୀନ୍ 'ଅ-
ଦୋତି' ଅଠିତ୍ୟ ଗଛତୀବ 'ତିଷ୍ଠ' ବସନ୍ତବିକୃତମେହ ସହ ।
'ତରିନ' ବ୍ରଜବି ସତି 'ମାତ୍ରରିଷା' ମାତ୍ରରି ଅତରିକେ ସ-
ମତି ଗଛତୀତି ବାସୁ: ମନ୍ତ୍ରପ୍ରାଗ୍ରହ 'ଅପଃ' କରୀଣି ଶ୍ରା-
ଧିନାଃ ଚେତୋଲଙ୍ଘନାନି 'ଦଧାତି' ବିକ୍ଷତିତାର୍ଥଃ । ଲକ୍ଷାହି
ହିତିଥା: ସର୍ବାମାନକୁତେ ନିତ୍ୟ ବ୍ରଜପି ମତୋବ ତହତୀତଃ-

ମଧ୍ୟାତି ॥ ତଦେଜତି ତହେଜତି ତନ୍ଦୂରେ ତ-
ବସିଥିଲେ । ତଦନ୍ତରତ୍ତ ସର୍ବତ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵ ସର୍ବସ୍ୟାମ୍ୟ
ବାହ୍ୟ ॥ ସର୍ବ ସର୍ବାଣି ଭୂତାନ୍ୟାଞ୍ଚନ୍ୟେବାନୁ-
ପଶ୍ୟାତି । ସର୍ବଭୂତେବୁ ଚାହାନ୍ତତୋନ ବିଜୁ-
ଳାତେ ॥ ସପର୍ଯ୍ୟଗ୍ମାତ୍କ କ୍ରମକାଯମବ୍ରଗମଙ୍ଗାବିରଂ
ଶୁଭମପାପବିକ୍ଷଃ । କବିର୍ମନୀଷୀ ପରିଭୂଃ

ର୍ଥଃ ॥ ‘ତତ୍’ ବ୍ରଜ ଯଏ ପ୍ରକୃତ୍ୟ ‘ଏଜତି’ ଚଳତି ‘ତତ୍’
ଏବଚ ‘ନ ଏଜତି’ ନୈବ ଚଳତି ଅଚଳମେହ ସ୍ଵ ଚଳତୀତ୍ୟର୍ଥଃ ।
କିଞ୍ଚ ‘ତତ୍ ଦୂରେ’ ବର୍ଣ୍ଣକୋଟିଶତେରପ୍ରାଦିଦୂହାମପ୍ରାପ୍ୟଜ୍ଞାଂ
‘ତତ୍ ଉ ଅଦିକେ’ ସମୀପେହ ତ୍ୟାଗମେହ । ନ କେବଳମନ୍ତ୍ରିବେ
‘ତତ୍’ ‘ଅଭ୍ୟ’ ‘ଅଭ୍ୟାସରେ ‘ଅମ୍ୟ’ ‘ସର୍ବମ୍ୟ’ ଜଗତଃ ‘ତତ୍
‘ଉ’ ଅପି ‘ସର୍ବମ୍ୟ ଅମ୍ୟ ବାହ୍ୟ’ ବ୍ୟାପକଜ୍ଞାଂ ଆକା-
ଶବ୍ଦ ॥ ‘ସଃ ତୁ’ ମୁଖୁକୁଳୁ ‘ସର୍ବାଣି ଭୂତାନି’ ପରମେ ‘ଆ-
ଅନି’ ବ୍ରଜପି ‘ଏବ ଅନୁପଶ୍ୟାତି’ ‘ସର୍ବଭୂତେବୁ ତ’ ପରମ୍ୟ
‘ଆଜ୍ଞାନ୍ୟ’ ନିର୍ମିଳେହବ୍ରଜପଶ୍ୟାତି । ମଃ ‘ତତଃ’ ତତ୍ତ୍ଵାଂ ଏବ
ମର୍ମବାଂ ‘ନ ବିଜୁଷ୍ଟପ୍ରତିତ’ ଜୃଷ୍ଟପାଠ ହୃଣା ନ କରୋତି ।
‘ମଃ’ ପରମାର୍ଥ ‘ପର୍ଯ୍ୟଗାଂ’ ପରି ସମ୍ଭାବ ଅଗାଂ ଗତତାନ
ଆକାଶବିଦ ବ୍ୟାଦୀତୀତ୍ୟର୍ଥଃ ‘ଶ୍ଵର୍ତ୍ତ’ ଶ୍ଵର୍ତ୍ତଃ ଶ୍ଵର୍ତ୍ତଃ ‘ଅକାଶ
ଆକାଶଃ ଅଶ୍ରୁରୀତଃ ‘ଅତ୍ରମ୍’ ଅତ୍ରମ୍ ଅଜତଃ ‘ଅର୍ମାରିବଂ
ଅର୍ମାରିବଃ ଜ୍ଞାନଃ ଶର୍ଵିନ ନ ତିର୍ଯ୍ୟକେ ଇତି ‘ଶ୍ଵର୍ତ୍ତ
ଶ୍ଵର୍ତ୍ତଃ ନିର୍ଜଳଃ ‘ଅପାପବିକ୍ଷଃ’ ଅପାପବିକ୍ଷଃ ଧର୍ମାଦର୍ମବିକ୍ଷଃ
ତଃ । ‘କହି’ ଜ୍ଞାନଦଶୀ ସର୍ବଦୂକ୍ ‘ଅନୀଷୀ’ ମନୁଷୀଶିତ
ସର୍ବଜୀବଇତ୍ୟର୍ଥଃ ‘ପରିଭୂଃ’ ମରେହାମୁପଯୁପରି ଭବ-

ଶ୍ଵସତୁ ଯାଥାତଥାତୋ ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍ ବ୍ୟଦଧାଚାତୀତ୍ୟଃ
ସମାପ୍ତ୍ୟଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ପଞ୍ଚମୋହିଧ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ତୀତି । ସବୁରେ କବତୀତି ‘ବସତୁ’ । ସଃ ନିଷ୍ଠାମୁକ୍ତୀତରଃ
ଯଥାତଥାତୋବୋଯାତଥାତ୍ୟଃ । ତତଃ ‘ଯାଥାତଥାତ୍ୟଃ’ ସଥାତ୍ୟ-
ତକର୍ମମାଧ୍ୱନତଃ ‘ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍’ ଫଳାନୀତ୍ୟର୍ଥଃ ‘ବ୍ୟଦଧାନ୍’ ବିହି-
ତଦାନ୍ ସଥାନୁକ୍ରମ୍ୟ ବ୍ୟଜଞ୍ଜରିତ୍ୟର୍ଥଃ ‘ଶାଶ୍ଵତୀତ୍ୟଃ’ ନିଷ୍ଠାତ୍ୟଃ
‘ସମାପ୍ତ୍ୟଃ’ ସମୁଦ୍ରରାଖ୍ୟେତ୍ୟଃ । ପ୍ରଜୀତ୍ୟଃ ପ୍ରଜାପତିତ୍ୟାଇ-
ତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ପଞ୍ଚମୋହିଧ୍ୟାର୍ଥଃ ।

ତପସ ବ୍ରଜ ବିଜିଜ୍ଞାନସ୍ଵ । ବ୍ରଜବି-
ଦ୍ୟାପ୍ରାତି ପରେ ॥ ସତ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନମନ୍ତଃ
ବ୍ରଜ ସୋବେଦ ନିହିତଃ ଶୁହାଦାଃ ପରମେ-
ବ୍ୟୋମନ୍ । ସୋଗ୍ନୁତେ ସର୍ବାନ୍ କାମାନ୍ ସହ
ବ୍ରଜଣା ବିପଶ୍ଚିତା ॥ ସଃ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସର୍ବବିତ ସ-
ମୈସ୍ୟମହିମା ଭୂବି ଦିବେ । ତହିଜାନେନ ପରି-
ପଶ୍ୟନ୍ତି ଧୀରା ଆନନ୍ଦକପମମନ୍ତଃ ଯହିତାତି ॥

'ତପସ' ଅନ୍ସ ଏକାଗ୍ରତ୍ୟା 'ବ୍ରଜ' 'ବିଜିଜ୍ଞାନସ୍ଵ' ବିଶେଷେଣ
ଜ୍ଞାନୁଯିକ୍ଷର । 'ବ୍ରଜବିତ ଆପ୍ରାତି' 'ପରେ' 'ବ୍ରଜ' ॥ 'ସତ୍ୟ'
ବ୍ରଜ 'ଆନ୍ତଃ' ବ୍ରଜ 'ଅନନ୍ତଃ' 'ବ୍ରଜ' । 'ସଃ' 'ବେଦ' ବିଜାନାତି
'ନିହିତ' ହିତ୍ୟ 'ପରମେ' 'ବ୍ୟୋମନ୍' ବ୍ୟୋମ୍ ଦେହାକାଳେ
'ଶୁହାଦା' ଦୁକ୍ଷେ । 'ସଃ' ଏବେ ବ୍ରଜ ବିଜାନନ୍ ଅଗ୍ନୁତେ ଭୁତ୍କେ
'ସର୍ବାନ୍' 'କାମାନ୍' କୋଗାନ୍ 'ବ୍ରଜଣା' 'ବିପଶ୍ଚିତା' ମେ-
ଧାରିମା ସର୍ବଜ୍ଞେନ 'ସହ' ॥ 'ସଃ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସର୍ବବିତ ସମ୍ୟ'
'ଏହଃ' ପ୍ରସିଦ୍ଧ: 'ମହିମା' 'ଭୂବି' ଲୋକେ 'ଦିବେ' ଦୂ-
ଲୋକେ । କୋମେ ମହିମା କ୍ଷାବରେ ଜ୍ଞାନମନ୍ତ ସମ୍ୟ ପ୍ରଶାସନେ
ନିଯତମନ୍ତ ତଥାର୍ଥବୋହସନେହ ଦାତ ସମ୍ୟ ଶାନ୍ତମ୍ ନାତି-
କ୍ରାମର୍ଥ ତଥା କର୍ତ୍ତାର୍ଥ: କର୍ମାଣ୍ଡି କଳଙ୍କ ସଞ୍ଚାରମାର୍ଥ ସ୍ଵର୍ଗ ସଂ
କଳ୍ପ ନାତିହର୍ତ୍ତେ । 'ତ୍ରେ' 'ବ୍ରଜ' 'ବିଜାନେନ' ବିଶିଷ୍ଟେନ
ଜ୍ଞାନେନ 'ପରିପଶ୍ୟନ୍ତି' 'ସର୍ବତଃ' ପୂର୍ବେ ପଶ୍ୟନ୍ତି ଉପାଳକ୍ଷେତ୍ରେ
'ଧୀରା' 'ଦିବେତିନଃ' 'ଆନନ୍ଦକପ୍ର' ମୁଖ୍ୟକପ୍ର 'ଅନ୍ତଃ'
'ସଃ' 'ବିଭାତି' ବିଶେଷେଣ ଅନ୍ତର୍କାଳେ ସର୍ବଜ୍ଞେବ ଭାତି ॥

ଆଳ୍ପିଶ୍ଚଃ ୧୯

ହିରଣ୍ୟେ ପରେ କୋଷେ ବିରାଜତ୍ରଙ୍ଗ ନିକଳଂ ।
ତଞ୍ଚୁଭ୍ରଂ ଜ୍ୟୋତିର୍ବାଂ ଜ୍ୟୋତିସ୍ତମ୍ୟଦୀଜବିଦୋ-
ବିଦୁଃ ॥ ନ ତତ୍ତ୍ଵ ଶୂର୍ଯ୍ୟୋଭାତି ନ ଚନ୍ଦ୍ରତାରକ-
ମେମାବିଦ୍ୟତୋଭାତି କୁତୋହି ସମ୍ପିଃ । ତମେ
ବ ଭାନୁମନୁଭାତି ସର୍ବଃ ତମ୍ୟ ଭାସା ମର୍ବମିଦ୍ୟ
ବିଭାତି ॥ ପ୍ରାଣୋହେଷୟଃ ମର୍ବଭୃତୈରିଭା-
ତି ବିଜାନନ୍ ବିଷାନ୍ ଭବତେ ନାତିବାଦୀ ।

‘ହିରଣ୍ୟମେ’ ଜ୍ୟୋତିର୍ମମେ ବିଜାନପ୍ରକାଶେ ଘନଲି ‘ପରେ’
ପରଃ ଅଭ୍ୟାସରତ୍ନଃ ତରିନ ‘କୋଷେ’ କୋଷଟିର ଅମେଃ
ବ୍ରକ୍ଷୋପଳକ୍ଷିଦ୍ୱାନର୍ତ୍ତାଃ ତରିନ ‘ବିରାଜ’ ଅବିଦ୍ୟାଦିରୋହ-
ରଜୋମଳ ବର୍ଣ୍ଣିତଃ ‘ବ୍ରକ୍ଷ’ ମର୍ବମିତ୍ତାଃ ‘ନିକଳ’ ନିର୍ଣ୍ଣତା:
ତମା: ମଧ୍ୟାଃ ତଥ ନିରବଯଦିତ୍ୟର୍ଥଃ । ୧୯ ‘ଶୁଭ୍ର’ ଶୁଭ୍ର
‘ଜ୍ୟୋତିର୍ବାଂ’ ମର୍ବପ୍ରକାଶାଜ୍ଞନାଃ ଆଦିତ୍ୟାଦ୍ଵାନାମିଲି ‘ଜ୍ୟୋ-
ତିଃ’ ଅବଭାସତଃ ‘ତଥ ସତ’ ‘ଆର୍ଯ୍ୟାବିଦଃ’ ‘ଆର୍ଯ୍ୟାମନ୍ ପର-
ମାଜ୍ଞାନ୍ ମେ ବିଦେକିନୋଦିଦୁଃ ଜ୍ଞାନଭିତେ ‘ଦିଦୁଃ’ ଜ୍ଞାନଭି ॥
‘ନ’ ‘ତତ୍ତ୍ଵ’ ତରିନ ବ୍ରକ୍ଷଦି ମର୍ବାବଭାସକୋହପି ‘ଶୂର୍ଯ୍ୟଃ’
‘ଭାତି’ ତହୁଳନ ପ୍ରକାଶଭିତ୍ୟର୍ଥଃ ‘ନ ଚନ୍ଦ୍ରତାରକ’ ‘ନ
ଇମା: ବିଦ୍ୟାତ: ଭାତି’ ‘କୁତ: ଅସଃଅଗ୍ନିଃ’ । ଅର୍ଥଗୋଚରଃ
ଯଦିଦ୍ୟ ଜଗଃ ଭାତି ତଥ ‘ସର୍ବ’ ‘ତଥ ଏହ’ ପରମେଶ୍ୱର
‘ଭାବ’ ଦୀପ୍ୟମାନ୍ ‘ଅନୁଭାତି’ ଅନୁଭୀପ୍ୟାତେ ‘ତମ୍ୟ’
‘ଭାସା’ ଦୀପ୍ୟା ‘ସର୍ବ’ ଇମଃ ‘ଶୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଜଗଃ ‘ବିଭାତି’ ॥
‘ପ୍ରାଣ: ହି’ ‘ଏହ:’ ପରମେଶ୍ୱର: ‘ସଃ’ ‘ମର୍ବଭୃତୈଃ’ ସର୍ବ-
ଭୃତ୍ସଃ ‘ବିଭାତି’ । ତଥ ‘ବିଜାନନ୍ ବିଷାନ୍’ ‘ଅଭିବାଦୀ’

ଆଜିକୀତଆଜାଗୁରୁତିଃ । କିଥାବାନେସତ୍ରକ୍ରବି-
ଦାଂ ସରିଷ୍ଠଃ ॥ ସୁହଳ ତତ୍ତ୍ଵଯମଚିନ୍ତ୍ୟକପଂ
ଶୁଭାଳଚ ତେ ଶୁଭାତରଂ ବିଭାତି । ଦୂରାଂ ଶୁ-
ଶୁରେ ତଦିହାତିକେ ଚ ପଶ୍ୟେଥିବୈବ ନିହି-
ତଂ ଶୁହାଧାଂ ॥ ନ ଚକ୍ରବା ଶୁହତେନାପି ବାଚା
ନାମ୍ୟେଦେବୈତ୍ତପଞ୍ଚା କର୍ମଗାବା । ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସା-

ପରବ୍ରକ୍ତ ଅଭିତ୍ୟ ସହିତୁ । ଶୀଳମନ୍ୟୋତି ‘ନ’ ‘ଭବତେ’ ଭବ-
ତି । ସଏବା ପ୍ରାଣୟ ପ୍ରାଣ୍ୟ ମାତ୍ରାଂ ବେଦ ଶୋହିତିବାବୀ ନ ଭ-
ଦଭୀତ୍ୟର୍ଥଃ । କିଞ୍ଚ ପରମାଜ୍ଞନେବ କୌଣ୍ଡା ଜୀତନ୍ତ୍ର ସମ୍ୟ ସଃ
‘ଆଜାଗୁରୁତିଃ’ ପରମାଜ୍ଞନେବ ରତ୍ତିରମ୍ଭ ସମ୍ୟ ସଃ ‘ଆ-
ଜାଗୁରୁତିଃ’ ଉତ୍ତରକ୍ରିୟା ବିଦ୍ୟାତେ ସମ୍ୟ ସଃ ‘କିଥାବାନ୍’ ସଃ ଏବା
ଲଙ୍ଘନୋହିମନ୍ତିବ୍ୟାଜାଗୁରୁତିଃ କୌଣ୍ଡା ଭବ-
ନିଷ୍ଠଃ ସଃ ‘ଏବଃ’ ‘ବ୍ରକ୍ତବିଦାଂ’ ସର୍ବେଷାଂ ‘ସରିଷ୍ଠ’ ପ୍ରଧାନଃ ॥
‘ଶୁହୁଚ’ ସହ୍ୟ ସର୍ବଜ୍ୟାପିଜାଏ ‘ତୁ’ ପ୍ରକୃତୁ ବ୍ରକ୍ତ
‘ମିଦା’ ‘ବସନ୍ତ୍ୟୁତ୍ୱ’ ‘ଅଚିନ୍ତ୍ୟରମ୍ଭ’ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟାନାମଗୋଚ-
ରଜାଏ ‘ଶୁଭାଳଚ’ ଫରମୋହପି ‘ତୁ ଶୁଭାତରଂ ବିଭା-
ତି’ । କିଞ୍ଚ ‘ଦୂରାଂ ଶୁଶୁରେ’ ସର୍ବତେ ଅବିଶୁଦ୍ଧାମତ୍ୟକ୍ଷାଗମ୍ୟ-
ଜାଏ ‘ତୁ’ ‘ବ୍ରକ୍ତ’ ‘ଇହ’ ‘ଅଭିକେ ଚ’ ସର୍ବିପେଚ ‘ପଶ୍ୟ-
ଶୁ’ ଚେତନାବ୍ୟଶୁ ‘ଇହଏ’ ‘ନିହିତ’ ହିତ୍ୟ ‘ଶୁହାଧା’
ଦୁଷ୍କୋ ॥ ‘ନ ଚକ୍ରବା ଶୁହତେ’ କେଳଚିମପି ଅକୁପଜାଏ
‘ନ ଅପି’ ଶୁହତେ ‘ବାଚା’ ଅବିଭିଦେଷଜାଏ ‘ନ ଆନ୍ଦୋ’
ଦେଇବ: ‘ଇଶ୍ୱରେନ୍ଦ୍ରିୟୈ: ନ ‘ଭଗମ୍’ ଶୁହତେ ‘କର୍ମଣ୍ଖା ବା’ ନ

ଦେବ ବିଶ୍ୱସତ୍ତ୍ୱତ୍ସ ତୁ ପଶ୍ୟାତେ ନିଷଳଃ
ଧ୍ୟାୟମାନଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥରେ ଘଟୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ଗୃହତେ । କି । ପୂର୍ବମନ୍ଦିରରେ ଗୃହମାଧିନିଷିତ୍ୟାହ 'ଜୀବପ୍ରମାଦେ-
ନ' ଜୀବମନ୍ଦିରରେ ତେବେ 'ବିଶ୍ୱସତ୍ତ୍ୱତ୍ସ' 'ବିଶ୍ୱସତ୍ତ୍ୱକେରଥଃ ଯୋ-
ଗୋବ୍ରକ୍ଷମୁକ୍ତୁ' ମଞ୍ଚାର 'ତତ୍ତ୍ଵ' ତତ୍ତ୍ଵାର 'ତ୍ତ୍ଵ' ଉପରେ 'ନି-
ଷଳମ୍' 'ମର୍ମାଧ୍ୟଦତ୍ତତ୍ତ୍ଵ' ପାଠରେ 'ଉପସତ୍ତ୍ୱତେ 'ଧ୍ୟାୟମା-
ନଃ' 'ଚିନ୍ତମନ୍' ବ୍ରକ୍ତାଧ୍ୟଦାଧିନିଷିତ୍ୱମର୍ମପି ବନ୍ଦାଦେନ ମର୍ମପ୍ରାଣି-
ନାର ଆନା ବାହୁଦିଵତ୍ତାଗାନିରୋଷକଲୁହିତ୍ତଃ ଅପ୍ରମଞ୍ଚ
ଅନ୍ତକ୍ଷର ମନ୍ଦ ବୋଧସତି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥରେ ଘଟୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ତମୀଶରାଣାଂ ପରମଂ ମହେଶରଂ ତଃ
ଦେବତାନାଂ ପରମଙ୍ଗ ଦୈବତଃ । ପତିଃ ପତୀ-
ନାଂ ପରମଂ ପରତାଂ ବିଦାମ ଦେବଂ ଭୁବ-
ନେଶମୀଡ୍ୟଃ ॥ ନ ତସ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଂ କରଣଙ୍କ ବିଦ୍ୟ-
ତେ ନ ତୁସମଚାଭ୍ୟାଧିକଙ୍କ ଦୃଶ୍ୟତେ । ପରା-
ସ୍ୟ ଶକ୍ତିର୍ବିଦୈବ ଶ୍ରୀଯତେ ସ୍ଵାଭାବିକୀ ଭାନ-
ବଳକ୍ରିୟା ଚ ॥ ନ ତସ୍ୟ କଶ୍ଚି ପତିରଣ୍ଟି
ଲୋକେ ନ ଚେଷ୍ଟିତାନୈବ ଚ ତସ୍ୟ ଲିଙ୍ଗଃ । ସକା-
ରଣଂ କରଣାଧିପାଦିପୋନ ଚାସ୍ୟ କଶ୍ଚଜନି-

'ତ୍ର' 'ଦୈବତାନା' ପ୍ରମୃଦ୍ୟ 'ପରମଂ ମହେଶର' '
'ତ୍ର' 'ଦୈବତାନା' ଦ୍ୟୋତନାଜ୍ଞକାନା' 'ପରମଂ ଚ
ଦୈବତ' 'ପତି' 'ପତୀନା' ପ୍ରଜାପତୀନା' 'ପରମଂ'
'ପରତାଂ' ପରତଃ 'ଦୈବାମ' 'ଦୈବ' ଦ୍ୟୋତନାଜ୍ଞକଃ
ପରମେଶର 'ଭୁବନେଶ' 'ଭୁବନାମୀଶ' 'ଈଚ୍ୟ' 'କୁତ୍ରଃ' ॥
'ନ ତସ୍ୟ' 'କାର୍ଯ୍ୟ' ଶରୀରଃ 'କରଣଙ୍କ' ଚକ୍ରରାହି 'ଦି-
ମାତେ' 'ନ' 'ତୁସମଚ' ତେବ ସହଃ 'ଚ' ନ ତତ୍ତ୍ଵ: 'ଅଭ୍ୟ-
ଧିକଃ' 'ଚ' 'ଦୃଶ୍ୟତେ' 'ଲରାଅମ୍ୟଲକ୍ଷିଃ' 'ବିବିଧା' 'ବିଚିତ୍ରା'
'ଏବ ଶ୍ରୀଯତେ' ମାତ୍ର 'ଆଭାବିତୀ' 'ଭାବକ୍ରିୟା' 'ଭାନ-
ବଳକ୍ରିୟା' 'ଚ' 'ନ ତସ୍ୟ କଶ୍ଚି ପତିଃ ଅନ୍ତି ଦୋକେ' 'ଅନ୍ତରେ'
'ନଚ' 'ତସ୍ୟ 'ଈତିତା' ନିଷକ୍ତା' 'ନ ଏବ ଚ ତସ୍ୟ ଲିଙ୍ଗ' 'ବେ-
ନାମୁଘାମେତ । ' ସ: 'ସଜ୍ଜିତ୍ୟ' 'କାରଣ' 'କରଣାଧିପାଦି-
ପା' 'କରଣାମାଧିପୋନଃ' 'ତସ୍ୟାଧିପଃ' 'ପରମେଶରଃ' 'ନ-

ତାନ ଚାଧିପଃ ॥ ଏବଦେବୋବିଶ୍ଵକର୍ମୀ ଯହାରୀ
ସଦା ଜନନୀୟ କୁଦରେ ସମ୍ପିଳିଷ୍ଟଃ । କୁଦା ଯନ୍ମୀରୀ
ମନ୍ଦାହିତିକରଣୋଧ୍ୟାତ୍ମିକରମ୍ଭତାତେ କୁବିତଃ ॥
ତନ୍ଦୁଦର୍ଶଃ ଗୁରୁମନୁପ୍ରବିଷ୍ଟଃ ଗୁହାହିତଃ ଗର୍ଭ-
ରେଣ୍ଟଃ ପୁରୀଗଂ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମବୋଗାଧିଗମେନ
ଦେବଃ ମତ୍ତା ଧୀରୋହର୍ବଶୋକେ ଜହାତି ॥

ତ ଅମ୍ବ କଣ୍ଠିଃ 'ଜନିଷ୍ଟି' ଜନିଷ୍ଟି 'ନ ତ ଅଧିପଃ' ॥
'ଏବଃ' 'ଦେବଃ' ଦୋତନାର୍ଥକଃ ପରମେଷ୍ଟରଃ । ବିଶ୍ଵ ଜଗତ
କ୍ରିୟତେହମେତି 'ବିଶ୍ଵକର୍ମୀ' ଯହାଙ୍କାଶୋକୋରେତି
'ଯହାରୀ' 'ସଦା' 'ଜନନୀୟ' 'କୁଦରେ' 'ଲେଖି-
ବିଷ୍ଟଃ' ସମ୍ମାନ ହିତଃ । 'କୁଦା' ଯନ୍ମୀରୀ 'ଯନ୍ମୀରୀ' ଯମ-
ସ: ମନ୍ଦାହିତିକରଣୀ ଉକ୍ତେ ନିଷ୍କର୍ଷଜେନେତି ଯମୀଟି ତଥା
ବିତନ୍ପାଦର୍ଜିତଥା 'ମନ୍ଦା' ଯନନକଟପେଣ ମହ୍ୟଗର୍ଭମେନ
'ଅଭିକ୍ରିପ୍ତଃ' ଜାତୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟତିକ୍ତେତେ । 'ଷେ' 'ଏତ୍ତ'
ବ୍ରତ 'ବିଦୁଃ' ଜାନିଷ୍ଟି 'ଅନୁଭାବଃ' ଅମରଧ୍ୟାତଃ 'ତେ ତତ-
ତି' ॥ 'ତ୍ତ' 'ଦୁର୍ଦର୍ଶ' 'ଦୁର୍ଦେଶୋଯାଶେନ ହର୍ମବନଶୋତି
ଦୁର୍ଦର୍ଶ: ଅତିଦୁର୍ବଳଜାଏ ତ୍ର 'ଗୁରୁ' 'ଗହନ' 'ଅନୁପ୍ରବିଷ୍ଟ'
ବିଶ୍ଵବିକାରୈ: ପ୍ରକରଣିତୋତ୍ତେ 'ଗୁହାହିତ' ଗୁହାଧୀନୁକ୍ତା-
ଦାହିତ ହିତ ତରୋପଲଭାଜାଏ । ଗର୍ଭରେ ହାମେ ବିଷମେ
ଅମେକାନର୍ଥମକଟେ ତିଥିତୀତି 'ଗର୍ଭରେଷ' 'ପୁରୀଗ' 'ପୁରୀ-
ତନ' । 'ଅଧ୍ୟାତ୍ମବୋଗାଧିଗମେନ' ବିଷଦେଶ୍ୟ: ପ୍ରକିଳନ୍ତତା
ଯମନାନ୍ତିନି ଯମାଧାମୀ ଅଧ୍ୟାତ୍ମବୋଗଃ କଲ୍ୟାଧିଗମକୁଟର
'ବଜା' 'ଦେବ' 'ଦୋତନାର୍ଥକ' 'ଧୀରଃ ହର୍ବଶୋକେ ଜହାତି' ॥

ଆବସ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଉତ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରତ ଜୋତସ୍ୟ
ଜୋତିର ମଳିନୋରେ ହମୋବିଛୁଃ । ତେ ନିଚି-
କୁର୍ମକ ପୂର୍ବାଶ୍ରୟାଂ ॥ ଏକଦୈବାନୁତ୍ତର୍ଯ୍ୟ-
ମେତନ୍ତରେ ପ୍ରବନ୍ଦ । ବିରଜଃ ପରାକାଶା-
ଦଜଆଜ୍ଞା ଯହାନ୍ ପ୍ରବନ୍ଦ ॥ ସମ୍ମାନର୍କାକ୍ ସହ୍-
ମରୋହିହୋତିଃ ପରିବର୍ତ୍ତତେ । ତଦୈବାଜ୍ୟୋ-
ତିଷାଂ ଜ୍ୟୋତିରାୟୁଷେ ପାମତେହ ମୃତ୍ୟ ॥
ମର୍ବସ୍ୟ ବଶୀ ମର୍ବସ୍ୟୋଶାନଃ ମର୍ବସ୍ୟାଧିପତିଃ ।

'ଆବସ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ' 'ଉତ୍ତର' ତଥା 'ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରଃ ଉତ୍ତର ଜୋତିର'
'ଅମଲଃ' 'ଅବଃ' 'ବେ' 'ବିଦ୍ୟୁଃ' 'ଜୀବତି' 'ତେ' 'ନି-
ଚିକୁଃ' 'ନିଚିଦେନ ଜୀବତି' 'ବ୍ରଜ' 'ପୂର୍ବାଶ୍ରୟ' 'ଚିରତନ୍ତ'
'ଅଗ୍ର୍ୟା' 'ପ୍ରେସ୍ଟ' ॥ 'ଏକଥା ଏହ' ଏକଦୈବ ପ୍ରକାରେଣ
ବିଜ୍ଞାନତୈକରଣପ୍ରକାରେଣ ଆକାଶତିରତରେଣ 'ଅନୁମୁ-
ଦେତ୍ୟା' 'ଏତ୍ୟ' 'ବ୍ରଜ' । ଅବେଳ ହି ଅମ୍ବ୍ୟ ପ୍ରମୀହତେ ଉତ୍ତର
'ଅପ୍ରମେଷ୍ଟ' 'ଧୂବଃ' 'ନିତ୍ୟ' 'କୁଟୁମ୍ବ' । 'ବିରଜଃ' 'ବିଗତରଜଃ'
'ଅଧ୍ୟାତ୍ମିଲରହିତ' 'ପର' 'ସୂର୍ଯ୍ୟ' 'ଆକାଶାଂ' 'ଅପି'
'ଅତଃ' 'ନ ଜୀବତେ' 'ଆଜ୍ଞା' 'ଯହାନ୍' 'ଯହତରଃ' 'ମର୍ବରାଂ'
'ଧୂବଃ' 'ଅଧିନାଶୀ' । 'ସର୍ବାଂ' 'ଜୀବାନାଂ' 'ଅର୍ଦ୍ଧ' 'ମହୁ-
ସରଃ' 'ମହୁସରାବହିରଃ କାଳ' 'ଅହୋତିଃ' 'ସାହରାବହିରହୋ-
ହାତିଃ' 'ପରିବର୍ତ୍ତତ' । 'ତ୍ରୁ' 'ଜ୍ୟୋତିରା' 'ଜ୍ୟୋତିଃ' 'ଆୟୁଃ'
'ଅତ୍ୟତ୍' 'ବ୍ରଜ' 'ଦେବାଃ' 'ହି ଆ ଉପାଳତେ' ॥ 'ମର୍ବଲା ବଶୀ'

ସବ ସାଧୁନା କର୍ମଣ ଭୂମାନ୍ ନୋ ଏବ ଅମାଦୁମା
କଣୀଯାନ୍ ॥ ଏଷସର୍ବସର୍ବତ୍ରାଧ୍ୟାଧିପତିରେ-
ସଭ୍ରତପାଳସେକ୍ତବିର୍ବନ୍ଦେଶବାଂ ଲୋକାନ୍ତା-
ମସନ୍ତେଦାୟ ॥ ଅଞ୍ଜିନ୍ ଦ୍ୟୋଃ ପୃଥିବୀ ଚାନ୍ଦିଗୀ-
କମୋତ୍ତଃ ଅନ୍ତଃ ପାତ୍ର ପ୍ରାଣେଶ ସରୈଃ । ତମେ-
ବୈକଂ ଜାନଥ ଆତ୍ମାନମନ୍ୟାବାଚୋବିମୁଖ୍ୟ

ମହାମ୍ବା ଦଲେ ହଞ୍ଚିତେ 'ମହମ୍ବା ଉତ୍ତାନଃ' 'ମହମ୍ବା ଅଧିପ-
ତି' 'ମଃ ପୁରୁଷୋବିଜ୍ଞାନଥଃ' 'ମାଧୁନା କର୍ମଣା' 'ଭୂମାନ୍'
କହିତି ହଞ୍ଚିତେ 'ନୋଏବ ଅମାଦୁମା' 'କର୍ମଣା' 'କଣୀଯାନ୍'
ଅନ୍ତଃ ତୋତଟି ମହମ୍ବାନ୍ତାତ୍ 'ଅନ୍ତର୍ଜିତଃ' ମଃ ପୁରୁଷଃ ପୁ-
ରାତ୍ମାଚୋନ ଛୀରିତେ ମ ଚ ବର୍ଜିଟିକାର୍ଯ୍ୟଃ ॥ 'ଏହଃ ସର୍ବ-
ସତ୍ୟଃ' 'ଏତଃ' 'ଭୂତାଧିପତିଃ' 'ଭୂତାରାମଧିପତିଃ' 'ଏହଃ'
'ଭୂତପାତ୍ରଃ' 'ଭୂତାନ୍ତଃ' ପାତ୍ରାଦିତଃ ରକ୍ତିତଃ 'ଏହଃ ମେତୁଃ'
'ତିପଦବଃ' 'ମହମ୍ବାମ୍ବାତ୍ମରମ୍ଭଦ୍ୟବନ୍ଧାବିଧାତ୍ମିତଃ' 'ଏହାଂ
ଲୋକାନ୍ତାଃ' 'ଭୂତାବିଲୋକାନ୍ତାଃ' 'ଅମ୍ବାତେଦାୟ' 'ଅମ୍ବି-
ତ୍ରମ୍ଭାନ୍ତାମ୍ବାତେ ଲୋକାଃ ସତ୍ୟେ ସଞ୍ଚିତମର୍ଯ୍ୟାନାଃ ମୂରତୋଲୋକା-
ନାମମୟେନାମ ମେହଭୂତୋହ୍ୟ୍ୟ ପରମେଷତଃ ॥ 'ଅଞ୍ଜିନ୍
ଅଧିପତି ପୁରୁଷେ' 'ଦ୍ୟୋଃ ପୃଥିବୀ ଚ ଅନ୍ତର୍ତୀକର୍ତ୍ତଃ' 'ଓଡ଼ଃ'
'ମର୍ପିତଃ' 'ଯନଃ ପାତ୍ର ପ୍ରାଣେ' 'କରୁଇଃ' 'ଚ ଲୈକଃ' 'ଚ ତେବେଃ'
'ତେବେ ମର୍ମାଶ୍ୟ' 'ଏକଃ' 'ଅବିତୀର୍ଣ୍ଣ' 'ଜାନଥ' 'ଜାନୀତ' 'ଆଜ୍ଞାନ୍'
'ଅଜଃ' 'ଧୂର୍ଵ' 'ଉଜ୍ଜ' 'ଅନ୍ୟଃ' 'ବାଚଃ' 'ତିମୁଖ୍ୟ' 'ତିମୁଖ୍ୟ
ପାଦାକ୍ଷତ ସତ୍ୟଃ' 'ଅଭୂତମ୍' 'ଅଭୂତମ୍' ମୌଳିକପ୍ରାପ୍ତରେ

ଅନୁଭୂତ୍ୟୋଦୟେତୁଃ ॥ ନ ଜୀବତେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟତେ ବା
ବିପଞ୍ଚିମାର୍ଗେ କୁତଣ୍ଡିଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣବ କଣ୍ଠି ॥ ଯଦ-
ଚିମଦ୍ୟମନୁଷ୍ୟୋମୁ ସମ୍ମିଳିନ୍ ଲୋକାନିହିତାଲୋ-
କିମନ୍ତ । ତମେତେ ସତ୍ୟଃ ତମମୃତଃ ତଥବେଙ୍କ-
ବ୍ୟଃ ସୌମ୍ୟ ବିକି ॥ ଅନ୍ତବୋଧନୁଃ ଶରୋହାଶ୍ଚା
ତ୍ରିକ ତତ୍ତ୍ଵକ୍ୟମୁଚ୍ୟତେ । ଅପ୍ରମତ୍ତେନ ବେଙ୍କବ୍ୟଃ

‘ଆହୁ’ ମେତେ ‘ମେତେମହୋରଦେଶରୁତରୁତେତୁଜ୍ଞାତ୍ ॥ ଏହପର-
ଆଶ୍ଚା ‘ନ ଜୀବତେ’ ମୋହପରାତେ ‘ଶ୍ରୀଷ୍ଟତେ ବା’ ନ ଶ୍ରୀଷ୍ଟତେ
‘ବିପଞ୍ଚିମାର୍ଗେ’ ମେଧାଦୀ ମର୍ମଜ୍ଞଃ ଅନନ୍ତିମୁଖୁଚିତ୍ତନ୍ୟବାଦଜ୍ଞାତ୍
କିମ୍ବ ‘ନ’ । ‘ଆହୁ’ ଆଶ୍ଚା ‘କୁତଣ୍ଡିଙ୍ଗ’ କାରଣକର୍ତ୍ତାତ୍ ରକ୍ତ
‘ନ’ ଅପି ଏହାଶ୍ଚା ‘ରକ୍ତ ତଣ୍ଡିଙ୍ଗ’ ଅର୍ଥାତର କୁତଣ୍ଡି । ‘ଦ୍ୱା’
ତ୍ରିକ ‘ଅନ୍ତିମଃ’ ଶ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ‘ଦ୍ୱା’ ଅନୁଭାବଃ ‘ଅନୁ’ ‘ଶମ୍ଭିନ’
‘ଲୋକଃ’ ‘ଶୁଦ୍ଧାବଦଃ’ ‘ନିହିତାଃ’ ‘ତ୍ରିତାଃ’ ‘ଲୋକିନଃ ତ’ ଲୋ-
କନିରାମିନୋମନୁଷ୍ୟାଦୟଃ । ‘ତ୍ରି ଏତ୍ତି’ ମର୍ମାତ୍ମାତ୍ମଃ ‘ମର୍ମଃ
ତ୍ରି’ ‘ଅନୁଭାବ’ ‘ଅଦିବାନି’ ‘ତ୍ରି ଦେହଦୟଃ’ ଅନନ୍ତ ତାଡିଷି-
ତଦ୍ବାହ ତର୍ଣ୍ଣିନ ଅନନ୍ତଶାଖାନ୍ତ କର୍ମଦାଶିତାର୍ଥଃ । ଯକ୍ଷାଦେହ୍
ତକ୍ଷାତ୍ତେ ‘ମୋହ୍ୟ’ ‘ବିକି’ ତ୍ରିକବି ଅନଃ ମନ୍ଦାଧର୍ମଃ ॥
‘ପ୍ରେତଃ’ ତକ୍ଷାତ୍ତେ ‘ଅନୁ’ ‘ଶହୁଃ ହି’ ‘ଆଶ୍ଚା’ ଶୀତାଶ୍ଚା ‘ତ୍ରିକ-
ତକ୍ଷାତ୍ତେ ଉତ୍ୟାତ୍ତେ’ ‘ଅପ୍ରମତ୍ତେନ’ ପ୍ରାଣଦରକିର୍ତ୍ତନ ତିତେ-
ନିଷେଷ ଏକାଶ୍ରୁତିରେନ ତକ୍ଷାତ୍ତେ ତ୍ରିକ ‘ଦେହଦୟଃ’ ‘ତତ-
ତର୍ଣ୍ଣନାମୁଣ୍ଡି’ ‘ଶହୁଃ ତକ୍ଷାତ୍ତେ’ ‘ତବ୍ୟ’ ‘ବଦ୍ଧା ମନ୍ଦାଧର୍ମ-
ଦେହଦର୍ଦ୍ଦି ତବ୍ୟ ତମ ମାଧକମ୍ଯ ଆଶ୍ଚା ତ୍ରିକବାଦର୍ଦ୍ଦି ॥

ଶରବତ୍ତାଧ୍ୟୋଜୟେ ॥ ଯମେ ଶୁଚୌ ଶର୍କରା-
ବହିବାଲୁକାବିବର୍ଜିତେ ଶର୍ଦ୍ଦଳାଅଧାଦିତିଃ ।
ମନୋହନୁକୁଳେ ନ ତୁ ଚକ୍ରପୀଡ଼ନେ ଉହାନିବା-
ତାଶ୍ରାଵଣେ ପ୍ରଯୋଜୟେ ॥ ତିରୁରତ୍ନଂ ସ୍ଥାପ୍ୟ-
ସମଃ ଶରୀରଂ ହନ୍ଦୀତ୍ତିରାଣି ମନ୍ଦା ସମିବେ-
ଶ୍ୟ । ବ୍ରଜ୍ଞାଡୁପେନ ପ୍ରତରେତ ବିହାନ୍ ଶ୍ରୋ-
ତାଂମି ସର୍ବାଣି ଭୟାବହାନି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥରେ ସମ୍ପଦମୋହନ୍ୟାୟଃ ।

'ଯମେ' ବିଶ୍ୱୋଗ୍ରହିତରହିତେ ମେଳେ 'ଶୁଚୌ' ଏବେ 'ଶର୍ଦ୍ଦ-
ତାବହିବାଲୁକା ବିବର୍ଜିତେ' ଶର୍କରା: କୁମୁଦାପଳା: ବହିବା-
ଲୁକା: ତପ୍ତବାଲୁକା: ଡାଙ୍ଗୋବିବର୍ଜିତେ 'ଶର୍ଦ୍ଦଳାଅଧାଦି-
ତିଃ' ବିଚଳାରୀମାନ ପଦଃ ତମ୍ ଆପ୍ରଦୋମନ୍ତପଃ ଇତ୍ୟା-
ଦିତି: 'ମନୋହନୁକୁଳେ' ମନୋହରେ ଥାବେ 'ନ ତୁ' 'ଚକ୍ର-
ପୀଡ଼ନେ' ଚକ୍ରପୀଡ଼ନେ ପ୍ରତିବାରାତିଯୁଦ୍ଧେ 'ଉହାନିବାତା-
ଶ୍ରାଵେ' ଉହାଧାୟେତାତେ ନିଦାତେ ପ୍ରତଙ୍ଗଧାୟୁଦ୍ଧରହିତେ ଆପ୍ର-
ଦ୍ସଗେ ଆଶ୍ରମେ 'ପ୍ରଦୋକ୍ଷୟେ' ପ୍ରଦୁଷ୍ଟିତ ଚିତ୍ରଃ ପତରେ ବ୍ର-
ଜନଃ । ତ୍ରୀଣି ଉତ୍ତରୋଗ୍ରୀବଲିରାଦ୍ସି ଉତ୍ତରାନି ଦରିନ ପଢା-
ରେ ତୁ 'ତିରୁରତ୍ନ' 'ଶରୀର' 'ମନ' 'ସ୍ଥାପ୍ୟ' 'ମେହା-
ପ୍ୟ' 'କୁମି' 'ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି' ଚକ୍ରବାନୀବି 'ମନ୍ଦା' 'ମେନିବେଶ'
ମେନିଦୟ 'ବ୍ରଜ୍ଞାଡୁପେନ' ବ୍ରଜ୍ଞାଦ ଉତ୍ତପଃ ତରମାଧନ୍
ତେନ 'ପ୍ରତରେତ' 'ଅତିକ୍ରମେ' 'ବିହାନ୍' 'ଶ୍ରୋତାନ୍ ମି-
ଶର୍ଵାଦି 'ମେହାତଳାଗରଜା' 'କ୍ଷୟାବହାନି' ।

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥରେ ସମ୍ପଦମୋହନ୍ୟାୟଃ ।

বিশ্বতচক্ষুরূপ বিশ্বতোমুখোবিশ্বতো
বাহুরূপ বিশ্বতস্পাদ । সংবাহভ্যাং ধৰ্মতি
সম্পত্তেন্দ্র্যাবাভূমী জনযন্ম দেবএকঃ ॥
সর্বতঃ পাণিপাদস্তুৎ সর্বতোহক্ষিণীরো-
মুখঃ । সর্বতঃ অগ্নিমণ্ডোকে সর্বমাহৃত্য
তিষ্ঠতি ॥ সর্বাননশ্চিরোগ্রীবঃ সর্বভূত-
গুচাশযঃ । সর্বব্যাপী সর্বগবান তস্মাদ সর্ব-

সর্বজ চক্ষুবিন্দুবিন্দুতে অমোতি 'বিশ্বতচক্ষুঃ' 'উত'
তথা সর্বজ হৃদানি বিন্দুষে অমোতি 'বিশ্বতোমুখঃ' স-
র্বাহু বাহুবোধিমাধ্যে অমোতি 'বিশ্বতোবাহঃ' 'উত' সর্বজ
পাদাবিন্দুতে অমোতি 'বিশ্বতস্পাদ' সঃ পরমেষ্ঠবঃ
'বাহুভ্যাদ' 'সু-ধৰ্মতি' 'সু-ধৰ্মতি' সংযোজিত হনু-
ম্যান' পত্তেহঃ 'পত্তেইঃ' 'সু' 'সু-ধৰ্মতি' পঞ্জিঃ 'দ্বা-
বাদ্যুমী' ম্যাদাপুর্খিবো 'জনযন্ম' সূর্যোবান্ দেবঃ একঃ ॥
সর্বতঃ পাদবঃ পাদাক্ষযস্য 'তৎ' 'সর্বতঃ পাণিপাদ' 'সর্বতোহক্ষীণি লিঙ্গাদিসি মুখানি চ যম্য তৎ 'সর্বতোহ-
ক্ষিণীরোমুখঃ' 'সর্বতঃ' 'অ-তিঃ' অবগময়েতি 'অ-তিঃ' 'তি'
'নোকে' প্রাবিহিকায়ে 'সর্বমাহৃত্য' 'সু-ব্যাপ্ত' 'তি-ই-তি' ॥
সর্বাণি আবনাবি লিঙ্গাদিসি গ্রীবাশচামোতি 'সর্বাবৰণশি-
রোগ্রীবঃ' 'সর্বেবাদ্বৃত্তাবাদ' কৃতাবাদ দুষ্কো শেতে ইতি
'সর্বভূতপূর্বাপবঃ' 'সর্বব্যাপী' চ 'সঃ' 'ভগবান্'
ইতিরঃ ব্যক্তাদেব ॥ 'তত্ত্বাদ' 'সর্বগতঃ' 'শিদঃ' অঙ্গলঃ ॥

ଗତଃ ଶିବଃ ॥ ଅପାଦିପାଦୋଜବନୋହିତା
ପଶ୍ୟତ୍ୟଚକୁଃ ସୃଷ୍ଟେତ୍ୟକରଃ । ସବେତି ବେଦ୍ୟଃ
ନ ଚ ତସ୍ୟାତି ବେତ୍ତା ତମାହରାଗ୍ୟଃ ପୁରୁଷ
ମହାତ୍ମଃ ॥ ସଏଷମୁଖେୟ ଜୀବାତି କାମଃ
କାମଃ ପୁରୁଷୋନିର୍ମିଯାଣଃ । ତଦେଵ ଶୁଦ୍ଧ
ତୁଳ୍କ ତଦେବାମୃତମୁଚ୍ୟାତେ । ତମ୍ଭିଲୋକାଃ
ଶିତାଃ ସର୍ବେ ତତ୍ତ ନାଭ୍ୟେତି କଶନ ॥ ଅଣୋ-

'ଅପାଦିପାଦଃ' 'ଜବନଃ' ଦୂରଗାୟୀ 'ଗୃହିତା' ସମୁପା-
ଦେସ । 'ଶିତାତି' ସର୍ବଃ 'ଅଚକୁଃ' ଅପି ସର୍ବ 'ସଃ
ଶୃଷ୍ଟେତି ଅକରଃ' ଅପି । 'ସଃ ବେତି ବେଦ୍ୟଃ' ଅହମକୋହଲି
ସର୍ବଜଞ୍ଜାନ 'ନ ଚ ତସ୍ୟ ଅତି ବେତ୍ତା' 'ତ୍ତ ଆହଃ' 'ଅଗ୍ନଃ'
ପ୍ରଥମ 'ମର୍ଜନକାରିତଜାନ 'ପୁରୁଷ' 'ପୂର୍ବ' 'ମହାତ୍ମ' ॥ 'ସଃ
ଏହଃ' 'ପୁରୁଷ' 'ମୁଖେୟ' ପ୍ରାଣୀଯ 'ଜୀବାତି' ନ ବପିତି
କଥଃ 'କାମଃ କାମଃ' ତତ୍ତ୍ୱଭିତ୍ତିପ୍ରେସନ୍ ଅହପାଦିପାଦଃ ।
'ନିର୍ମିଯାଣଃ' ନିର୍ମାଦିବନ । 'ତ୍ତ ଏବ' 'ଶୁଦ୍ଧ' ତୁଳ୍କ ତୁଳ୍କ
'ତ୍ତ ତୁଳ୍କ' ନାମାନ୍ତର ଉତ୍ସନ୍ ତୁଳ୍କାତି 'ତ୍ତ ଏବ' 'ଅହୃତ' ଅବି-
ନାଲି 'ଉଚ୍ୟାତେ' । ତିଙ୍କ ପୃଥିଦ୍ୟାମର୍ଯ୍ୟଃ 'ସର୍ବେ' 'ଲୋକାଃ'
'ତରିନ' ତୁଳ୍କାତି 'ଶିତାଃ' ଆଶିତାଃ ସର୍ବଲୋକକାର୍ଯ୍ୟାନ
ତମ୍ୟ 'ତ୍ତ' ତୁଳ୍କ 'ତ୍ତ' 'ନ' 'ଆତ୍ୟେତି' ଅତିବର୍ତ୍ତତେ
'କଶନ' କଶିଲାଲି । 'ଅଧୋଃ' ମୁକ୍ତାନାଲି 'ଅନୀଯାନ'
ଅନୁଭବଃ 'ମହତଃ' 'ମହିଦାନ' ମହିତରଃ । ସଚ 'ଆଶ୍ରୀ'
ପରମେଶ୍ୱରଃ 'ଅମ୍ୟ ଜନୋଃ' ପ୍ରାଣିଜାତମ୍ୟ 'ମହାଦାନ' ଜନୟେ

ବ୍ରନୀରୀର୍ବ୍ଲ ସହତୋମହୀରୀନାର୍ଜା ଶୁହାର୍ବାଂ
ନିହିତୋଇସ୍ୟ ଅତୋଃ । ତମକ୍ରତୁଂ ପଶ୍ୟାତି
ଧୀତଶୋକୋଧାତୁଃ ପ୍ରସାଦାଗ୍ରହିମାନମୀଶଂ ॥
ଏକୋବଶୀ ସର୍ବଭୂତାନ୍ତରାଜୀ ଏକଂ କପଂ
ବହୁଧା ସଃ କରୋତି । ତମାରହୁଂ ଯେଇନୁ-
ପଶ୍ୟାତି ଧୀରାନ୍ତେଷାଂ ମୁଖେ ଶାଶ୍ଵତେ ନେତ-
ରେଷାଂ ॥ ନିତ୍ୟୋହନିତ୍ୟାନାଂ ଚେତନଶେତ-
ମାନାମେକୋବହୁନାଂ ଯୋବିଦଧାତି କାମାନ୍ ।

‘ନିହିତଃ’ ହିତଃ । ‘ତ୍ତ୍ଵ’ ‘ଈଶ’ ‘ଅଜନ୍ମ’ ବିଷୟତୋଗ-
ସକଳପରହିତ୍ ଅମ୍ବତ ‘ଶହିଯାର୍ବ’ ‘ପଶ୍ୟାତି’ ସଃ ମଃ
‘ଧୀତଶୋକଃ’ ‘ଧାତୁଃ’ ଈଶ୍ଵରମ୍ ‘ପ୍ରସାଦାର୍ବ’ ପ୍ରସରେ ହି ପର-
ମେହରେ ତମାରୀର୍ବ୍ଲ ଜାନମୁଲପମୟତେ ॥ ମହି ପରମେଶ୍ଵରଃ
ଶର୍ଵଗତଃ ଧତ୍ତ୍ରଃ ‘ଏକଃ’ ‘ବଶୀ’ ସର୍ବଃ ହମ୍ଯ ଜଗଃ ବଲେ
ବର୍ଣ୍ଣତେ ‘ସର୍ବଭୂତାନ୍ତରାଜୀ’ ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତାନାମନ୍ତରାଜୀ ‘ଏକଃ
କପଃ’ ‘ବହୁଧା’ ବହୁପ୍ରକାର୍ବ ‘ସଃ କରୋତି’ ବାଜୁମତ୍ତା-
ମାତ୍ରେ ଅଚିକ୍ରମକିମାର୍ବ । ‘ତ୍ତ୍ଵ’ ‘ଆଜ୍ଞାହ୍ର’ ବକୌହେ
ଆଜ୍ଞାନି ହିତ୍ ଯେ ‘ଧୀରାଃ’ ହିବେକିନଃ ‘ଅନୁପଶ୍ୟାତି’
ଆଜ୍ଞାହନୁତରି ‘ତେଷାର୍ବ’ ‘ଶାଶ୍ଵତ୍’ ନିତ୍ୟେ ‘ମୁଖ୍’
ଆନନ୍ଦଜଗନ୍ମନ୍ ତଥାତି ‘ନ ଈତରେଷାର୍ବ’ ଅନେତଥିଥାନାର୍ବ ॥
‘ନିତ୍ୟଃ ଅନିତ୍ୟାନାର୍ବ’ ‘ଚେତନଃ’ ‘ଚେତନାନାର୍ବ’ ଚେତଯିତା
ଶର୍ଵଜନ୍ମନାର୍ବ । ତିଙ୍କ ସର୍ବେଶ୍ଵରଃ ଶର୍ଵଜଃ ‘ଏକଃ’ ସମ୍ ‘ମହୁ-
ନାର୍ବ’ କାମିନାର୍ବ ମନ୍ମାରିଥାର୍ବ କର୍ମାନୁରପଃ ‘କାମାନ୍’ ‘ସଃ’

तमाञ्जस्तं येनुपश्यन्ति धीरात्मेषां शास्त्रिः
शाश्वती नेतरेषां ॥ यदा सर्वे प्रति-
द्यन्ते क्षमयसेऽहं अस्त्वयः । अथ मर्त्योऽहम्-
तोऽहं भवत्येताबदनुशासनं ॥

इति प्रथमखण्डे अष्टमोध्यायः ।

अनायासेन 'विद्वाति' ददाति । 'त' 'आञ्जस्तं' 'ये
अनुपश्यन्ति' 'धीराः' 'तेषां शास्त्रिः' 'शाश्वती' 'नित्या' 'न
इतरेषां' ॥ 'यदा सर्वे' 'प्रतिद्यन्ते' 'तेषमुपशास्त्रि
विनश्यन्ति' 'क्षमयस्य' अनसः 'इह' जीविते एव 'ग्रुष्णयः'
ग्रुष्णिवद्यन्तेनकृपाः अज्ञानप्रत्ययाः । 'अथ मर्त्यः अमृतः
स्तदति' 'एताहैर' एतावशात्त्र 'अनुशासनं' 'अनुशि-
क्तिकृपदेशः ॥

इति प्रथमखण्डे अष्टमोध्यायः ।

ହା ମୁପରୀ ସମୁଜ୍ଞ ସଖାଯା ସମାନେ ବୃକ୍ଷଃ
ପରିବର୍ତ୍ତନାକେ । ତୟୋରଳ୍ୟଃ ପିପ୍ପଲଃ
ଦ୍ୱାରାତ୍ୟନଶ୍ଵରନ୍ୟୋହିଚିଚାକଶୀତି ॥ ସମା-
ନେ ବୃକ୍ଷ ପୁରୁଷୋନିମଧ୍ୟୋହିନୀଶ୍ୟା ଶୋଚତି
ମୁହଁମାନଃ । କୁର୍ତ୍ତଃ ସଦା ପଶ୍ୟତ୍ୟନ୍ୟମୀଶମସ୍ୟ

'ହା' ଓ 'ମୁପରୀ' ମୁପରେଣି ଶୋଭନପତନୌ ଉଚ୍ଚି-
ତୋ 'ସମୁଜ୍ଞ' ମୁକ୍ତେ ସହୈର ସର୍ବଦା ମୁକ୍ତେ 'ସଖାଯା' 'ସଖା-
ବୋ ଆକ୍ଷାନୋ କେତ୍ରଜ୍ଞପରମେଷ୍ଟରୋ' 'ସମାନେ' 'ଆଦିଶେଷେ'
ଅବିଷ୍ଟାନତୟ । ଏତେ 'ବୃକ୍ଷ' ଉଚ୍ଛେଦମାହାନ୍ୟଃ ଶରୀର୍ଭେ
'ପରିବର୍ତ୍ତନାକେ' ପରିବୃକ୍ଷବତୋ । 'ତଥୋ': 'ବୃକ୍ଷ' ପରିବୃକ୍ଷ-
ବୋ: 'ଅନ୍ୟ' । ଏକଃ କେତ୍ରଜ୍ଞ: 'ପିପ୍ପଲ' କର୍ମନିଷ୍ପତ୍ତି
ଫଳ: 'ବାଦୁ' ସଥା କରତି ତଥା 'ଅତି' କରିଷନ୍ତି ଉପଭୂତେ ।
'ଅନନ୍ତ' 'ଅନୁଭାନଃ' 'ଅନ୍ୟ' । ଇତରଃ ଈଶ୍ଵରଃ ନିତ୍ୟ-
ଶକ୍ତ୍ୟକୁମୁକ୍ତବତ୍ତାବଃ ସର୍ବଜାତୋକ୍ତୋ: ପ୍ରେରିତି । 'ଅ-
ଚିଚାକଶୀତି' ପଶ୍ୟତ୍ୟବ କେତଳେ । ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ହି ତମ୍ୟ
ପ୍ରେରିଷ୍ଟିତ୍ୱାତ୍ ତ୍ରାଙ୍ଗତ୍ୟ । 'ସମାନେ ବୃକ୍ଷ' ଏକାକିନ୍ତ ଶରୀରେ
'ପୁରୁଷ' କୋଣା ଜୀବଃ କାମକର୍ମଫଳରାଗାଦିଶକ୍ତା-
ରାଜକୀୟ: 'ନିରଗ୍ରହ' । ଅତଃ 'ଅନୀଶ୍ୟା' ପୁଜ୍ଞୋମନ ଟିନଟେ-
ମୃତ୍ତା ସେ ଭାବ୍ୟ କିମ୍ ସେ ଜୀବିତେମ ଇତ୍ୟବ୍ୟାପୀନିଭାବୋହିନୀ-
ଶା କଥା 'ଶୋଚତି' 'ମୁହଁମାନଃ' 'ଅନେକିରନର୍ଥ-
ଅକାରୀରବିବେକତା ଚିନ୍ତାମାପନ୍ୟମାନଃ । 'କୁର୍ତ୍ତ' 'ମେଦି-
ତମନେକେ: 'ହା' 'ହରିନ୍ କାଳେ 'ପଶ୍ୟତି' ଧ୍ୟାହସ୍ତମଃ
'ଅନ୍ୟ' ଈଶ୍ଵର୍ଭେ 'ସର୍ବଜ' ଜଗତଃ 'ଅମ୍ଭମାରିନ୍ହ' 'ଅଶମାହା-

ଆଜ୍ଞାଧର୍ମ

୩୮

ଯହିମାନମିତି ବୀତଶୋକଃ ॥ ସଦୀ ପଶ୍ୟଃ
ପଶ୍ୟତେ କୁକୁରର୍ବନ୍ କର୍ତ୍ତାରମୀଶଂ ପୁରୁଷଂ
ବ୍ରଜଶୋନିଂ । ତଥା ବିହାନ୍ ପୁଣ୍ୟପାପେ ବି-
ଧୂଯ ନିରଞ୍ଜନଃ ପରମଂ ସାମ୍ୟମୁକ୍ତେ । ଅ-
ହାନ୍ତଂ ବିଭୂମାଞ୍ଚାନଂ ମତ୍ତା ଧୀରୋନ ଶୋଚତି ॥
ପରମେବାକ୍ଷରଂ ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ ସଯୋହ ବୈତ-
ଦଙ୍ଗା ଯରଶରୀରମଲୋହିତଂ ଶୁଭମକ୍ଷରଂ ବେ-

ପିଲାମାଶ୍ୟୋକରୋହଜରାମୁଦ୍ବାଧର୍ମାତ୍ମିତଃ 'ଅମ୍ବ' ଚ ପର-
ମେଖରମ୍ 'ଯହିମାନ୍' 'ବିଭୂତିଃ' 'ଇତି ବୀତଶୋକଃ' ତଥା
ତଥାତି ॥ 'ସଦୀ' ସଞ୍ଚିନ୍ କାଳେ 'ପଶ୍ୟଃ' 'ପଶ୍ୟତି ହଃ ସବି-
ଧାନ୍ ସାଧକଃ' 'ପଶ୍ୟତେ' 'ପଶ୍ୟତି' 'କୁକୁରର୍ବନ୍' 'କୁକୁରମେଖ
ଜୋତିରମ୍' ସହ୍ୟଜୋତିଃବର୍ତ୍ତାବ୍ୟ ନିରାଚିତନାମୁଖମ୍
'କର୍ତ୍ତାର୍ବ' 'ମର୍ମମ୍' ଅଗତଃ 'ଉଲ୍ଲ' 'ପୁରୁଷମ୍' 'ବ୍ରଜଶୋନିଃ'
ବ୍ରଜ ତ ତମ୍ଭୋରିଶଚାମ୍ବେ ବ୍ରଜଶୋନିଃ ତଃ । 'ତଥା' ସଃ
'ବିହାନ୍' 'ପୁଣ୍ୟପାପେ' 'ବିଧୂଯ' ନିରମ୍ 'ନିରଞ୍ଜନଃ'
ନିର୍ମେପଃ ବିଗତକ୍ରେଶଃ 'ପରମଃ' 'ପ୍ରକୃଟଃ' 'ମାଯଃ' 'ମହ-
ତାଃ' 'ଉପୈତି' ପ୍ରପଦାତେ । 'ଯହାନ୍ତଃ' 'ବିଭୂତି' ଦ୍ୟା-
ପିନ୍ 'ଆଜ୍ଞାନ୍' 'ଉଲ୍ଲବ୍ର' 'ଯତା' 'ଧୀରଃ' 'ଧୀରାନ୍'
'ନ ଶୋଚତି' ॥ 'ପରମ ଏହ ଅକ୍ଷରଃ' 'ମତ୍ତା ପୁରୁଷାଖଃ'
'ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ' 'ପ୍ରାପ୍ନୋତି' 'ସଃ ହବେ' 'ତଃ' 'ଅଜ୍ଞାହଃ'
ତଥୋହର୍ଜିତଃ 'ଅଶ୍ରୁରୀର୍ବ' 'ଶରୀରବର୍ଜିତଃ' 'ଅଲୋହିତଃ'
ଶୋହିତାଦିଶ୍ରେଷ୍ଠର୍ଜିତଃ 'ଶ୍ରୁତଃ' ଶକ୍ତଃ 'ଅଜ୍ଞର୍ବ' ବ୍ରଜ

ଦସତେ । ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ବହାରୀ ଯତ୍ତାନ୍ତରକଣ-
ମଟିକୁ ଯବ୍ୟପଦେଶ୍ୟରେ କାଞ୍ଚିତ୍ୟବସାରଂ ଅପ-
କୋପଶମଂ ଶାନ୍ତଃ ଶିବରହୈତଃ ॥ ଉଦେ-
ତଃ ପ୍ରେସଃ ପୁଜ୍ଞାଏ ପ୍ରେସୋବିଜ୍ଞାଏ ପ୍ରେ-
ସୋଇନ୍ୟଜ୍ଞାଏ ସର୍ବଜ୍ଞାଏ ଅନ୍ତରତରଂ ସମ୍ୟ-
ମାଜ୍ଞା ॥ ସଯୋନିଯମାଜ୍ଞନଃ ପ୍ରିୟଃ କ୍ରମାଗଂ

‘ଦେବତାତେ’ ବିଜାନାତି । ଜ୍ଞାନକୁଳରୁ ‘ଅନୁଷ୍ଠାନ୍’ ‘ଅନୁଷ୍ଠାନ୍’ ‘ଆଧ୍ୟବହାରୀ’ ‘ଆଧ୍ୟାତ୍ମା’ କର୍ମେତ୍ତିବୈଃ । ‘ଅଲଙ୍କରଣ୍’ ‘ଅଲଙ୍କରଣ୍’ ‘ଅଚିକ୍ରିତ୍’ ‘ଅଚିକ୍ରିତ୍’ ପାଇବେ । ଏକଃ ତୁ-
ଗ୍ରହକାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରଜାଣ୍ଡିତ ଆଜନଃ ପ୍ରତ୍ୟାଃ ଶାର୍କ୍ଷ ପ୍ରାଣଂ
ଯଦ୍ୟାଧିଗମେ ତଃ ‘ଏକାଜ୍ଞାପ୍ରତ୍ୟବସାରଂ’ ଅପରମା ମୁଦ୍ରା-
ରମା) ଉପଶମଃ ଉପରତିଃ ନିର୍ମତିଃ ଯତ ତଃ ‘ଅପକୋପ-
ଶମ’ ମୁଦ୍ରାରୁଧର୍ମାଜ୍ଞିତଃ ‘ଶାନ୍ତଃ’ ‘ଶିଦଃ’ ‘ଅବୈତଃ’
ଏକ୍ଷ ॥ ‘ତଃ ଏତଃ’ ତୁଳ ଅନୁଷ୍ଠାନ୍ ‘ପ୍ରେସଃ’ ପ୍ରିସତର୍ବ
‘ପୁଜ୍ଞାଏ’ ତଥା ‘ପ୍ରେସଃ’ ‘ବିଜ୍ଞାଏ’ ହିତନ୍ୟରତ୍ନାବେଃ ତଥା
‘ପ୍ରେସଃ ଆଧ୍ୟବହାରୀ’ ମୁଦ୍ରା ଲୋକେ ପ୍ରିସତେନ ପ୍ରିସିକ୍
ତଜ୍ଞାଏ ‘ସର୍ବଜ୍ଞାଏ’ ‘ଅନ୍ତରତରାଏ’ ‘ଅନ୍ତରତରଂ’ ‘ହଂ ଆସ
ଆଜ୍ଞା’ ସବେତଃ ତୁଳ । ଯୋହି ଲୋକେ ନିର୍ତ୍ତିଶୟଃ ପ୍ରିସଃ
ସର୍ବଯତେନ ଲହଟୋଭଦତି ତମେତଃ ତୁଳ ସର୍ବଲୋକିକ-
ପ୍ରିସେତଃ ପ୍ରିସତଃ ତଜ୍ଞାଏ ତଜ୍ଞାତେ ଯହାନ୍ ବର୍ତ୍ତମାନେ-
ଯଃ ॥ ‘ମଃ ଯଃ’ କର୍ମିତଃ ତୁଳପ୍ରିସଦାତ୍ରୀ ‘ଆଜନଃ’ ତୁଳଃ
ମକାଶ୍ଚ ‘ଆନାଏ’ ପୁଜ୍ଞାଧିକ୍ ପ୍ରିସଃ କୁଦୀନ୍ କୁଦୀନ୍ ‘କ୍ରମାଏ’ କିଂ
କ୍ରମାଏ ତତ୍ତାତିହତଃ ପୁଜ୍ଞାଧିଲଙ୍କର୍ମ ପ୍ରିସଃ’ ‘ତୋଽମଃ’

ତ୍ରୁଟୀଏ ପ୍ରିସଂ ରୋଗ୍ୟାତିତି ଉଚ୍ଚରୋହ ତ-
ତୈବ ସ୍ୟାଂ ॥ ଆଜ୍ଞାନମେବ ପ୍ରିସପାଶୀତ ।
ସଯାଜ୍ଞାନମେବ ପ୍ରିସମୁପାତେ ନ ହଁମ୍ୟ ପ୍ରିସଂ
ପ୍ରମାଣୁକଂ ଭବତି ॥ ଆଜ୍ଞାବାତରେ ହୃଦୟ-
ବ୍ୟଃ ଶ୍ରୋତବ୍ୟୋମନ୍ତବ୍ୟୋମିଧ୍ୟାମିତବ୍ୟଃ ॥
ସବାଅସମାଜୀ ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତାନାମଧିପତିଃ
ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତାନାଂ ରାଜା ॥ ତଦୟଥୀ ରୁଦ୍ଧ-

ତି' ଆଵରମ୍ ପ୍ରାଗମ୍ଭରୋଧମ୍ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟତି ବିରଜକ୍ଷତି
'ଇତି' ମଃ 'ଉଚ୍ଚର': 'ସମର୍ଥଃ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତୋସାବେଦଃ ବର୍କୁନ୍ 'ହ'
'ତଥା ଏବ ସ୍ୟାଂ' ଯଦ୍ରେମୋର୍କୁନ୍ ପ୍ରାଗମ୍ଭରୋଧମ୍ ତ୍ରୁ
ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟତି ॥ ଉଚ୍ଛବିଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୟ ପ୍ରିସଂ 'ଆଜ୍ଞାନା' ଏବ
ତ୍ରୁତୈବ 'ପ୍ରିସଂ ଉପାଶିତ' । 'ମଃ ଯଃ' 'ଆଜ୍ଞାନା' ଏବ 'ତ୍ରୁ-
ତୈବ' 'ପ୍ରିସଂ ଉପାଶିତ' । 'ନ ହ ଅମ୍ୟ ପ୍ରିସଂ' 'ପ୍ରମାଣୁ-
କଂ' ପ୍ରଯରଣ୍ୟୀଲଃ 'ଭବତି' । ପ୍ରିତିଜ୍ଞାନମେବ ମୁଖ୍ୟ
ତଥା 'ଆଜ୍ଞାବୈ ଅରେ' ତ୍ରୁତ୍ୱାଅରେ 'ମୁଣ୍ଡର୍ଯ୍ୟଃ' ମର୍ମନାଈ:
ଅଗରପକାର୍ଯ୍ୟାତ୍ମରେ 'ଶ୍ରୋତବ୍ୟଃ' ଆଚାର୍ଯ୍ୟତଃ 'ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟଃ'
ତତ୍ତ୍ଵତଃ ତତଃ 'ମିରିଧ୍ୟାମିତବ୍ୟଃ' ମିଶବେନ ଧ୍ୟାତବ୍ୟଃ ।
'ମଃ ବୈ ଅହ' 'ଅରା' 'ଆଜ୍ଞାନା' ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତାନାଂ ଅଧି-
ପତିଃ । ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତାନାଂ ରାଜା ॥ 'ତ୍ରୁତ୍ୱା ରୁଦ୍ଧମାତେ
ଚ ରୁଦ୍ଧମେହୌ ଚ ଅରା' 'ସର୍ବେ ସମର୍ପିତାଃ' । 'ଏହ ଏବ'
'ଅରିମ୍ ଆଜ୍ଞାନି' ଅଜ୍ଞାନିବିକ୍ରିତାରହିତେ 'ମର୍ମାନି କୃ-
ତାନି ମରେ ଦେବାଃ ସର୍ବେ ଲୋକାଃ ସର୍ବେ ପ୍ରାଗାଃ' 'ସର୍ବେ ଏତେ

ନାତୋ ଚ ରୁଥନେଲୌ ଚାରାଃ ସର୍ବେ ସମର୍ପିତାଃ ।
ଏବେବାହିନୀଜାନି ସର୍ବାଣି ଭୂତାନି ସର୍ବେ
ଦେଖାଃ ସର୍ବେ ଲୋକାଃ ସର୍ବେ ପୋଣାଃ ସର୍ବଅତ-
ଆଜ୍ଞାନଃ ସମର୍ପିତାଃ ॥ ଯୁଜେ ବାଂତ୍ରଙ୍ଗ ପୁ-
ର୍ଯ୍ୟଂ ନମୋତ୍ତିଃ । ଅନାଦିମନ୍ତ୍ରଂ ବିଭୂତ୍ରେନ
ବର୍ତ୍ତମେ ସତୋଜାତାନି ଭୂବନାନି ବିଶା ॥
ଇହେବ ସନ୍ତୋଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦୟଂ ନ ଚେଦବେଦିର୍ମ-
ହତୀ ବିନଟିଃ । ଯଏତଦ୍ଵିତ୍ତରମୃତାନ୍ତେ ଭୁବନ୍ତି

ଆଜ୍ଞାନଃ' ପ୍ରତିଶରୀରାନୁପ୍ରବେଳିନୋକୀତଃ' 'ସମର୍ପିତାଃ' ॥
'ଯୁଜେ' ଅହ୍ ଲମ୍ବାନ୍ତେ 'ବାଁ' ହଃ ଯୁଜାକ୍ କାର୍ଯ୍ୟକୃତ୍
'ତ୍ରଙ୍ଗ' ଅଜ୍ଞାକମପି 'ପୁରୀଁ' ଚିରକ୍ଷମ୍ 'ନମୋତ୍ତିଃ' । ହେ
'ଅନାଦିମନ୍ତ୍ର' ଆଦିମନ୍ତ୍ରଶୂନ୍ୟ ପରମାତ୍ମା 'ଅହ୍' 'ବିଭୂତ୍ରେନ
ବ୍ୟାପକଜ୍ଞେନ' 'ବର୍ତ୍ତମେ' 'ସତୋ' ଜାତଃ 'ଜାତାନି ଭୂବନାନି'
'ବିଶା' ବିଶାନି ॥ 'ଅଥ' ଇହ ଏହ ସନ୍ତୋଷ ଅହୋ 'ବସନ୍ତ' କୃତାର୍ଥାଃ
'ତ୍ରଙ୍ଗ' ତ୍ରଙ୍ଗ 'ବିଜ୍ଞାନୀଯଃ' । ତ୍ରେ 'ନ ଚେ' ବେହିତଦୟଃ
ବସନ୍ତ ତତୋହତ୍ତଃ 'ଆଦେଶଃ' ସ୍ୟାଃ । ଦେହନ୍ତ ଦେହଃ ଦେ-
ହୋହଶ୍ୟାକୀତି ଦେହୀ ଦେହୋଦ ଦେହିଃ ନ ଦେହିଃ ଆଦେଶଃ ।
ଶର୍ଯ୍ୟଦେଶଃ ସ୍ୟାଃ କୋଦୋଷଃ ସ୍ୟାଃ 'ଅହତୀ' 'ଦିନଟିଃ'
'ବିମାଶମ' । ଅହୋ 'ବସନ୍ତ' ଅଜ୍ଞାକମହତୋବିନାଶନାଂ ନିର୍ମଳାଃ
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ତ୍ରଙ୍ଗ ବସନ୍ତ ବିହିତଦୟଃ । 'ବେ ଏତ୍ତଃ ବିଦୃଃ ଅହତାଃ-
ତେ କବନ୍ତିଃ' । 'ଅଥ' ବେ ପୁରୈରେବ ତ୍ରଙ୍ଗ ବିଦୃଃ ତେ 'ଇତ-

ଆକ୍ଷମିତ୍ର

୪୩

ଅଧେତରେ ଛାଖମେବାପିଥିଲି ॥ ତତୋ
ସହୃଦୟରତରଂ ତନ୍ମକପମାରହଂ । ସାତରିଜୁର-
ମ୍ଭତାତେ ଭବନ୍ତି ଅଧେତରେ ଛାଖମେବାପିଥିଲି ॥
ତତଃ ପରଂ ବ୍ରଜପରଂ ବୃହତଂ ସଥାନିକାଯଂ
ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଗୁଚ୍ଛଂ । ବିଶ୍ୱସୈୟକଂ ପରିବେଳି-
ତାରମୀଶଂ ତଂ ଜ୍ଞାନାହମ୍ଭାବବନ୍ତି ॥ ସ-
ର୍ବେଳିଯଣ୍ଣଗାଭାସଂ ସର୍ବେଳିଯବିବଜ୍ଞିତଂ ।

ରେ' ବ୍ରଜବିଦୋହନେ' 'ମୁଖେ' ଏବ ' 'ଅଲିଥିଲି' ପ୍ରତି-
ପଦୟକେ ॥ 'ତତଃ' କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ ଉତ୍ତରଂ କାରଣ୍ ତତୋପ୍ରୟାସର୍
'ଉତ୍ତରତରଂ' କାରଣ୍ସ୍ୟ କାରଣ୍ 'ସଂ' ବ୍ରଜ 'ତଃ' 'ଅତ୍-
ପଃ' କୁପରହିତଃ 'ଅନାମହଃ' ହୋଗଶୋକରହିତଃ । 'ଧେ
ଏତୁ' ବିଦୁଃ' 'ଅୟୁତାଃ' ଅଯତନଧର୍ମୀଦଃ 'ତେ ଭବନ୍ତି'
'ଅଥ ଇତରେ' ଯେ ତନ୍ମକ ନ ବିଦୁଷେ 'ମୁଖେ' ଏବ 'ଅଲିଥିଲି' ॥
'ତତଃ' ବିଶ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟମ୍ 'ପରଃ' କାରଣ୍ 'ପରଃ' 'ବ୍ରଜ' 'ବୃହତଃ'
ମହଃ 'ସଥାନିକାଯଃ' ସଥାନିକାରଃ 'ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଗୁଚ୍ଛଃ' ଅନ୍ତର-
ବହିତଃ । 'ଦିଶ୍ୱୟ ଏତଃ' 'ପରିବେଳିତାରଃ' ଆଶମ । ସର୍ବଃ
ଦ୍ୟାପ୍ୟାବହିତଃ । 'ତଃ' 'ଇଶଃ' ପରମେଷରଃ 'ଜ୍ଞାନା' 'ଅୟୁ-
ତାଃ ଭବନ୍ତି' ॥ ସର୍ବେଳିଯଣ୍ଣଗାଭାସକେ ପ୍ରତାଳ୍ୟକେ ସେଇ
ବ୍ରଜଗୀ ତଃ 'ସର୍ବେଳିଯଣ୍ଣଗାଭାସଃ' ସବୁ 'ସର୍ବେଳିଯବିବ-
ଜ୍ଞିତଃ' ସର୍ବକର୍ତ୍ତରଚିତଃ । 'ସର୍ବମା' ଜଗତଃ 'ପ୍ରଭୂ' 'ଇଶମଃ'
'ସର୍ବମା' 'ଶରନ୍' ରଙ୍ଗିତ 'ସୁଭଂ' ମିତର ॥ 'ମହାନ' 'ପ୍ରଭୂ'

३८

आक्षर्यः

सर्वत्र अभूत्तीशानं सर्वम् शरणं शुल्कं ॥
 अहान् अभूदै पूरुषः सर्वमेयविवर्णकः ।
 मूर्निर्मलाभिमां शास्त्रिं ईशानोज्ञातिर-
 वयः ॥ १४ ॥

इति प्रथमथेण नवमोध्यायः ।

सर्वर्थः कागदुर्लिपिमहारे 'दै' 'पूरुषः' 'एहः'
 'ईशानः' 'क्रोधिः' 'प्रतिष्ठाद्वादिजानप्रकाशः' 'अटायः'
 'अदिनाशी' 'सर्वम्' 'तर्मम्' 'प्रवर्णकः' 'प्रेरयितः'
 'कर्मर्थमूर्दिशा' 'ईशान' 'मूर्निर्मलाभि' 'शास्त्रिं' 'उदिशा' ॥
 इति प्रथमथेण नवमोध्यायः ॥

ଓମିତି ଶାକ ଶରେଇଲେ ଦେବାବଜିଧାତ୍ରି
ଥାଣ୍ଡି । ଯଥେ ବାହିନୀରେ ବିଷେ ଦେବୋ-
ଉପାସତେ ଗା । ଓମିତେବେଂ ଧ୍ୟାନର ଆଜ୍ଞାରେ
ଥାଣ୍ଡି ହଁ ପାଞ୍ଚାଯ ତମଙ୍କଃ ପରଞ୍ଜାଏ । ଶକ୍ତା-
ରୋଧେବାଧତନେମାହେତି ବିହାର୍ ଘରକଳାତମ-
ଅରମମୃତମତ୍ୟଂ ପରକ । ତଥ ସାରିତରୁରେଖାଏ
ତର୍ଗୋଦେବନ୍ୟ ଧୀରହି ଧିଯୋଦୋହି ଅଚୋ-

‘ଓମ ଇତି ତ୍ରିତ୍ର’ ଶକ୍ତାରୋଧି ତ୍ରିକଳାତମିଦୁତେରାହୋହଳା-
ବାଲହନ୍ ‘ଆହେ’ ତ୍ରିକଳେ ‘ମର୍କେ’ ‘ଦେବାଃ’ ‘ବଲି’ ଶୁକ୍ଳାଃ
‘ଆହରଣି’ । ‘ଯଥୋ’ ‘ଦୀପମ୍’ ମନ୍ତ୍ରମନୀୟ ମର୍କେଃ
‘ଆଲିନ୍’ ‘ବିଷେ’ ଶରେ ‘ଦେବାଃ’ ‘ଉପାସତେ’ ॥ ‘ଓମ
ଇତି ଏବ୍’ ଶକ୍ତାରାଜିହମାଃ ଶକ୍ତଃ ‘ଧ୍ୟାନର’ ତିଷ୍ଠୟତ ‘ଆ-
ପାନ୍’ ଶକ୍ତରପ୍ରତିପାଦନ୍ ପରା ତ୍ରିତ୍ର ‘ଥାଣ୍ଡି’ ନିର୍ବିଦ୍ଧମନ୍ ‘ହଁ’
ଶୁକ୍ଳାକଃ ‘ପାଞ୍ଚାଯ’ ପରମୁଲୋବ ‘ତମଙ୍କଃ’ ‘ଆଜ୍ଞାମତମଙ୍କଃ
‘ପରଞ୍ଜାଏ’ ତ୍ରିକଳରପାଦଗମନାଯେତ୍ୟର୍ଥଃ । ‘ଶକ୍ତାରୋଧ ଏବ
‘ଆୟତମେମ’ ନାଥନେମ ‘ଆହେତି’ ଶାକୋତି ‘ଧିଯାମ’
‘ହଁ ତଥ ଶାକ୍ତେ’ ‘ଆହେ’ ଜାଯାବର୍ତ୍ତିତ୍ଵତ୍ ‘ଅଶୁଭ’
ଶୃଦ୍ଧୁବର୍ତ୍ତିତ୍ ‘ଅଭବ’ ‘ପରା’ ବିଜ୍ଞପିତିତ୍ ‘ତ’ ତ୍ରିତ୍ର
ଶକ୍ତାରାଧ୍ୟଃ ॥ ‘ତଥଦିତ୍ତୁ’ କଳ୍ପ ସଦିତ୍ତୁଃ ଜମଞ୍ଜାଲଦିତ୍ତୁ
ପ୍ରେରକମ୍ଯ ସର୍ବକାମନାଃ ‘ଆର୍ଯ୍ୟାହିମୋହିଜାମାମନନନା-
ହମ’ ତ୍ରିତ୍ରଃ ‘ଦେବନ୍ୟ’ ମୋତନୀରକମ୍ଯ ପରମେଶ୍ଵରନ୍ୟ
‘ବରେଣ୍ୟ’ ବରନୀୟ ‘ତର୍ମଃ’ ତର୍ମଃ ତେଜଃ ଜାର୍ଦ୍ଦ
ପରିକଳ୍ପ ‘ଧୀରହି’ ଧ୍ୟାନେମ ହବ୍ । ‘ଧିବଃ’ ଶୁଦ୍ଧିତ୍ତିଃ ‘ହଁ’

ଦୟାଃ ॥ ମାହେ ତ୍ରି ନିରାକୁର୍ଯ୍ୟାଃ ମା ମା
କ୍ରମ ନିରାକରୋଦନିରାକରଣମତ୍ ॥ ତେ
ବେଦ୍ୟାଃ ପୂର୍ବଧେ ବେଦ ସଥା ମାବୋଦ୍ୱ୍ୟାଃ ପରି-
ବ୍ୟଧାଃ ॥ ଯୋଦେବୋହିମୌ ଯୋହିଲୁ ଯୋବିଶେଃ
ଶୁଦ୍ଧମାବିବେଶ । ସତ୍ୟଧୀରୁ ଯୋବନଳ୍ପାତିଶ୍ୱ
ତଟୈରେ ଦେବାଥ ଅମୋବମଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ଦଶମୋହିଧ୍ୟାଃ ।

ନବିତା 'ନଃ' ଅକ୍ଷାମଳୀ 'ଆଚୋହଦାଃ' ପ୍ରେରଯତି ଶର୍କର୍ମା-
ଶୁଦ୍ଧନାୟ । 'ଅହେ ତ୍ରି' 'ମା' 'ନିରାକୁର୍ଯ୍ୟା' ନ ତ୍ରି-
ଜେବେ 'ମା' ମା ଉପାଳକ୍ରମ 'ତ୍ରି' 'ମା' 'ନିରାକରୋଦ'
ବାକ୍ୟାକ୍ରମ । ଶର୍କର୍ମକ୍ରମ ତ୍ରିକଳଃ 'ଅନିରାକରଣଃ' ଅଠିରୁ-
କରଣ୍ଥୀ 'ଅହେ' । 'ତେ' 'ବେଦାଃ' ବେଦନୀଯା । ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ
'ପୂର୍ବଧେ' ପରେ ତ୍ରି 'ବେଦ' 'ସଥା' 'ଦଃ' ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ 'ଶୁଦ୍ଧୁ'
'ମା' 'ପରିବ୍ୟଧାଃ' ନ ପରିବ୍ୟଧସତ୍ତ୍ଵ । ନ ୧୯ ଦିଜାଯେତ
ପୂର୍ବହୋଶୁଦ୍ଧାନିଯିତା । ଦୟାଶାପରାମାଦୁଃଖିନଏହ ଶୂନ୍ୟ
ଅତକ୍ଷମ୍ଯା । ଶୂନ୍ୟାକରିତାତିଥାଯାଃ । 'ଦଃ' ଦେବଃ ଅଗ୍ନେ
ଦଃ 'ଅଶ୍ଵ' 'ଦଃ' 'ବିଶ୍ୱ' 'ଶୁଦ୍ଧନ୍ତ' ବେନ ଇତିତ୍ଥ ସେମାନ୍ତ
'ଆବିବେଶ' ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ । 'ଦଃ' 'ଶୁଦ୍ଧଧୀରୁ' 'ଶୁଦ୍ଧଧିଶ୍ୱ' 'ଦଃ'
ଶୁଦ୍ଧମାତିଶ୍ୱ' 'ତଟୈ' 'ଦେବାଥ' ପରମେଶତ୍ରାଥ 'ନମଃ ନମଃ'
ହିରାନ୍ୟାନନ୍ଦାର୍ଥ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ଦଶମୋହିଧ୍ୟାଃ ।

ଅଶ୍ଵମଲ୍ଲାର୍ମକପମବ୍ୟୟଃ ତଥାରମ୍
ନିତ୍ୟମଗନ୍ଧବଚନ ସଂ । ଅନାଦ୍ୟନନ୍ତଃ ମହତଃ
ପରଃ କ୍ରବଃ ନିଚାୟ ତଃ ମୃତ୍ୟୁମୁଖାଃ ପ୍ରମୁ-
ଚନ୍ତେ ॥ ଏଷରେସୁ ଭୁତେସୁ ଗୁଠୋଜ୍ଞା ନ
ପ୍ରକାଶନେ । ଦୃଶ୍ୟତେ ଅଗ୍ର୍ୟୋ ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ଶୁକ୍ଳବା
ଶୁକ୍ଳମର୍ଣ୍ଣିଭି� ॥ ନାୟମାଜ୍ଞା ପ୍ରବଚନେ ଲ-
ଭ୍ୟାନ ମେଧ୍ୟା ନ ବଜ୍ରନା ଶୁଣେନ । ଯମେବୈଷ-

‘ଅଶ୍ଵନ୍ ଅମର୍ମନ୍ ଅନ୍ତପନ୍’ ‘ଅନ୍ୟନ୍’ ନ ଦୋଷି
ନ କ୍ଷମିତେ ‘ତଥା ଅରମ୍ ନିତ୍ୟ ଅଗନ୍ଧବଃ ଚ ସଂ’
ବ୍ରକ୍ଷ । ଅବିଦ୍ୟାମାନମାନି କାର୍ଯ୍ୟମନ୍ ତମିନ୍ ‘ଅନା-
ଦି’ ତଥା ଅବିଦ୍ୟାମାନୋହିନୋମନ୍ ତଃ ‘ଅନ୍ୟନ୍’ ‘ମହତଃ’
ମହତଃପରିଯାଗାଃ ଅପି ‘ପରଃ’ ମହତ ନିରତିଶାହଜାଃ
‘ଧ୍ୱନ୍’ କୃତ୍ସଂ ନିତ୍ୟ ‘ନିଚାୟ’ ଅନଗମ୍ୟ ‘ତଃ’ ଏବ-
ଶୂତ୍ସଂ ବ୍ରକ୍ଷାଜ୍ଞାନ୍ ‘ଶୂତ୍ୟୁମୁଖାଃ’ ଶୂତ୍ୟାଗୋଚରାଃ ‘ପ୍ରମୁଚ-
ତେ’ ଦିମୁଜାତେ ॥ ‘ସମେସୁ ଭୁତେସୁ’ ‘ଏଵ’ ‘ଗୁଠୋଜ୍ଞା’
ଗୃହଃ ଆଜ୍ଞା । ପ୍ରକାଶଃ ବ୍ରକ୍ଷାଜ୍ଞା ‘ନ ପ୍ରକାଶତେ’ ଅମ୍ କୃତ-
ବୁଦ୍ଧେରବିଜ୍ଞେଯଜାଃ । ‘ଦୃଶ୍ୟାତେ ତୁ’ ସଂଶୂତ୍ସଂ ‘ଦୁକ୍ଷ୍ୟା’ ‘ଅ-
ଗ୍ର୍ୟୋ’ ଅଗ୍ର୍ୟିତ ଅଗ୍ର୍ୟା ତସି ଏକାଗ୍ର୍ୟତ୍ୟୋପେତମା ‘ମୁକ୍ତାଯା’
ମୃତ୍ୟୁବନ୍ତନିକ୍ରମପରିଯା କୈଃ ‘ଶୁକ୍ଳମର୍ଣ୍ଣିଭିଃ’ ଶୁକ୍ଳାଃ ଶୁକ୍ଳୀ-
ଶୀଳଃ ସେବାଃ ଦୈଃ ପଣ୍ଡିତୈଃ ॥ ‘ନ ଅଷ୍ଟାଜ୍ଞା’ ବ୍ରକ୍ଷାଜ୍ଞା
‘ପ୍ରଦତ୍ତବେନ’ ପ୍ରକୃତେଦତ୍ତବେନ ‘ଲଭଃ’ ଜ୍ଞେତଃ ‘ନ’ ଅପି
‘ମେଧ୍ୟା’ ଶ୍ରୀରାମାରଣ୍ୟକ୍ଷୟା ‘ନ ବଜ୍ରନା’ ‘ଶୁଣେନ’ ‘ଶୁଣେନ’ ‘ଶୁ-
ଣେନ’ କେନ ତହିଲଭାବିତୁଚାତେ । ‘ସଂ ଏବ’ ବ୍ରକ୍ଷାଜ୍ଞାନ୍

ବୁଦ୍ଧତେ ତେବେ ଲଭ୍ୟତ୍ତସୈୟସାର୍ଥା ବୁଦ୍ଧତେ ତନୁଂ
ବାହି ॥ ଉତ୍ତିଷ୍ଠିତ ଜାଗତ ପ୍ରାପ୍ୟ ବରାନ୍
ନିବୋଧତ । କୁରମ୍ୟ ଧାରା ନିଶିତା ଛରତ୍ୟା
ଫୁର୍ଗଂ ପଥକ୍ଷେତ୍ର କରଯୋବଦିଷ୍ଟି ॥ ତଦେତ୍ତଙ୍କ
ବ୍ରଜାପୁର୍ବଂ ଏକଦମ୍ଭତ୍ତବ୍ୟଂ ଶାନ୍ତିପାସିତ ॥
ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥରେ ଏକାଦଶୋଧ୍ୟାବଃ ।

‘ଏବଃ’ ମାଧ୍ୟକଃ ‘ବୁଦ୍ଧତେ’ ପ୍ରାର୍ଥଯତେ ‘ତେବେ’ ମାଧ୍ୟକେନ ‘ଲ-
ଭ୍ୟଃ’ । ମଃ ‘ଏବଃ’ ‘ଆରା’ ବ୍ରଜାର୍ଥା ‘ତନ୍ୟ’ ଆକାଶର୍ମ୍ଭଃ
‘ବୁଦ୍ଧତେ’ ପ୍ରାକଶ୍ୟତି ପାରମାର୍ଥିକୀୟ ‘ବାହି’ ବକ୍ତିବାହି
‘ତନୁଂ’ ॥ ‘ଉତ୍ତିଷ୍ଠିତ’ ହେ ଜଗଃ ବ୍ରଜଜାନାଭିମୁଖାଭ-
ବତ ‘ଜାଗତ’ ଅଜାନନିଦ୍ୟାଯାଃ ଘୋରକପାଦାଃ ମହାନର୍ଥ-
ଦୀଳକୃତାଯାଃ କର୍ମକୁଳତ । କର୍ମ ‘ପ୍ରାପ୍ୟ’ ଉପଗମ୍ୟ
‘ବରାନ୍’ ପ୍ରକଟ୍ଟାନ୍ ଆଚାର୍ୟାନ୍ ବ୍ରଜଦିଵଃ ତନୁପଦିଷ୍ଟଃ
ମହାବ୍ୟାପିନ୍ନ ବ୍ରଜାର୍ଥାନ୍ ‘ନିବୋଧତ’ ଅବଗର୍ଭତ ।
ଯଥା ‘କୁରମ୍’ ‘ଧାରା’ ଅଗ୍ରଃ ‘ନିଶିତା’ ଭିକ୍ଷୁ-
କୃତା ମୁଦ୍ରେନୀତ୍ୟଘୋଷସ୍ୟାଃ ମା ‘ମୁରତ୍ୟାଷା’ ପଞ୍ଚାହ ମୁରମ-
ନୀଷା କର୍ତ୍ତା ‘ମୁର୍ଗଂ’ ମୁଃମଳାର୍ଥା ‘ପଥଃ’ ପଞ୍ଚାନ୍ ବ୍ରଜ-
ଜାନମର୍କଣ୍ଠ ଯାଗେନ୍ ‘ତର୍ହ’ ‘କରମଃ’ ମେଧାଦିଵଃ ‘ତମିଷି’ ॥
‘ତର୍ହ ଏତ୍ତ ବ୍ରଜ’ ନାମ୍ଯ ପୂର୍ବଃ କାରଣ୍ତ ଦିଦ୍ୟତଇତି ‘ଅ-
ପୂର୍ବଃ’ ‘ଏତ୍ତ ଅଭୂତ୍ବ ଅଭୂତ୍ବ’ ‘ଶାନ୍ତି’ ମନ୍ମୋକଃ ‘ଉ-
ପାସିତ’ ॥

ଇତିପ୍ରଥମର୍ଥରେ ଏକାଦଶୋଧ୍ୟାବଃ ।

ବୁଦ୍ଧଇବ ତକୋଦିବି ତିଷ୍ଠତେକନ୍ତେବେଳେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷେଣ ସର୍ବଃ ॥ ସଥା ସୋଯ ବସାଂନି
ବାସୋବୁଦ୍ଧଃ ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତେ ଏବଃ ହ ହୈ ତଥ
ସର୍ବଃ ପରଆଜ୍ଞାନି ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତେ ॥ ଏକୋ-
ଦେବଃ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଗୃହଃ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ସର୍ବଭୂତାତ୍-
ରାଜ୍ଞା । କର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷଃ ସର୍ବଭୂତାଧିବାସଃ ସାଙ୍କ୍ଷି
ଚେତା କେବଲୋନିଷ୍ଠାନ୍ତଶ୍ଵର ॥ ସର୍ବାଦିଶଉର୍କୁମ-
ଧଶ ତିର୍ଯ୍ୟକ ପ୍ରକାଶରବ୍ଲ୍ଲାଜତେ ସହନଭ୍ରାନ୍ତ ।

‘ବୁଦ୍ଧଇବ’ ‘ବୁଦ୍ଧଃ’ ନିଶଳଃ ‘ନିବି’ ଦୋଷତନ୍ତାଜ୍ଞାନି ବେ
ମହିନ୍ଦ୍ରି ‘ତିଷ୍ଠତି’ ‘ଏକଃ’ ଅହିତୀଯଃ ପରମାତ୍ମା । ‘ତେବ’
ଅହିତୀଧେନ ‘ପୁରୁଷେଣ’ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ ‘ଇନ୍ଦ୍ର’ ‘ସର୍ବଃ’ ‘ପୂର୍ବ’
ଦୈତ୍ୟରୁଷ୍ୟେଣ ବ୍ୟାପ୍ତଃ ॥ ‘ସଥା’ ଯେନ ପ୍ରକାରେଣ ହେ ‘ସୋଯ’
ପ୍ରିୟମର୍ତ୍ତନ ‘ବଶାଳି’ ପଞ୍ଜିକଃ ‘ବାସୋବୁଦ୍ଧ’ ବାସାର୍ଥ୍ର
ବୁଦ୍ଧ ‘ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତେ’ ‘ଏବ’ ‘ହ ହୈ’ ‘ତଥସର୍ବ’
ଶାବରଜଜମ୍ବ ‘ପରେ ଆଜ୍ଞାନି’ ଅଙ୍କରେ ବ୍ରଜପି ‘ସର୍ବ-
ତିଷ୍ଠତେ’ ॥ ‘ଏକଃ’ ଅହିତୀଯଃ ‘ଦେବଃ’ ଦୋଷତନ୍ତାତ୍ତବଃ
ପରଯେଷରଃ ‘ସର୍ବଭୂତେଷୁ’ ‘ଗୃହଃ’ ପ୍ରକରଃ ‘ସର୍ବବ୍ୟାପୀ’
‘ସର୍ବଭୂତାତ୍ତବାଜ୍ଞା’ ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତାନାମହୁତରାଜ୍ଞା ଅନୁର୍ବାଯୀ ।
‘କର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷଃ’ ସର୍ବପ୍ରାଣିକୃତଦିଚ୍ଛକର୍ମଗାମଧ୍ୟକ୍ଷଃ । ସର୍ବାଧି
ଭୂତାନି ଅଧିବାସଯତୀତି ‘ସର୍ବଭୂତାଧିବାସଃ’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ସର୍ବଜ୍ଞ ଅଗତଃ ‘ସାଙ୍କ୍ଷି’ ସର୍ବଦୁଷ୍ଟୀ ‘ଚେତା’ ‘ତେବଳଃ’ ଅସତ୍ତଃ
‘ନିଷ୍ଠାନ୍ତଶ୍ଵର’ ସର୍ବାଦିଶଉର୍କୁମରହିତଶ ॥ ‘ସର୍ବାଦିଶଃ ଉର୍କୁମ ଅଧଃ
ଚ’ ‘ତିର୍ଯ୍ୟକ’ ପାର୍ଶ୍ଵଦିଶଃ ‘ପ୍ରକାଶରବ୍ଲ୍ଲାଜତେ’ ମୀପାତେ

एवं अदेवोऽगवान् वरेण्योऽयोनिः इति-
वाचितिष्ठतेकः ॥ तैवमूर्ज्ज्ञ न तिर्यक्षं
अथेऽपरिज्ञाते । न तस्य प्रतिमा अस्ति
वस्य नाम अहस्यशः ॥ न समृष्टे तिष्ठति कुप-
वस्य न चक्रवा पश्यति कुप्तैव ॥ तदा मनीषा

‘य॒’ यथा ‘उ’ ‘अवडौन्’ आदितः ॥ ‘एवं सः’
‘देवः’ देयाऽनवस्तातः परमेश्वरः ‘उगवान्’ ऐश्वर्य-
समर्पितः ‘वरेण्यः’ वरदीपः समृज्ञनीयः ‘योनिः’ कारण-
कृत्यस्य उगतः । पृथिव्यादीनां ‘उगवान्’ वस्तावान्
षगान् ‘अधितिष्ठति’ नियमयति ‘एकः’ अहितीयः पर-
मार्थ ॥ ‘एवं’ ब्रह्माद्वान् ‘उक्तः’ उक्तिस्ति कोहिलि
‘न’ ‘परिज्ञाते’ न परिगृहीतवान् ‘न तिर्यक्षः’ न
पापे ‘न’ च ‘अथेऽपरिज्ञातवान्’ उक्तादियु दिक्षु । ब्रह्म न केवलि
परिग्राहै । ‘न’ ‘तस्य’ ईश्वरस्य अथेऽपरिज्ञातवस्य सर्व-
ज्ञसा अचिक्ष्यते: सदृशाभावान् ‘प्रतिमा’ उपमा ‘अस्ति’
‘वस्य’ ईश्वरस्य ‘नाम’ अभिधानै ‘महस्यशः’ महस्य-
गायत्रवद्विष्टै सर्वत्र परिपूर्ण यशः तीर्तिः ॥ ‘अस्मा’
ईश्वरस्य ‘कुपः’ वक्तपै कुपादिरहितै निर्जिष्मेषै
‘समृष्टे’ वर्णनविवरे ‘न’ ‘तिष्ठति’ । इत्त्रिष्टागो
ठत्रजामेव ‘न चक्रवा पश्यति’ ‘कुप्त’ कोहिलि
‘एवं’ ईश्वरै । चक्रित्तुपलक्षणै सैर्वैरित्तिष्टैरिलि
कोहिलि न तव ग्रहीतुः शक्रवान् । ‘तदा’ अवःक्षयः
अमसैष्टे नियम्युज्जेन इति अमौष्टुष्या ‘अनीषा’ दुष्क्षा

ମନ୍ଦାଚିକ୍ରିତୋଷେନମେବ ବିଦୁରମୃତାତେ ଭସ-
ନ୍ତି । ଶ୍ରୀଗାନ୍ଧାପି ବଜ୍ରଭିର୍ଯୋବଲଭ୍ୟଃ ଶୃଗୁଣ୍ଠା-
ପି ବହବୋଯଙ୍ଗ ବିଦୂଃ । ଆକର୍ଷ୍ୟୋବଳ୍ଗୁ କୁଶ-
ଲୋସ୍ୟ ଲକ୍ଷ ଆକର୍ଷ୍ୟୋଜାତା କୁଶଲ୍ଲାବୁଶି-
ଷ୍ଟଃ ॥ ପରାଚଃ କାମାନନୁଯତ୍ତି ବାଲାତେ ହତୋ-
ର୍ଯୁତି ବିତତସ୍ୟ ପାଶ୍ୟ । ଅଥ ଧୀରାଅମୃତଭ୍ୟ ବି-

ବିତନ୍ତ୍ପାଦର୍ଜିତସ୍ୟ ‘ମନ୍ଦୀ’ ମନନକୁପେଣ ସମ୍ମକ୍ଷ ମର୍ଶରେନ
‘ଅଭିକ୍ରିତ୍ସ୍ୟ’ ଅଭିମର୍ତ୍ତିତଃ ଅଭିପ୍ରକାଶିତଃ ଈତରୋତ୍ତତ-
ତି । ‘ସେ’ ‘ଏନ୍’ ତ୍ରୁଟି ‘ଏନ୍ ବିଦୂଃ’ ‘ଅନୁତଃ’ ତେ ଭସନ୍ତି ॥
‘ଶ୍ରୀଗାନ୍ଧାଷ’ ଶ୍ରୀଗାନ୍ଧାର୍ଥ । ‘ଅପି’ ‘ଯଃ’ ତ୍ରୁଟାଜ୍ଞା । ‘ନ ଲଭ୍ୟଃ’
‘ବହତିଃ’ ଅନେକିତଃ ‘ଶୃଗୁଣଃ’ ଅପି ‘ବହତଃ’ ଅନେକେ
ଅନ୍ୟେ ‘ସ୍ତ’ ତ୍ରୁଟାଜ୍ଞାର୍ଥ । ‘ନ ବିଦୂଃ’ ନ ବିଦତି ଅଭାଗି-
ମୋହମ୍ଭୁତାଜ୍ଞାନୋନ ବିଜ୍ଞାନୀୟଃ । କିଞ୍ଚ ଅମ୍ଭା ‘ଦକ୍ଷ’
‘ଆକର୍ଷ୍ୟଃ’ ଅନୁତତମେତାନେତେମୁ କଞ୍ଚିଦେହ ଭବତି ଭବ୍ୟ
ଅଭାପି ‘ଅମ୍ଭା’ ତ୍ରୁଟାଜ୍ଞନଃ ‘ଲକ୍ଷ’ ‘କୁଶଳ’ ନିପୁଣ୍ୟର
ଭବତି । ତମ୍ଯ ବିପୁଣଃ ‘ଜାତୀ’ ‘ଆକର୍ଷ୍ୟଃ’ କଞ୍ଚିଦେହ
ଭବତି ‘କୁଶଲ୍ଲାବୁଶିଷ୍ଟଃ’ କୁଶଲେନ ବିପୁଣେମାର୍ଚ୍ଛ୍ୟାନୁ-
ଶିଷ୍ଟଃ ସଂଲିଙ୍ଗିତଃ ସନ୍ ॥ ‘ପରାଚଃ’ ବହିର୍ଭାନେବ
‘କାମାନ’ କାମାନ୍ ବିଷୟାନ୍ ‘ଅନୁଯତ୍ତି’ ଅନୁଗଜ୍ଞ-
ତି ‘ବାଲାଃ’ ଅନ୍ତପ୍ରଜାଃ ‘ତେ’ ତେନ କାରଣେନ ‘ମୃ-
ତ୍ୟଃ’ ‘ବିତତସ୍ୟ’ ବିକ୍ରିତସ୍ୟ ସର୍ବତୋହ୍ୟାପ୍ତସ୍ୟ ‘ପାଶ୍ୟ’
ପାଶ୍ୟତେ ବଧ୍ୟତେ ସେବ ତ୍ରୁଟି ‘ଯତି’ ଗଜହି । ତତ୍ତ୍ଵାଦ୍ୟ
‘ଅଥ’ ତତ୍ତ୍ଵାଦ୍ୟ ‘ଧୀରାଃ’ ଦିବେକିନଃ ‘ଅନୁତତାର୍ଥ’ ‘ଧୁରାର୍ଥ’ ‘ବି-

दिल्ला भ्रवम्भ्रवेविह न प्रार्थयन्ते ॥ येनाहं
आमृता स्यां किमहं तेन कुर्यां । अस-
तोमा सकामय तमसोमा ज्योतिर्गमय म्-
त्योर्माहमृतं गमय । आविरावीर्मधि ।
कुरु यन्ते दक्षिणं मूर्खं तेन मां पाहि
नित्यः ॥

इति प्रथमथण्डे द्वादशोऽध्यायः ।

दिल्ला 'अदुरेषु' अनितोषु सकलदार्थेषु 'इह' सह-
सारेण 'न प्रार्थयन्ते' किञ्चिदपि ॥ 'येन अहं न अमृता
स्यां किं अहं तेन कुर्यां' । 'मतः' असृकर्मणः
'या' यां 'सर्वकर्मणि 'गमय' । 'तमसः' अज्ञानां
'या' यां 'ज्योतिः' वप्रकाशः सकलः त्रुक्तं 'गमय' । 'मूर्खोः'
'या' यां 'अमृतं गमय' । हे 'आविः' वप्रकाशत्रुक्त-
चैतन्य 'ये' मर्गाः 'आवीः एवि' आवीरेणि अज्ञानाव-
रणापरयेन प्रकटीतव । हे 'कुरु' परयेष्वर । 'हं' 'ते'
तद 'दक्षिणं मूर्खं' उद्साहजनकं आज्ञानकरं 'इति न'
अशमापिलासाशोकमोहार्षितः 'या' 'पाहि' रुक्षर
'नित्यः' सर्वदा ॥

इति प्रथमथण्डे द्वादशोऽध्यायः ।

ସତ୍ୟମେବ ଜୟତେ ନାନ୍ଦଂ । ସତ୍ୟେନ ଲଭ୍ୟକୁ-
ପସା ହେଷଆଜ୍ଞା ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନେନ । ଯେନୋ-
କ୍ରମକ୍ରୂଷୟୋହାଶ୍ଚକାମାୟତ୍ରତ୍ୱ ସତ୍ୟସ୍ୟ ପର-
ମଂ ନିଧାନେ ॥ ଦିବ୍ୟୋହମୁର୍ତ୍ତଃ ପୁରୁଷଃ ସବା-
ହାଭ୍ୟାସ୍ତରୋହଜୋହ୍ ପ୍ରାଣୋହମନାଃ । ଯଂପ-
ଶ୍ୟନ୍ତି ଯତ୍ୟଃ କ୍ଷୀଣଦୋଷାଃ ॥ ଯୋଦେବାନାମଧି-
ପୋଯଞ୍ଚିନ୍ ଲୋକାଅଧିକ୍ରିତାଃ । ଯଙ୍ଗିଶେହସ୍ୟ

‘ସତ୍ୟ’ ‘ଏବ’ ‘ଜୟତେ’ ‘ଜୟତି’ ‘ନ ଅନୁତ୍ୱ’ । ‘ସତ୍ୟେନ’
‘ଅନୁତ୍ୱଯାଗେନ ଦୂହାତତନ୍ତ୍ୟାଗେନ’ ‘ଲଭ୍ୟ’; ‘ପ୍ରାପ୍ତଦ୍ୟ’; ‘ତପ-
ମା’ ‘ଯନମଏକାଗ୍ରତ୍ୟା’ ‘ହି ଏବ’; ‘ଆଜ୍ଞା’ ‘ବ୍ରାହ୍ମିଧର୍ମ’ ‘ସମ୍ୟକ୍
ଜ୍ଞାନେନ’ ଯଥାନୁଭୂତବ୍ରକ୍ଷର୍ମନେନ । ‘ଯେନ’ ‘ସତ୍ୟେନ ତପ୍ମା
ଜ୍ଞାନେନ’ ‘ଆଜ୍ଞମୁର୍ତ୍ତଃ’ ‘ଆଜ୍ଞମୁର୍ତ୍ତେ’ ‘ଧୂଷରଃ’ ‘ଦର୍ଶନବନ୍ଧୁ:
‘ହି’ ‘ଆପ୍ତକାମାଃ’ ‘ବିଗତତୃଷ୍ଣା:’ ଶାଟ୍ୟଦୂଷାନୁଭୂତବର୍ଜିତାଃ
‘ଶତ ତ୍ରୈ ସତ୍ୟସ୍ୟ ପରମଃ’ ‘ନିଧାନ୍’ ‘ଆଶ୍ୟଃ ପରତ୍ରକ’ ॥
‘ଦିଵ୍ୟଃ’ ‘ଦୋତନବାନ୍’ ‘ହି’ ‘ଅଶ୍ୱର୍ତ୍ତଃ’ ‘ମରମୁର୍ଦ୍ଵର୍ଜିତଃ’ ‘ପୁ-
ରୁଷଃ’ ‘ପୂର୍ଣ୍ଣଃ ସହ ବାହ୍ୟାକ୍ଷରେଣ ବର୍ତ୍ତତଇତି’ ‘ସବାହ୍ୟାକ୍ଷରଃ’
‘ହି’ ‘ନ ଜ୍ଞାଯାତେ କୃତଚିଦିତି’ ‘ଅଜଃ’ ‘ଅବିଦ୍ୟମାନଃ’ ପ୍ରାଣ-
ଦ୍ୟାୟର୍ଯ୍ୟଞ୍ଜିନ୍ ଅମୋ ‘ଅପ୍ରାଣଃ’ ‘ହି’ ‘ଅବିଦ୍ୟମାନ୍’ ଯନୋଗ-
ଞ୍ଜିନ୍ ମୋହ୍ୟ ‘ଅଗନାଃ’ । ‘ସଃ’ ‘ବ୍ରାହ୍ମିଧାନ୍’ ‘ପଶ୍ୟାଞ୍ଜି’ ଉପ-
ଲଭ୍ୟକୁ ‘ବନ୍ଧନଃ’ ‘ଯତନ୍ତୀଳାଃ’ ‘କ୍ଷୀଣଦୋଷାଃ’ ‘କ୍ଷୀଣପାପାଃ’ ॥
‘ସଃ’ ‘ପରମେଶ୍ୱରଃ’ ‘ଦେବାନାଃ’ ‘ଅଧିପଃ’ ‘ବାହୀ’ ‘ଯଜ୍ଞ-
ନ’ ‘ପରମେଶ୍ୱରରେ ମର୍ମକାରଗେ’ ‘ଲୋକାଃ’ ‘‘ଅଧିକ୍ରିତାଃ’
‘ଆପ୍ରିତାଃ’ ‘ସଃ’ ‘ପରମେଶ୍ୱରଃ’ ‘ଅମ୍ବ’ ‘ହିପରଃ’ ‘ମନୁଷ୍ୟମା

ବିପରିକୁଳଙ୍ଗଦଃ । ସବା ଏଷମହାନଜାତୀୟ ॥
ଅଦୁକୋର୍କୋର୍କୋର୍କୁଳଃ ଶ୍ରୋତାହିମତୋମନ୍ତାହ-
ବିଜ୍ଞାତୋବିଜ୍ଞାତ ॥ ସଏଷଲେତି ନେତି ଆ-
ଆହିଗୁହୋମ ହି ଗୁହ୍ରତେ ॥ ସଏଷସର୍ବଦୟ-
ଶାନଃ ସର୍ବସ୍ୟାଧିପତିଃ ସର୍ବମିଦଂ ପ୍ରଶାନ୍ତି
ସଦିଦଂ କିଞ୍ଚ ॥ ଘନଂ ପିବନ୍ତୌ ସୁକୃତମ୍ୟ

‘ଚତୁର୍ବ୍ୟାଦଃ’ ଗାନ୍ଧୀଃ ‘ଇଶେ’ ଉଠେ । ‘ମଈ ଏଷଃ ଯହାନ୍
ଅଜାଃ’ ‘ଆହୀ’ ବ୍ରଜାକୁ । ‘ଅଦୁକୁ’ ନ ଦୁକୁ ଚକ୍ରଗୋତ୍ର-
ଅଯମାପରଃ କମ୍ପାଚିର ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ‘ଦୁକୁ’ ତଥା ‘ଅଭ୍ରତ’
ଶ୍ରୋତଗୋଚରଜ୍ଞମାପରଃ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ‘ଶ୍ରୋତ’ ତଥା ‘ଅଭ୍ରତ’
ଯନନବିଷୟମାପରଃ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ‘ଯନନ’ ସତଃ ମୋହଦୁଷ୍ଟୋରଙ୍କଣେ
ହିମତୋହତ୍ତବ୍ରଦ୍ଧ ‘ଅବିଜ୍ଞାତ’ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ‘ଦ୍ଵିଜାତ’ ॥ ‘ସାହେ’
‘ଆକାଶ’ ବ୍ରଜାକୁ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମନୋଗୋଚରଜ୍ଞେନ ନିର୍ଦ୍ଦିତ
ବନ୍ଦ ତଥା ନ ବ୍ରଜକିତି ନ ଇତି ନ ଇତି ଯନା ବ୍ରଜନଃ ଅକୁପ-
ହେବ ନିର୍ଦ୍ଦିନିର୍କିତ ଭବତି ନିରକୁମରବିଶେଷ ତଦଃ ନେତି
ନେତିତି ପ୍ରତିବେଦବାରମୃତେ ନ ଶକ୍ୟତେ କେନଚିମପି ପ୍ର-
କାରେଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ଟ ଅଗ୍ରତଃ ନ ହି ଗୁହ୍ରତେ କରୁଗାହିହ-
ଆହ ॥ ‘ଶଃ ଏହଃ’ ବ୍ରଜାକୁ ‘ମର୍ମମ୍ୟ’ ଇଶାନଃ ସର୍ବମ୍ୟ ଅ-
ଧିପତିଃ ‘ଶର୍ମ’ ‘ଇଶ’ ରାଗର୍ମ ‘ଯର୍ମ’ ଇଶର୍ମ କିଞ୍ଚ ‘ଅନବଶି-
ଷ୍ଟ’ ‘ପ୍ରଶାନ୍ତି’ ନିଯମଯତି ॥ ‘ଘନଂ’ ସତ୍ୟଃ ଅଦ୍ୟାନ୍ତା-
ଦିଜ୍ଞାନ କର୍ମଫଳ୍ମ ‘ପିତରଙ୍କେ’ ଏକନ୍ତୁଜ୍ଞ କର୍ମଫଳ୍ମ ପିତ-
ରି ସୁର୍କ୍ଷେ ନେତରଃ ଉତ୍ତାପି ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରକେବ ପିଦବାହିତ୍ରୁ-
ଚାତେ ‘ସୁକୃତମ୍ୟ’ ସମ୍ବ୍ରଦ୍ଧ କୃତମ୍ୟ କର୍ମପି ‘ଶୋକେ’

ଲୋକେ ଗୁହାଂ ପ୍ରବିତ୍ତୌ ପରମେ ପରାର୍ଦ୍ଧେ ।
ଛାୟାତପୋ ବ୍ରଜବିଦୋବଦତ୍ତ ପଞ୍ଚାଘଷୋଯେ ଚ
ତ୍ରିଗାଚିକେତାଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥରେ ଅରୋଦଶୋହଧ୍ୟାରଃ ।

ଶରୀରେ 'ଗୁହା' 'ଗୁହାଯା' ବୁଝୋ 'ପ୍ରବିତ୍ତୌ' 'ପରମେ'
'ପରାର୍ଦ୍ଧେ' ପ୍ରକୃତ୍ସାରେ । ତୌ ଚ 'ଛାୟାତପୋ' ଇହ ବିଳ-
କ୍ଷଣେ ମୁମ୍ବାରିଜ୍ଞାସମ୍ବାରିଜ୍ଞେନ 'ବ୍ରଜବିଦେ' 'ଦତ୍ତ'
କଥମତ୍ତ ନ କେବଳ 'ବ୍ରଜବିଦେ' ଏବ ଦତ୍ତ 'ପଞ୍ଚାଘଷୁ' ଗୃହ-
ଶା: 'ଯେ ଚ' 'ତ୍ରିଗାଚିକେତାଃ' ତ୍ରିକୃତ୍ୟୋନାଚିକେତୋହ-
ଶୁଳ୍କତୋଯୈତେ ॥

ଇତିପ୍ରଥମର୍ଥରେ ଅରୋଦଶୋହଧ୍ୟାରଃ ।

যোবৈ ভূমা তৎ মুখং নাম্পে মুখমন্তি
ভূমৈব মুখং ভূমা দ্বেব বিজ্ঞাসিতব্যঃ ॥
সত্তগবঃ কশ্চিন্প্ৰতিষ্ঠিতইতি স্বে মহিম্বি ।
সএবাধক্তাং সউপরিষ্ঠাং সপচ্চাং স-
পুরস্তাং সদক্ষিণতঃ সউত্তৱতঃ । ইশা-
নোভূতভব্যস্য সএবাদ্য সউ শঃ ॥ যএ-
কোহবর্ণোবহুধা শক্তিযোগাং বর্ণানন-
কাপ্রিহিতার্থোদধাতি । বিচৈতি চাষ্টে বি-

‘যঃ ঈ’ ‘ভূমা’ মহৎ নিরতিশায়ৎ ব্রহ্ম ‘তৎ মুখঃ’
‘ন অল্পে’ ব্রজাতিয়িকে কশ্চিন্পিতৃনি ‘মুখঃ’
সম্পূর্ণ ‘অতি’ ‘ভূমা এব মুখঃ’ অতঃ ‘ভূমা তৎ এব বিজ-
জ্ঞাসিতব্যঃ’ ॥ হে ‘সত্তগবঃ’ সত্তগবন্ম ‘সঃ’ ভূমা ব্রহ্মাজ্ঞা ‘ক-
শ্চিন্প্ৰতিষ্ঠিতইতি’ ইত্যাকৃত্যস্ত শিষ্যাং প্রতি আহ আ-
চার্যঃ ‘বে মহিম্বি’ অস্ত্রীয়ে মহিম্বি প্রতিষ্ঠিতোভূমা ॥
‘সএব’ ভূমা ‘অধক্তাং’ বিদ্যতে তথা ‘সঃ উপরিষ্ঠাং সঃ
পচ্চাং সঃ পুরস্তাং সঃ সদক্ষিণতঃ সঃ উত্তৱতঃ’ । সভূমা
‘ইশান’ ‘ভূতভব্যস্য’ তালত্বষ্য ‘সঃ এব’ নিতঃ
কৃটবৎ ‘অব্য’ ইবানীং প্রাণিমূৰ্ত্ত্যানঃ ‘সঃ’ ‘যঃ’ ‘উ’
অপি বঢ়িষ্যতে ॥ ‘যঃ’ ‘এতঃ’ ‘অহিতীয়ঃ’ পুরমাজ্ঞা
‘অবগঃ’ নির্জিশেষঃ ‘বহুধা’ নামা ‘শক্তিযোগাং’
‘নিহিতার্থঃ’ গৃহীতপ্রযোজনঃ প্রজানাং ‘হর্ণন্’ প্রযো-
জনপদার্থান ‘অনেকান’ ‘সধাতি’ বিদ্যধাতি প্রজাতঃ ।
‘আছো’ ‘অত্বে’ ‘চ’ মধ্যে চ ‘বিশ্ব’ শক্তিন ‘বি-এতি’

ଶମାଦୋ ସଦେବଃ ଶନୋବୁଦ୍ଧ୍ୟ ଶୁଭ୍ୟ ସଂୟୁ-
ନକ୍ତୁ ॥ ସବୁକାଳାକୃତିତିଃ ପରୋହିନ୍ୟୋ-
ଯଶ୍ଚାଏ ପ୍ରପଞ୍ଚଃ ପରିବର୍ତ୍ତତେହ୍ୟ । ଧର୍ମାବହଃ
ପାପନୁଦ୍ୱ ଭଗେଶ୍ୱ ଜ୍ଞାନ୍ୟାଜ୍ଞାନମୃତଂ ବିଶ-
ଧାମ । ବିଶ୍ୱସୈକଂ ପରିବେତିତାରଂ ଜ୍ଞା-
ନ୍ନା ଶିବଂ ଶାନ୍ତିମତ୍ୟନ୍ତମେତି ॥ ସବିଶ୍ୱ-
ଦ୍ୱିଶ୍ୱବିଦାଜ୍ଞାନ୍ୟୋନିଷ୍ଠଃ କାଳକାଲୋଗ୍ନି ସର୍ବ-

ବ୍ୟାପ୍ତୋତି 'ସଃ' 'ଦେଵଃ' ଦ୍ୱୋତନଥତାତଃ ବିଜ୍ଞାନେକରଣଃ
ପରମେଶ୍ଵରଃ 'ସଃ' 'ନଃ' ଅଜ୍ଞାନ 'ଶୁଭ୍ୟ' 'ବୁଦ୍ଧ୍ୟ' 'ସଂୟୁ-
ନକ୍ତୁ' 'ସଂଘୋଜ୍ୟତ' ॥ 'ସଃ' ପରମେଶ୍ଵର: 'ବୁଦ୍ଧକାଳାକୃତିତିଃ'
'ବୁଦ୍ଧକାଳାକୃତିତିଃ' ବୃକ୍ଷାଏ ସଂମାରାଏ କାଳାଏ ଆକୃତେଳ
'ପରଃ' 'ଅନଃ' 'ପ୍ରପଞ୍ଚାସଂପୂର୍ଣ୍ଣଃ' 'ଶଶ୍ଚାଏ' 'ଈଶ୍ୱରାଏ'
'ଅନ୍ତଃ' 'ପ୍ରପଞ୍ଚ' 'ସଂମାରଃ' 'ପରିବର୍ତ୍ତତେ' । 'ଜ୍ଞାନା'
ତଥ 'ଧର୍ମାବହ' 'ଧର୍ମସ୍ୟାକରତ୍ତ' 'ପାପନୁଦ୍ୱ' 'ପାପନ୍ୟ'
କ୍ଷତିତାରଂ 'ଭଗେଶ୍ୱ' 'ଭଗନା' ଈଶ୍ୱର୍ୟା ଈଶ୍ୱର ବାମିର୍ୟ
'ଆଜାନ୍ତଃ' ମର୍ମେଷାଯାଜ୍ଞାନି ହିତଃ 'ଅସୃତଃ' ଅହରଣଧର୍ମାନ୍ତଃ
'ଦିଶ୍ୱଧାମ' 'ଦିଶ୍ୱସ୍ୟାଧାରତ୍ତ' । 'ଜ୍ଞାନା' ଚ 'ବିଶ୍ୱମ୍ୟ ଏକ'
'ପରିବେତିତାରଃ' 'ଶିବ' 'ଏତି' ପ୍ରାପ୍ତୋତି 'ଶାନ୍ତି'
'ଅତ୍ୟନ୍ତ' ॥ 'ସଃ' ପରମେଶ୍ଵର: 'ବିଶ୍ୱ' 'ବିଶ୍ୱମ୍ୟ କର୍ତ୍ତା'
'ବିଶ୍ୱ' ବେତ୍ତିତି 'ବିଶ୍ୱଦିଵ' 'ଆଜାନ୍ତଃ' ଯୋନିରିତି 'ଆଜା-
ନୀରିତି: 'ଜାନାତୀତି 'ଜଃ' 'କାଳକାଳ: 'କାଳମ୍ୟ ତର୍ତ୍ତା'
'ତର୍ତ୍ତା' 'ତର୍ତ୍ତା' 'ବିଚିତ୍ରଲକ୍ଷ୍ୟାନ' 'ସର୍ବବିଶ୍ୱଦଃ' । 'ପ୍ରଧାନକ୍ଷେତ୍ରଜ-
'ପତି: 'ପ୍ରଧାନ' 'ପ୍ରପଞ୍ଚ: କ୍ଷେତ୍ରଜୋବିଜ୍ଞାନାକ୍ଷା' ତଥୋତ

বিদঃ। প্রথাবলক্ষ্মেত্তপত্তির্ণৈশঃ সং-
সারমোক্ষহিতিবজ্ঞহেতুঃ ॥ সত্ত্বযোহ-
মৃতজ্ঞসংহোজ্জ্ঞ সর্বগোভুবনস্যাম্য গো-
প্তা। যজ্ঞশেষস্য অগ্রতোনিত্যমেব না-
ব্যোহেতুর্বিদ্যতজ্ঞশন্মায়। তৎ হ দেব-
মাত্রবুদ্ধিপ্রকাশং মুমক্ষুর্বৈ শরণমহং প্র-
পন্নে ॥ তস্য হ বাঽতস্য ব্রহ্মগোনা-

পালিতা ‘ধৰ্মেশঃ’ প্রধানাহীশঃ ‘সংসারযোক্ষহিতি-
বজ্ঞহেতুঃ’ সংসারমোক্ষহিতিবজ্ঞানাঃ হেতুঃ তাৰুণ্যঃ।
‘সঃ’ প্রয়োগৰঃ ‘তত্ত্বাঃ’ চৈক্ষণ্যাভিমূল্যঃ ‘হি’ অ-
মৃতঃ’ অয়নুধর্ম্মাইশক্তাসো সংবৃক্ষণতি ‘ইশমুণ্ডঃ’
ইশঃ বামী সম্যক্ত হিতির্থস্যাসো সংবৃতঃ। জ্ঞানাতীতি ‘অঃ’
সর্বত্র গচ্ছতীতি ‘সর্বগঃ’ ‘অস্য’ ‘ভুবনস্য’ ‘গোপ্তা’
পালিতা। ‘মঃ’ ‘ইশে’ ইষ্টে ‘অস্য জগতঃ’ ‘নিত্যাঃ’
এব ‘নিষয়েন’ ন অন্যঃ হেতুঃ বিব্রহতে ‘ইশনায়’
শাসনায়। ‘তৎ’ ‘হ’ হলকোহবধারণে ‘দেবৎ’ প্ৰ-
যোগৰৎ আকৃতি ষাক্ষুভিঃ তাঃ প্রতাপসংভৌতি ‘আকৃ-
তবুদ্ধিপ্রকাশঃ’ ‘মুমুক্ষঃ’ ‘বৈ’ বৈশকোহবধারণে ‘অ-
হঃ’ ‘শুণ্যঃ’ ‘প্রপন্নে’ প্ৰাপ্তি। ‘তস্য হ বৈ এতসা
ত্রজ্ঞানঃ’ ‘বাস’ অভিধাৰণ ‘সত্যঃ’। ব্রহ্মণঃ ব্রহ্মণ
সৰ্ববিত্তি। তজ্ঞাঅবধানবিগংতাবজ্ঞান তৎ ‘নিষ্ঠাসঃ’
নিৰুবযুবৎ ‘নিষ্ঠিত্বঃ’ অপি বৰ্ষ নিষয়েন সংবৃত জগৎ^১
প্ৰশাস্তি ‘শাসনঃ’ উপসংহতসংবিকাৰঃ ‘নিৰ-

ମ ସତ୍ୟଃ । ନିଷଳଃ ଲିଙ୍କୁଯଃ ଶାସ୍ତ୍ରଃ ନିରବଦ୍ୟଃ
ନିରଞ୍ଜନଃ । ଅମୃତମ୍ ପରଃ ସେତୁଃ ଦକ୍ଷେକ୍ଷନ-
ମିବାନଳଃ ॥ ସ୍ଵସେତ୍ରବିର୍ଭୂତିରେଷାଃ ଲୋକା-
ନାମସନ୍ତେଦାୟ । ନୈନଃ ସେତୁଷହୋରାତ୍ରେ ତର-
ତଃ ନ ଜରା ନ ମୃତ୍ୟନଶୋକଃ ॥ ଯନ୍ମାସ୍ତ୍ରାହିପହ-
ତପାପ୍ରା ବିଜରୋବିମୃତ୍ୟବିଶୋକୋ ବିଜିଷ୍ଟ-
ଶୋହିପିପାସଃ ସତ୍ୟକାମଃ ସତ୍ୟସଂକଳପଃ

ବଦ୍ୟଃ' ଅଗର୍ହଦୀହଃ' 'ନିରଞ୍ଜନଃ' ନିର୍ଲେଖଃ । 'ଅମୃତମ୍' ମୋକ୍ଷମ୍ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟେ 'ପରଃ ସେତୁଃ' ମଦ୍ଦାରମହୋଦଧେକୁତ୍ତର-
ଦୋପାୟଜ୍ଞାତଃ 'ମନ୍ତ୍ରେକ୍ଷନଃ' 'ଅନଳଃ' 'ଇତଃ' ଦେହପ୍ରଯାମନଃ ॥
‘ମଃ’ ବ୍ରଜାଜ୍ଞା ମେତୁରିବ ‘ମେତୁଃ’ ‘ଦିଦ୍ଵତିଃ’ ଦିଧରଣଃ
ଅନେନ ହି ମନ୍ତ୍ର ଜଗନ୍ତ ଦିଦ୍ଵତଃ । ଅଧିଯମାନଃ ହିତରେତେବେଳ
ଦିଗଃ ଦିଗଶ୍ୟୋତ ସତ୍ୱତ୍ୟାମଃ ମଃ ମେତୁଦିଦ୍ଵତିଃ । ‘ଏହା’ ଦୂ-
ରାନୀନାନଃ ‘ଲୋକନାନଃ’ ‘ଅମନ୍ତ୍ରେଦାୟ’ ଅଦିମାରଗାୟ
ଅଦିମାଶାହେତୋତ୍ତରଃ । ‘ନ ଏନଃ ମେତୁଃ’ ବ୍ରଜାଜ୍ଞାନଃ ‘ଅହୋ-
ରାତ୍ରେ’ ମରମ୍ ଜନିମତଃ ପରିଚେତକେ ‘ତରତଃ’ । ଯଥା
ଅନ୍ୟ ମଦ୍ଦାର ଅହୋରାତ୍ରାଦିଲଙ୍କଗେନ ପରି-
ଚେତଃ । ନ ତଥା ଅଯଃ କାଳପରିଚେତଃ । ଏନଃ ‘ନ ଜରା’
ତରତ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟେ ତଥା ‘ନ ମୃତ୍ୟୁଃ’ ‘ନ ତୁ ‘ଶୋକଃ’ ॥
‘ମଃ’ ‘ଆଜ୍ଞା’ ବ୍ରଜାଜ୍ଞା ‘ଅପହତପାପ୍ରା’ ‘ବିଜରଃ
ଦିମୃତ୍ୟୁଃ’ ବିଶୋକଃ’ ‘ବିଜିଷ୍ଟମଃ’ ଜିଷ୍ଟମଃ ଅତୁମିଳା
ତଦୁହିତଃ ‘ଅଲିପାସଃ’ ପିଲାମାରଜିର୍ଜିତଃ ‘ସତ୍ୟକାମଃ
ମହାମନ୍ତ୍ରମଃ’ । ମଃ ଅର୍ଦେକ୍ଷତଃ । ମଃ ବିଜିଜାମିତତଃ’

৫৪

ব্রহ্মধর্মঃ

সোহিষ্ঠেষ্টব্যঃ সবিজিজ্ঞাসিতব্যঃ । সসর্বাং-
শলোকানাপ্নোতি সর্বাংশ্চ কামান् ষষ্ঠমা-
আনন্দনুবিদ্য বিজ্ঞানাতি ॥ আকাশোবৈ
নাম নামকপঘোর্ণিষ্ঠিহিতা । তে ষদস্ত্রৱা ত-
ত্রঙ্গ তদমৃত্তং ॥ মৈব বাচা অ মনসা প্রা-
প্তুং শক্ত্যোর চক্ষুষা । অস্তীতি ত্রুবতোহ-
ন্যত্র কথৎ তত্পলভ্যতে ॥ যদৈতমনু-

তি । তস্যাদ্বেনগাং বিজিজ্ঞাসনাত্ত স্যাং উত্তুচ্ছাতে
‘সঃ সর্বান্ চ লোকান্ আপ্নোতি সর্বান্ চ কামান-
যঃ তৎ’ ‘আক্ষানৎ’ ব্রহ্মাক্ষানৎ ‘অনুবিদ্য’ অছে-
ম্ব ‘বিজ্ঞানাতি’ ॥ ‘আকাশঃ ইতি’ ব্রহ্মণঃ ‘নাম’
অভিধান । আকাশইবাশত্ত্বাং সৃজত্ত্বাত্ত সঃ
পঢ়মাত্রা আকাশাভ্যাঃ । ‘নামকপঘোঃ’ ‘নিষিহিতা’
নিষ্ঠোচ্ছা ‘তে’ নামকপে ‘ষদস্ত্রৱা’ সম্ব অস্তুরী বিলক্ষণে
‘তৎব্রহ্ম’ । যদি তত্ত্বঙ্গ নামকপাদ্যাং বিলক্ষণং অস্তু-
ষ্ঠুৎথাপি তমোর্নিষ্ঠোচ্ছা ‘তৎক্ষমৃত্তৎ’ ॥ ‘নএট দাতা’ অ
মনসা ‘ন চক্ষুষা’ মান্যেরপি ইন্দ্রিয়েঃ ‘প্রাপ্তুং শক্তঃ’ শ-
ক্তাতে কেনচিত্ব । তথাং ‘অস্তি ইতি ত্রুবতঃ’ অস্তিদা-
নিমঃ আগমার্থানুসঃরিগঃ প্রকাশানাং ‘অন্যত্র’ মাত্রিক-
দানিনি নাত্তি জগত্তামূলৎ ব্রহ্ম নিরুত্ত্বয়েবেবৎ সার্বজ্ঞ-
মিতি অম্যামানে বিপরীতবর্ণিনি ‘কথৎ’ ‘তৎ’ ব্রহ্ম
‘উপলভ্যতে’ ন কথঞ্চন উপলভ্যতে ॥ ‘হস্তঃ’ হ-

ଆକଥର୍ମଃ ୫୫

ପଶ୍ୟତ୍ୟାଜାନେ ଦେବମଙ୍ଗ୍ଲମା । ଈଶାନେ ଭୂତ
ଭବ୍ୟମ୍ୟ ନ ଅତୋବିଜୁଷ୍ଟିତେ ॥
ଇତି ପ୍ରଥମଖଣେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋହ୍ୟାମଃ

କିନ୍ତୁ କାଳେ 'ଏତେ' 'ଆଜାନେ' ବ୍ରଜାଜାନେ 'ଦେବେ'
ଦୋଷତତ୍ତ୍ଵରେ 'ଈଶାନେ' ଶାସିତାରେ 'କୃତତତ୍ତ୍ଵମା' କାଳ-
ତତ୍ତ୍ଵମା 'ଅଶ୍ଵମା' ଶାକାର 'ଅନୁପଶ୍ୟତି' ତରା 'ତତ୍ତ୍ଵ'
ତତ୍ତ୍ଵାଦୀଶାନାର ଦେବାର ଅକୀଯାଜାନେ 'ନ' 'ଦିଜୁଷ୍ଟିତେ'
ବିଶେଷେ ଭୂତପ୍ରୟତେ ଗୋପାଯିତୁ ସିର୍ବତ୍ତି ॥

ଇତି ପ୍ରଥମଖଣେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋହ୍ୟାମଃ ।

ମାବିନ୍ଦିତୋଛୁଚରିତାଙ୍ଗାଶ୍ରୋନାସମାହି-
ତଃ । ନାଶାନ୍ତମାନମୋବାପି ପ୍ରଜ୍ଞାନେବୈନ-
ମାଧ୍ୟାଂ ॥ ଶ୍ରେସଚ ପ୍ରେସଚ ମନୁଷ୍ୟମେତ-
କ୍ଷେ ସମ୍ପରୀତ୍ୟ ବିବିନ୍ଦୁ ଧୀରଃ । ତେଷେ
ଶ୍ରେସଆଦଦାନମ୍ୟ ସାଧୁ ଭବତି ହୀୟତେହିର୍ଥୀ
ଯଉ ପ୍ରେୟୋର୍ବ୍ରଣୀତେ ॥ ସଥାକାରୀ ସଥାଚାରୀ
ତଥା ଭବତି । ସାଧୁକାରୀ ସାଧୁଭବତି ପାପକାରୀ

‘ନ’ ‘ଦୁଃଖରିତାଂ’ ପାଦକର୍ମଃ ‘ଅବିନ୍ଦିତଃ’ ଅନୁ-
ପରତः ‘ନ’ ଅପି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲୋଲ୍ୟାଂ ‘ଅଶାନ୍ତଃ’ ‘ନ’ ଅପି
‘ଅମାହିତଃ’ ଅନେକାନ୍ତମାନଃ ବିଜିପ୍ରଚିତଃ । ‘ନ’ ଦା ଅପି
‘ଅଶାନ୍ତମାନଃ’ କର୍ମକଳାଜିତାଂ ତେବେନ୍ ‘ପ୍ରଜାନେନ’
‘ଏମ୍’ ବ୍ରଜକାନ୍ତାନ୍ତଃ ‘ଆପ୍ନୁହାଂ’ । ସହ ଦୁଃଖରିତାଂ ଵିରତଃ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲୋଲ୍ୟାଂ ସମାହିତଚିତଃ । କର୍ମକଳାନଦ୍ୟପଶାନ୍ତା-
ନମଶ୍ଚାଚାର୍ଯ୍ୟଦାନ୍ ସଃ ପ୍ରଜାନେନ ପରଃ ବ୍ରଜ ପ୍ରାପ୍ତୋତି ॥ ‘ଶ୍ରେ-
ଷଃ’ ନିଃଶ୍ରେଷ୍ଠମ୍ ‘ଚ’ ‘ପ୍ରେସ’ ‘ପ୍ରିସତର୍ ‘ଚ’ ‘ଧନୁହାଂ’
‘ଏତଃ’ ପ୍ରାପ୍ତଃ ‘ତୌ’ ଶ୍ରେସଃପ୍ରେସଃପରାଦୌ ‘ମ୍ଭପରିତଃ’
ମହ୍ୟକ ପରିଗମ୍ୟ ମହ୍ୟମନମାଲୋତ୍ୟ ଭ୍ରମାଦବ୍ୟ ‘ବିବିନ୍ଦୁ’
କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଭବୋତି ‘ଧୀରଃ’ ଧୀମାନ୍ । ବିଦିତ୍ୟ ଚ ‘ତେଷେ
ଶ୍ରେସଃ’ ‘ଆଦଦାନମ୍ୟ’ ଉପାଦାନ୍ କୁକୁତଃ ‘ସାଧୁ’ ଶୋଭନ୍
ଶିଦ୍ୟ ‘ଭବତି’ ‘ହଃ ଉ’ ସହ ‘ପ୍ରେସ’ ‘ବୁଦ୍ଧିତେ’ ଉପାଦାନେ
ମୋହମୁଦ୍ରମଶୀ ବିଶୁଦ୍ଧଃ ‘ଛୀହତେ’ ବିମୁକ୍ତାତେ ‘ଅର୍ଥାଂ’ ପୁର-
ମାର୍ଥାଂ ପାରମାର୍ଥିକାଂ ପ୍ରହୋତମାଂ ନିର୍ଭୟାଂ ॥ ହଥାକର୍ତ୍ତୁ
ମଥାଚରିତୁଂ ଶୀଳମମ୍ୟ ମୋହନ୍ ମନୁଷ୍ୟଃ ‘ହଥାକାରୀ ସହ-

ପାପୋଭବତି । ପୁଣ୍ୟଃ ପୁଣ୍ୟେନ କର୍ମଗୀ ଭବତି
ପାପଃ ପାପେନ ॥ ସମ୍ବିଜ୍ଞାନବାନ୍ ଭବତ୍ୟ-
ସୁଜ୍ଞେନ ମନ୍ମା ସଦା । ତ୍ୟୋଜ୍ଞ୍ୟାଣ୍ୟବଶ୍ୟାନି
ଚୁଟ୍ଟାଖାଇବ ସାରଥେ ॥ ବନ୍ଧୁ ବିଜ୍ଞାନବାନ୍
ଭବତି ସୁଜ୍ଞେନ ମନ୍ମା ସଦା । ତ୍ୟୋଜ୍ଞ୍ୟାଣ୍ୟ
ବଶ୍ୟାନି ସଦାଖାଇବ ସାରଥେ ॥ ସମ୍ବିଜ୍ଞାନବାନ୍
ଭବତ୍ୟମନସ୍ତଃ ସଦାଶୁଚିଃ । ଏ ସତ୍ୟପଦମା-
ପ୍ରୋତ୍ତି ସଂସାରକ୍ଷାଧିଗର୍ଭତି ॥ ସନ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ-

ଚାରୀ' ସଃ 'ଭବତି' । 'ମାଧୁକାରୀ ମାଧୁ: ଭବତି ପାପ-
କାରୀ ପାପ: ଭବତି' । 'ପୁଣ୍ୟଃ ପୁଣ୍ୟେନ କର୍ମଗୀ ଭବତି ପାପ: ପାପେନ' ॥ 'ସଃ ତୁ' 'ଅବିଜ୍ଞାନବାନ୍' ଅବିବେଳୀ 'ଭବ-
ତି' 'ଅସୁଜ୍ଞେନ' ଅପ୍ରଗୃହୀତେବ 'ମନ୍ମା ସଦା' ସୁଜ୍ଞେ-
ଭବତି । 'ତମା' ଅକୁଳମନ୍ୟ 'ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି' 'ଅବଶ୍ୟାନି'
ଅଶ୍ରୁନିରାରାନି 'ଦୃଷ୍ଟାଖାଃ' 'ଅଦ୍ଵାତାଖାଃ' 'ଇବ ସାରଥେ: ' ଭବତି ॥
'ସଃ ତୁ' ପୁନଃ ପୂର୍ବୋକ୍ତବିପରୀତଃ 'ଭବତି'
'ବିଜ୍ଞାନବାନ୍' ବିଦେଶବାନ୍ 'ସୁଜ୍ଞେନ ମନ୍ମା' ଅପ୍ରଗୃହୀତମନ୍ମା: 'ସଦା' । 'ତମା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି' 'ହଶ୍ୟାନି' ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ୍ତୁ ନି-
ବର୍ତ୍ତିତ୍ତୁ ଦ୍ୱା ଶକ୍ୟାନି 'ସଦାଖାଃ ଇବ ସାରଥେ: ' ॥ 'ସଃ
ତୁ ଅବିଜ୍ଞାନବାନ୍ ଭବତି' 'ଅଯନସ୍ତଃ' ଅପ୍ରଗୃହୀତମନସ୍ତଃ
ମତତେବ 'ସଦାଅଶୁଚିଃ' । 'ନ ସଃ' 'ତୁ' ତ୍ରୁଷ ହୁ ପର୍ବ
' ପର୍ବ ଆପୋତି ସଂସାର୍ ଚ ଅଧିଗର୍ଭତି' ॥ 'ସଃ
ତୁ ବିଜ୍ଞାନବାନ୍ ଭବତି' 'ମନସ୍ତଃ' ଯୁକ୍ତମନ୍ମା: 'ସଦା ଶୁଚିଃ' ।

ବାନ୍ ଅବତି ସରବରଃ ସଦା ଶୁଚିଃ । ସତୁ ତଥ
ପରଜାଗ୍ନୋତି ସଜ୍ଜାଂ ଭୁବୋବ ଜୀବତେ ॥
ବିଜ୍ଞାନସାରଧିର୍ବିଜ୍ଞ ମନ୍ତ୍ରଃପ୍ରତ୍ରହବାନ୍ତରଃ । ମୋ-
ହିତଃ ପାରଜାଗ୍ନୋତି ତହିକୋଃ ପରମ୍ବଂ
ପରଃ ॥ ଅନନ୍ତାନାଥ ତେ ଲୋକାନ୍ତେଜେନ
ତତ୍ତ୍ଵସାରତାଃ । ତାଂକେ ପ୍ରେତ୍ୟାତିଗନ୍ଧତି
ଅବିହାଂମୋହବୁଦ୍ଧୋଜନାଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମବର୍ଣ୍ଣେ ପଞ୍ଚମଶୋଃଧ୍ୟାରଃ ।

‘ମନୁ ତଥପରଃ ଆଗ୍ନୋତି’ ‘ମଜ୍ଜାଂ’ ଆପ୍ତାଂ ପଦାଂ
ପ୍ରତ୍ୱାତଃ ମନ୍ତ୍ର ‘ତୃତୀ’ ‘ପୁରଃ’ ‘ନ ଜୀବତେ’ ମନ୍ତ୍ରରେ । ‘ମନୁ’
‘ବିଜ୍ଞାନସାରଧି’ ‘ବିଜ୍ଞାନ’ ସାରଧିର୍ବିଜ୍ଞୋତି ‘ମନ୍ତ୍ରଃ-
ପ୍ରତ୍ରହବାନ୍’ ପ୍ରମୃଦୀତତମାଃ ‘ମନ୍ତ୍ରଃ’ ‘ବିଜ୍ଞାନ’ । ‘ମନୁ’ ‘ଅନନ୍ତ-
ମନ୍ତ୍ର’ ମନ୍ତ୍ରାହାରଗତେଃ ‘ପାରଃ’ ପରମେହାତିଗନ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ‘ଆ-
ଗ୍ନୋତି’ ‘ତଥ’ ‘ବିଜୋଃ’ ବ୍ୟାପନଶୀଳମ୍ୟ ତ୍ରକ୍ଷଣଃ ପରମା-
ଭୂରଃ ‘ପରମ’ ପ୍ରକୃତି ‘ପରମ’ ହାନ୍ ॥ ‘ଅନନ୍ତା’
‘ଅନନ୍ତମନାଃ ଅନୁଧାଃ’ ‘ନାମ ତେ ଲୋକାଃ’ ‘ଅନେନ’ ‘ଅ-
ନନ୍ତାନାମନେ’ ‘ତୃତୀନ ଆବୃତାଃ’ ତୃତୀ ଆଜାନେନ ଆବୃତାଃ
ବ୍ୟାପ୍ତାଃ । ‘ତାନ୍’ ଲୋକାନ୍ ‘ତେ’ ‘ପ୍ରେତ’ ‘ତୃତୀ’ ‘ଅତି-
ଗନ୍ଧତି’ ‘ଅତିହାତି’ କେ ଯେ ‘ଅବିହାଂମଃ’ ତୃତୀବଗତବ-
ଜିତାଃ ‘ଅତୁଥ’ ‘ଅନୁଧାଃ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧବୌହଦୁର୍ବୁଦ୍ଧମନଃ’ ‘ଜନାଃ’ ॥
ଇତି ପ୍ରଥମବର୍ଣ୍ଣେ ପଞ୍ଚମଶୋଃଧ୍ୟାରଃ ।

ବ୍ରାହ୍ମିକ୍ସଙ୍କଃ ୫୯

ଶାନ୍ତୋଦାନ୍ତଉପରଭଜିତିକୁଃ ସମାହିତୋ-
ଭୂତ୍ଵା ଆସନ୍ୟେବାସ୍ତାନଂ ପଶ୍ୟତି ଦୈରଂ ପାପ୍ରା
ତରତି ସର୍ବଂ ପାପ୍ରାନଂ ତରତି । ଦୈରଂ
ପାପ୍ରା ତପତି ସର୍ବଂ ପାପ୍ରାନଂ ତପତି । ବି-
ପାପୋବିରଜୋହି ବିଚିକିତ୍ସୋବ୍ରାହ୍ମଗୋତ୍ତବ-
ତି ॥ ସମୋଦତେ ମୋଦବୀର୍ଯ୍ୟ ହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ॥ ତର-
ତିଶୋକଂ ତରତି ପାପ୍ରାନଂ ଗୁହାତ୍ମି-
ତ୍ୟୋବିଶୁଦ୍ଧୋହି ମୃତୋଭବତି ॥ ସତ୍ୟାମ
ଅମଦିତବ୍ୟଂ ସର୍ଵାମ ଅମଦିତବ୍ୟଂ କୁଳାମ

‘ଶାନ୍ତଃ’ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲୌଲ୍ୟାଏ ଉପଶାନ୍ତଃ ‘ଶାନ୍ତଃ’ ଶୁଣୁଥିଲା
‘ଉପରତ’ ପାପକର୍ମଶୋଵିନିର୍ଯ୍ୟକୁଃ ‘ତିତିକ୍ଷଃ’ ରଥବ-
ହିକୁଃ ଏକାଗ୍ରକୁପେଣ ‘ସମାହିତଃ ଭୂତ୍ଵା’ ‘ଆସନ୍ମି’ ଜୀ-
ବାସନି ‘ଏବ’ ‘ଆସାନ୍ମ’ ପରମାସାନ୍ମ ବସନ୍ତର୍ମୁଖ ‘ପ-
ଶ୍ୟତି’ ବ୍ରକ୍ଷଦିର । ‘ନ’ ‘ଏନ୍’ ଲାଧୁତଃ ‘ଶାନ୍ତଃ’
ପାପଃ ‘ତରତି’ ପ୍ରାସ୍ତୋତି ଅବଳ୍ପ ‘ସର୍ବଂ ପାପ୍ରାନଂ’
‘ତରତି’ ଅତିକ୍ରାମତି । ‘ନ’ ‘ଚ’ ‘ଏନ୍’ ପାପ୍ରା ‘ତର-
ତି’ ତାପସତି ଅଯଃ ‘ସର୍ବଂ ପାପ୍ରାନଂ’ ‘ତରତି’
ତାପସତି । ସଃ ‘ବିପାପଃ’ ବିଗନ୍ତପାପଃ ‘ବିରଜଃ’ ବିଗ-
ନ୍ତଚିତ୍ତମଳଃ ‘ଅବିଚିକିତ୍ସଃ’ କରନ୍ତଲମ୍ୟକ୍ଷାମଳକରହୁ ଅ-
ତି ବ୍ରକ୍ଷେତି ବିଶିତସତିଃ ‘ବ୍ରାହ୍ମଃ’ ‘ତବତି’ ॥ ‘ଶଃ’
ବିହାମ ‘ଶୋଭତେ’ ‘ମୋଦବୀର୍ଯ୍ୟ’ ହରଣିର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରକ୍ଷ ‘ହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ’
‘ତରତି ଶୋକଃ’ ମାନ୍ମଃ ମନ୍ମାପଃ ଅତିକ୍ରାତୋକବତି ‘କ-

ପ୍ରମଦିତବ୍ୟେ ॥ ସତ୍ୟ ବନ୍ଦ । ସମୁଲୋଷା ଏବ
ପରିଶୁଦ୍ଧ୍ୟାତି ଯୋହନ୍ତମଭିବନ୍ଦତି ॥ ଧର୍ମୀଂଚର ।
ଧର୍ମୀଂ ପରୁଁ ନାହିଁ । ଧର୍ମୀଃ ସର୍ବେଷାଂ ଭୂତା-
ନାଂ ମଧୁ ॥ ଅଜ୍ଞାଦେସେ । ଅଜ୍ଞାଦ୍ୟା ଅଦେୟ ॥
ମାତୃଦେବୋତ୍ତବ ପିତୃଦେବୋତ୍ତବ ଆଚାର୍ୟଦେ-
ବୋତ୍ତବ ॥ ସାନ୍ତ୍ୟବନ୍ଦ୍ୟାନି କର୍ମାଣି ତାନି ସେ-
ବିତବ୍ୟାନି ମୋ ଇତରାଣି ॥ ସାନ୍ତ୍ୟକ୍ଷାକଂ
ଶୁଚରିତାନି ତାନି ଶ୍ଵରୋପାସ୍ୟାନି ମୋ ଇତ-

ରତି ପାପମାନ୍ତି ॥ 'ଶତାଗ୍ରହିତଃ' ଜ୍ଞାନଯାଜାନମୋହଗ୍ରହିତଃ
'ବିମୁକ୍ତଃ' ମନ୍ତ୍ର 'ଅନୃତଃ ଭବତି' ॥ 'ସତ୍ୟାଂ' 'ନ' 'ପ୍ରମଦିତବ୍ୟେ'
ବିଷେଷବ୍ୟେ ଅନୃତଃ ନ ବକ୍ତବ୍ୟେ । 'ଧର୍ମୀଂ' ନ ପ୍ରମଦିତବ୍ୟେ
'କୁଳଲାଭ' ଆଜ୍ଞାରଙ୍ଗାର୍ଥାଂ ଯଜଳମୁକ୍ତାଂ କର୍ମଗଃ "ନ ପ୍ରମଦି-
ତବ୍ୟେ" ॥ 'ସତ୍ୟାଂ' ମନ୍ତ୍ରବଚନ୍ତି 'ବନ୍ଦ' । 'ସମୁଲଃ' ମହ ମୁଲେନ
'ଦୈ' 'ଏହଃ' 'ପରିଶୁଦ୍ଧ୍ୟାତି' ଶୋଷମୁଲୈତି 'ଯଃ' 'ଅନୃତଃ'
ଅଯଥାଭୂତାର୍ଥଃ 'ଅଭିଦରତି' ॥ 'ଧର୍ମୀ' 'ଚର' ଆଚର ।
'ଧର୍ମୀଂ' ପରୁଁ ନାହିଁ 'ଧର୍ମୀଣ ହି ସର୍ବେ ନିଷମ୍ୟକେ' । 'ଧର୍ମୀ'
ସର୍ବେଷାଂ ନିଷମ୍ଭାବ ପ୍ରାଣଭିରନୁଭିଷମାନକୁଳପଶ୍ଚ 'ସର୍ବେଷାଂ
ଭୂତାନ୍ତଃ' ଉପକାଳଜ୍ଞେ 'ମଧୁ' ॥ ଯେ ତିକ୍ତିଂ ଦେସ୍ତ
ତେ ଅଜ୍ଞା ଏବ 'ଦେସ' ମାତୃଦେସ । 'ଅଜ୍ଞାଦ୍ୟା ଅଦେୟ' ଆଜା ଦେବୋଦ୍ୟମଃ ମଃ ମାତୃଦେବଃ ଅର୍ଥ 'ମାତୃଦେବଃ' 'ତତଃ'
ଲୟଃ ଏବେ । 'ପିତୃଦେବଃ' ତତ ଆଚାର୍ୟଦେବଃ ତତଃ ॥ 'ଶାନ୍ତି'
'ଅମଦ୍ୟାନି' ଅନିମିତାନି 'କର୍ମାଣି' 'ତାନି ସେବିତ-
ବ୍ୟାନି' 'ଆହା' । 'ମୋ' 'ଇତରାଣି' ରିକ୍ଷିତାନି କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନି ।

ରାମ ॥ ଏତେକପାଇଁରୁତତେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟାମୁକ୍ତ
ତଳ୍ୟେବାଜା ବିଶତେ ବ୍ରଜଧାର ॥ ଶୂଙ୍ଗ
ବିଶେଷମ୍ଭୟ ପୁଞ୍ଜାଜା ଯେ ଧାରୀନି ଦିଦ୍ୟାନି
ତଥୁଃ ॥ ବେଳାହମେତଃ ପୁରୁଷଂ ମହାକୁମାଦିତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ତମସଃ ପରତାଂ । ତମେ ବି-
ଦିତ୍ୟାହତିମୃତ୍ୟୁମେତି ନାନ୍ୟଃ ପଞ୍ଚାବିଦ୍ୟତେ-
ଇନ୍ୟାଯ ॥ ଏତଜ୍ଞଜ୍ଞେୟଂ ନିତ୍ୟମେବାଜ୍ଞସଂ-

‘ଧାନି’ ‘ଅଜ୍ଞାନ୍ୟ’ ଆଚାର୍ଯ୍ୟାଶ୍ଵା ‘ମୁଚରିତାନି’ ଶୋଭ-
ନାନି ଆଚରିତାନି ‘ତାନି’ ଏବଂ ‘ଅଯା’ ‘ଉପାଦ୍ୟାନି’
ନିଯମେନ କରୁଥାନି ‘ନୋଇତରାପି’ ବିପରୀତାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ
କୃତାନ୍ୟାପି ॥ ‘ଏତଃ ଉପାଇୟେ’ ପୁଞ୍ଜେଇତୈହେଷୋପାଦେ-
ଇୟେ ‘ବଡ଼ତେ’ ପ୍ରାଣେ କରୋତି ମୁମୁକ୍ଷଃ ମନ୍ତ୍ର ‘ଯଃ ତୁ’
‘ବିଦ୍ୟାମୁକ୍ତଦିଃ’ ‘ତମ୍ଭୟ’ ବିଦୁଃଃ ‘ଏହଃ କାଞ୍ଚା’ ‘ବି-
ଶତେ’ ମୁଖପରିଶାଳି ‘ବ୍ରଜଧାର’ ଆଶ୍ରମ୍ ॥ ‘ଶୂଙ୍ଗ’
‘ବିଶେ’ ଲକ୍ଷେ ‘ଅମୃତମ୍ଭୟ’ ବ୍ରଜଗ: ‘ପୁଞ୍ଜା:’ ‘ଯେ’ ‘ଧା-
ରୀନି’ ‘ଦିଦ୍ୟାନି’ ରହିବୀଥାପି ‘ଆ-ତଥୁଃ’ ଅଧିତିକ-
ତି । ‘ବେଳ’ ଜାନେ ‘ଅହ୍’ ଏତ୍ତଃ ‘ପୁରୁଷ୍ମ’ ପୂର୍ଣ୍ଣ ‘ରହା-
ନ୍ୟ’ ‘ଆରିତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ’ ପ୍ରକାଶକ୍ରମେ ‘ତମସଃ’ ଅଜାନ୍ୟଃ ‘ପ-
ରତାଂ’ । ‘ତୁ’ ଏବ ବିହିଜା ‘ମୃତ୍ୟୁ’ ‘ଅତି-ଏତି’ ଅତେ-
ତି ଅତିକ୍ରାମତି ଅଜାନ୍ୟ ‘ନ ଅନ୍ୟଃ ପଞ୍ଚାବ ଦିଦ୍ୟତେ’ ‘ଅଯ-
ନ୍ୟାବ’ ପରମଲହପ୍ରାପ୍ତବେ । ସମ୍ବନ୍ଧ ବ୍ରଜଜାନାନକ୍ରମେ ‘ପରମ-
ପୁରୁଷାର୍ଥଲିଙ୍ଗଃ ତକାଂ’ ‘ଏତଃ’ ବ୍ରଜ ‘ନିତ୍ୟ’ ‘ଏହ’ ‘ଜେତୁ’

ହୁ ଧାତ୍ର ପରି ବେଦିତବ୍ୟାଂ ହି କିଞ୍ଚିତ ॥
 ସଂଖୋପୈନ୍ୟବ୍ୟଦୋଜାନ୍ତୁଷ୍ଟାଃ କୃତାଜ୍ଞାମୋ-
 ଦୀତରାଗାଃ ପ୍ରଶାସ୍ତାଃ । ତେ ସର୍ବଗ୍ରଂ ସର୍ବଜ୍ଞଃ
 ଆପ୍ୟ ଧୀରାମୁଜ୍ଞାନାନଃ ସର୍ବମେବାବିଶ୍ଵତି ॥
 ବିଜ୍ଞାନାଜ୍ଞା ସହ ଦେବୈଶ୍ଚ ସୈର୍ଜଃ ପ୍ରାଣାତୁତା-
 ନି ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତି ସତ । ତଦୟକରଂ ବେଦଯତେ
 ସତ୍ତ୍ଵ ଶୌମ୍ୟ ସର୍ବଜ୍ଞଃ ସର୍ବମେବାବିବେଶ ॥
 ଯନ୍ତ୍ରାୟମନ୍ତ୍ରାକାଶେ ତେଜୋମରୋହ ମୃତମୟ ॥

ଆଜ୍ଞାନି ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତି 'ଆଜ୍ଞାନ୍ୟତ' 'ର ଅତଃପ-
 ର୍ଥ ଦେଲିତବ୍ୟା' ତି କିଞ୍ଚିତ 'ଅଛି' । 'ସଂପ୍ରାପ୍ୟ' ସମ-
 ଦଗ୍ଧା 'ଏମନ୍' ପରଯେତର୍ଥ 'କୁତ୍ସମଃ' ଜାର୍ଣ୍ଣନବ୍ୟକ୍ତଃ 'ଜାତ-
 ତୁଷ୍ଟାଃ' ଜାନେବ ତୁଷ୍ଟାଃ 'କୃତାଜ୍ଞାନଃ' କୃତବ୍ୟକ୍ତଃ 'ଦୀତରା-
 ଗାଃ' ବିଗ୍ରହରାଗାଦିଦେଵାଃ 'ପ୍ରଶାସ୍ତାଃ' ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଙ୍ଗାଦି-
 ତ୍ରାଃ । 'ତେ' ଏବ 'ସର୍ବଗ୍ର' ସର୍ବତ୍ୟାପିନ୍ନ 'ସର୍ବଜ୍ଞ' 'ସର୍ବଜ୍ଞ
 'ପ୍ରାପ୍ୟ' 'ଧୀରାଃ' ବିବେକିନଃ 'ସକ୍ରାନ୍ତାନଃ' ସମାଚିତ୍ସ-
 ତାଦାଃ ହୋକ୍ରକାଳେ 'ସର୍ବତ୍ୱ ଏବ' 'ଆବିଶ୍ଵତି' ପ୍ରଦିଶ୍ଵତି ଜା-
 ନେନ । 'ଦିଜ୍ଞାନାଜ୍ଞା' 'ମହ' 'ଦେବୈଃ ଚ' ଇନ୍ଦ୍ରିୟିହେ 'ସୈର୍ଜଃ'
 'ପ୍ରାଣଃ' 'ତୁତାନି' ପ୍ରତିହାନୀନି 'ସଂପ୍ରତିଷ୍ଠତି' 'ସତ୍ତ୍ଵ'
 ସବ୍ରିବ ଅକ୍ଷରେ ତ୍ରକ୍ଷଣି । 'ତ୍ରୁତ ଅକ୍ଷର୍ଥ' ତ୍ରକ୍ଷ 'ଦେବୟତେ'
 ଜାମାତି 'ସଃ ତୁ ଶୌମ୍ୟ ସଃ ମର୍ତ୍ତଜଃ ମର୍ତ୍ତ୍ଵ ଏବ' 'ଆବିବେଶ'
 'ଆବିଶ୍ଵତି ଜାନେନ । 'ସଃ ତ ଅମ୍ବ ଅନ୍ତିନ ଆକାଶେ' 'ତେ-
 ଜୋଷହୁ' 'ଚିନ୍ମାତିପ୍ରକାଶମୟଃ' 'ଅସୃତମୟଃ' 'ଅମରମହାଜା

ଆଜ୍ଞାଧର୍ମଃ ୬୩

ପୁରୁଷ: ସର୍ବାନ୍ତୁ: । ତମେବ ବିଦିତ୍ଵା ଅତିଶ୍ରୀ-
ମେତି ନାନ୍ୟ: ପଞ୍ଚାବିଦ୍ୟାତେହୟନାୟ ॥ ଏହ-
ଆଦେଶଏବଉପଦେଶଏତମନୁଶାସନଂ ଏବଶୁଦ୍ଧା-
ସିତବ୍ୟମେବମୁପାସିତବ୍ୟଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥକୁ ଷୋଡ଼ଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ପ୍ରଥମର୍ଥଶୁଣି ସମାପ୍ତଃ ।

‘ପୁରୁଷ:’ ସର୍ବମନୁତ୍ୱବତୀତି ‘ସର୍ବାନ୍ତୁ:’ । ‘ତେ ଏହ ବିହି-
ଆ’ ‘ଶୃଦ୍ଧା’ ‘ଅତି-ଏତି’ ଅତେଜିତ ଅତିକ୍ରାମତି । ‘ନ ଅ-
ନ୍ୟ: ପଞ୍ଚା: ବିଦ୍ୟାତେ ଅହନ୍ୟାୟ’ ॥ ‘ଏହଃ’ ‘ଆଦେଶ:’ ଉପାସମା-
ବିଦିଃ ‘ଏହଃ ଉପଦେଶ:’ ମନୁଷ୍ୟେତ୍ୟଃ ‘ଏତଃ’ ‘ଅନୁଶାସନ’
ପ୍ରମାଣବଚନ ସମାଦେବ ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ ‘ଏହଃ’ ସଥୋତ୍ତମଃ ‘ଉପା-
ସିତବ୍ୟଃ’ ‘ଏହଃ ଉପାସିତବ୍ୟଃ’ ପୁରୁଷଚରମ ସମାପ୍ତଯ୍ୟଃ ॥

ଇତି ପ୍ରଥମର୍ଥକୁ ଷୋଡ଼ଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ପ୍ରଥମର୍ଥଶୁଣି ସମାପ୍ତଃ ।

ଭାଷାଶାସ

—४८—

ଆକ୍ରମଣିତ

ଓମାଚାର୍ଯୋହନ୍ତେବାସିନମନୁଶାନ୍ତି ॥ ଅ-
କ୍ରନ୍ତିତୋଗୃହସ୍ଥଃ ସ୍ୟାଂ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନପରାଯନଃ ।
ସମ୍ବନ୍ଧ କର୍ମ ପ୍ରକୁରୀତ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞନି ସମର୍ପଣେ ॥
ମାତରଂ ପିତରଙ୍କୈବ ମାକ୍ଷାଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦେ-
ବତାଂ । ମହା ଗୃହୀ ନିଷେବେତ ସମା ମର୍ମ-

‘ଆଚାର୍ଯ୍ୟ’ ‘ଆହେତାସିନ’ ଶିଯାଏ ‘ଅନୁଶାନ୍ତି’ କ-
ର୍ଦ୍ଧୟାଏ ଧର୍ମ୍ୟ ଗ୍ରାହସତି ॥ ‘ଗୃହସ୍ଥ’ ବ୍ରଜଦେଶ ନିଟୀ ନି-
କ୍ରମିତିଃ ସମ୍ଯ ମଃ ‘ବ୍ରଜନିଃ’ ‘ସ୍ୟାଂ’ ଭବେ । କିନ୍ତୁ ‘ତ-
ତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନପରାଯନଃ’ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନଏ ପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃଷ୍ଟଏ ଅଧିନ୍ୟ ଆ-
ଶ୍ରୋଗଲୋକିତି । ‘ସମ୍ବନ୍ଧ’ ଲୋକହିତ୍ୟ ଧର୍ମ୍ୟ୍ୟ ‘କର୍ମ’
‘ପ୍ରକୁରୀତ’ ଅନୁତିତେ ॥ ତମ୍ଯ ତମ୍ଯ କଳାତିମନ୍ତିର ପରି-
ହାତ ‘ତ୍ତ୍ଵ’ କର୍ମ ‘ବ୍ରଜନି’ ସତ୍ୟଜଳାନିମ୍ବାରେ ପୂର୍ବେ ପରମେ-
ଶରେ ‘ସମର୍ପଣେ’ ॥ ‘ମାତରଂ ପିତରଂ ଚ ଏବ ମା-
କ୍ଷାଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦେବତାଂ’ । ‘ଅଜା’ ବିଚିତ୍ର୍ୟ ‘ଗୃହୀ’ ‘ନି-
ଷେବେତ’ ତତ୍ତ୍ଵବେତ ‘ସମା’ ‘ମର୍ମପ୍ରହରଣତଃ’ ‘ମର୍ମପ୍ରହରଣର’ ।

ପ୍ରୟତ୍ନଃ ॥ ଆବସେଷ୍ଟଳାଂ ବାଣୀଃ ସର୍ବଦା
ପ୍ରିୟମାଚରେ । ପିତ୍ରୋରାଜାନୁମାରୀ ଭାଏ
ସଂପୁତ୍ରଃ କୁଳପାବନଃ ॥ ଶୁକଣାକ୍ଷେତ୍ର ଶର୍ମେ-
ଷାଂ ମାତା ପରମକୋଣ୍ଠଃ । ଆତା ଶୁରୁତରା
ଭୂମେଃ ଥାଏ ପିତୋଜତର୍କ୍ଷଥା ॥ ସଂ ମାତା-
ପିତରୌ କ୍ଲେଶେ ସହେତେ ସଞ୍ଚବେ ନୁଗାଂ । ଅ
ତସ୍ୟ ନିଷ୍ଠିତିଃ ଶକ୍ୟ କର୍ତ୍ତୁଂ ବର୍ଷଶିତ୍ରପି ॥
ଆତା ଜ୍ୟୋତଃ ସମଃ ପିତା ଭାର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ରଃ ସ୍ଵକୀ
ତନୁଃ । ଛାଯା ସ୍ଵଦାମର୍ଗଶ୍ଚ ହୃଦିତା କୁପଣ୍ଟ

‘ଆବସେ’ ‘ମୃଦୁଲା’ କୋମଳା ‘ବାଣୀ’ ଥାଚା ‘ସର୍ବ-
ଦା’ ‘ପ୍ରିୟ’ ତିତ୍ତ ‘ଆଚରେ’ କୁର୍ଯ୍ୟାଂ । ‘ପିତ୍ରୋ’ ‘
ମାତାପିତ୍ରୋ’ ‘ଆଜାନୁମାରୀ’ ଆଜାନୁଦର୍ଶୀ ଚ ‘ନ୍ୟାଂ’ ତ-
ବେବେ ‘ସଂପୁତ୍ର’ ‘କୁଳପାବନଃ’ କୁଳପାବିତ୍ୟାଜନନଃ ॥ ଯେ
ଯେ ଶୁରୁତେବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାଃ ତେବାଂ ‘ସର୍ବେବା’ ‘ଚ’ ‘ଉତ୍ତର-
ଗାଂ’ ଯଥେ ‘ମାତା’ ‘ଏବ’ ‘ପରମକ’ ‘ପରମ’ ଶ୍ରୋଷଃ ‘ଶୁରୁଃ’ ।
‘ଆତା ଶୁରୁତରୀ ଭୂମେଃ’ ‘ତଥା’ ‘ଥାଏ’ ଅନ୍ତରିକ୍ଷାଂ
‘ଉତ୍କଳର’ ‘ପିତା’ ॥ ‘ନୁଗାଂ’ ଅପତ୍ୟାମାଂ ‘ସଞ୍ଚବେ’
ମତି ‘ସ’ ‘କ୍ଲେଶ’ ‘ମାତାପିତରୌ’ ‘ସହେତେ’ । ‘ତମ’ କ୍ଲେ-
ଶ୍ୟ ‘ନିଷ୍ଠିତିଃ’ ଆନୁଗ୍ୟାଂ ‘କର୍ତ୍ତୁ’ ବର୍ଷଶିତ୍ରଃ ଅଲି ‘ନ’
‘ଶକ୍ୟ’ ନ ଶକ୍ୟତେ ॥ ‘ଜ୍ୟୋତଃ’ ‘ଭୂତା’ ‘ପିତା’ ‘ସମଃ’ ଲି-
ତୁତୁଲଃ । ‘ଭାର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ରଃ’ ଚ ‘ସ୍ଵକୀ ତନୁଃ’ ଅଶ୍ରୀରୁଥେବ । ‘ସ-
ଦାଲବର୍ଗଃ ଚ’ ନିତ୍ୟାନୁଗତକାଂ ଆଜାମଃ ‘ଜାତା’ ଇବ । ‘ନୁହି-

୩୩

କାର୍ଯ୍ୟଶର୍ମ

ପରେ । ତଥାଦେତେରଧିକିଷଃ ସହେତାଃ-
କୁରୁଃ ସନ୍ତା ॥ ଅତିବାଦାଂତିତିକ୍ଷେତ ନାବ-
ମମୋତ କଥନ । ନ ଚେମେ ଦେହମାଞ୍ଜିତ୍ୟ ଦୈର୍ଯ୍ୟ-
କୁରୀତ କେନଚି ॥

ଇତି ହିତୀସର୍ଥଙ୍କେ ପ୍ରଥମୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ତା' 'ପରେ' 'କୁପଦଃ' 'କୁପାପାତ୍ର' 'ତଥାଃ' କାର୍ଯ୍ୟଶର୍ମ ଉତ୍କଳଃ
'ଏତଃ' 'ସନ୍ତା' 'ଅଧିକିଷଃ' ଆକ୍ରମଣିତୋଃପି 'ଅମେ-
ଜ୍ଵରଃ' 'ଅମ୍ବାପଃ ମନ' 'ସହେତ' ॥ 'ଅତିବାଦାନ୍ତ' 'ଅତି-
କୁରୀତାନ୍ତ' 'ପରୋକ୍ତାନ୍ତ' 'ତିତିକ୍ଷେତ' 'ସହେତ' । 'କଳନ'
'କଳିଦଲି' 'ନ' 'ଆଦମ୍ବରୋତ' । 'ନ ଚ ଇମ୍ର' 'ଦେହଃ' 'କଳ-
କୁରୁଃ' 'ଆଞ୍ଜିତ୍ୟ' 'ଆଦମ୍ବା' 'ତଥର୍ଥ' 'କେନଚି' 'ମହ'
'ଦୈର୍ଯ୍ୟ' 'ବିରୋଧ' 'କୁରୀତ' 'କୁର୍ଯ୍ୟାଃ' ॥

ଇତି ହିତୀସର୍ଥଙ୍କେ ପ୍ରଥମୋହଧ୍ୟାୟଃ ।

ସାରମ ବିନ୍ଦତେ ଜ୍ଞାନାଂ ଜ୍ଞାବଦର୍ଶକଃ ।
ବେଦ ପୁରାଣ । ଯମ ବାଲୈଃ ପରିବୃତ୍ତଂ ଶ୍ଵା-
ଶାନମିବ ତଥା ହେ ॥ ପ୍ରଜନାର୍ଥଃ ଅହାତ୍ମା-
ଗାଃ ପୂଜାର୍ହାଗୃହଦୀପ୍ରୟଃ । ତ୍ରିଯଃ ତ୍ରିବଳ
ଗେହେସୁ ନ ବିଶେଷୋହସ୍ତି କଶଚ ॥ ସର୍ବା-
ବ୍ୟବସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାଂ ସୁରତାମୁହସହେନରଃ । କ୍ରୟକ୍ରୀତା-
ଚ ଯା କନ୍ୟା ପଞ୍ଚୀ ସା ନ ବିଧୀରତେ ॥ ଅ-
ନ୍ୟୋହନ୍ୟଶ୍ଵାବ୍ୟଭିଚାରୋଭବେଦାମରଣାନ୍ତିକଃ ॥

‘ସାରତ’ ‘ପୁରାଣ’ ପୁରହଃ ‘ଜ୍ଞାନ’ ‘ନ ବିନ୍ଦତେ’ ନ ଜନ-
ତେ ‘ତାତ’ ‘ଆର୍ଦ୍ର’ ‘ଅମରଃ’ ‘ଅମର’ ‘ଭବେଦ’ ଭବେତି । ‘ସ’
ଗୃହେ ‘ବାଲୈଃ’ ବାଲକୈଃ ଗୃହାଭରଣଭୂତିଃ ‘ନ’ ‘ପ-
ରିବୃତ’ ନ ସୁସଜ୍ଜିକୃତଃ ‘ତ’ ଗୃହେ ‘ଅଶାନ’ ଇବ ॥
‘ପ୍ରଜନାର୍ଥ’ ‘ଅପତ୍ୟୋଧପାଦନାର୍ଥ’ ଏତାଃ ତ୍ରିଯଃ ‘ଅ-
ହାତ୍ମାଗାଃ’ ବହୁତଳ୍ୟାଭାତ୍ମନଭୂତାଃ ‘ପୂଜାର୍ହା’ ସଜ୍ଜା-
ନାର୍ହାଃ ‘ଗୃହଦୀପ୍ରୟଃ’ ଗୃହଶୋଭାକାରିଣ୍ୟଃ । ‘ତ୍ରିଯଃ ତ୍ରି-
ଯଃ ଚ ଗେହେସୁ’ ତୁଳ୍ୟରପାଃ ‘ନ’ ଅନୟୋଃ ‘ବିଶେଷଃ
ଅନ୍ତି’ ‘କଶଚ’ କଶିନଲି । ସଥା ମିଃତ୍ରୀକେ ଗୃହେ
ନ ଶୋଭତେଏତ୍ ମିଃତ୍ରୀକେ ଇତି ॥ ‘ସର୍ବାବ୍ୟବସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ’
‘ସୁରତା’ ସୁଶୀଳାଃ କନ୍ୟାଃ ‘ନରଃ’ ‘ଉହେଦ’ ପରିବୃତ୍-
ଯେ । ‘ସା’ ‘ଚ’ ‘କନ୍ୟା’ ‘କ୍ରୟକ୍ରୀତା’ କ୍ରୟେ ମୂଲ୍ୟର
କ୍ରୀତେତି ‘ସା’ ‘ପଞ୍ଚୀ’ ‘ନ ବିଧୀରତେ’ ॥ ଜ୍ଞାନ୍ୟାପତ୍ତୋଃ
‘ଅନ୍ୟୋହନ୍ୟଶ୍ଵ’ ‘ପରମାରସ’ ‘ଆମରଣାନ୍ତିକଃ’ ମୁଖ୍ୟାତଃ

ଏବର୍କଃ ସମ୍ବାଦେନ ଜ୍ଞେୟः ଶ୍ରୀପୁଂସଯୋଃ
ପରଃ ॥ ତଥା ନିତ୍ୟଃ ସତ୍ୟୋତାଃ ଶ୍ରୀପୁଂ-
ସୌ ତୁ କୃତକ୍ରିୟୋ । ସଥା ନାଭିଚରେତାଃ
ତୋ ବିଷୁକ୍ତାବିତରେତରଃ ॥ ସନ୍ତକୋତ୍ତାର୍ଯ୍ୟ-
ସାନ୍ତତୀ ଭତ୍ରୀତାର୍ଯ୍ୟ ତଥେବ ଚ । ସମ୍ବିଜ୍ଞେବ
କୁଳେ ନିତ୍ୟଃ କଳ୍ୟାଣଃ ତତ୍ତ୍ଵୈ ପ୍ରଦ୍ୱଦ୍ଵଃ ॥ ସା
ତାର୍ଯ୍ୟୀ ସା ପତିପ୍ରାଣୀ ସା ତାର୍ଯ୍ୟୀ ସା ପ୍ରଜା-
ବତୀ । ମନୋବାକ୍ରକର୍ମତିଃ ଶୁଙ୍କା ପତି

ସାହେ ତାମ୍ଭ ଧର୍ମାର୍ଥକାମେଷୁ 'ଆମ୍ବାତିଚାରଃ' 'ଭବେ' ।
'ଏହଃ' 'ଶ୍ରୀପୁଂସଯୋଃ' 'ପରଃ' ପ୍ରକୃତଃ 'ଧର୍ମः' 'ସମ୍ବା-
ଦେନ' ଲେଖନେ 'ଜ୍ଞେୟः' । 'ଶ୍ରୀପୁଂସୌ' ଶ୍ରୀ ଚ
ପୁନ୍ମାତ୍ର ତୋ 'ତୁ' 'କୃତକ୍ରିୟୋ' କୃତବିଦାହୋ 'ତ-
ଥା' 'ନିତ୍ୟ' ସର୍ବତା 'ସତ୍ୟୋତା' ସତ୍ୟ କୁର୍ଯ୍ୟ-
ତା 'ସଥା' ଧର୍ମାର୍ଥକାମବିବରକେ 'ଦିଷୁକୋ' ବିଛିହ୍ନେ
ମନୋ 'ତୋ' 'ଇତରେତର' ପରମତଃ 'ନ ଅଭିଚରେତା'
ନ ସମ୍ବିଜ୍ଞେତା ॥ 'ସମ୍ବିନ ଏବ କୁଳେ' 'ନିତ୍ୟ' 'ଭତ୍ରୀ'
'ତାର୍ଯ୍ୟୀ' 'ସନ୍ତକୋ' 'ତଥା ଏବ' 'ତାର୍ଯ୍ୟ' 'ଚ' 'ଭତ୍ରୀ' ମନ୍ତ୍ର-
କ୍ଷୀ 'ଭତ୍ର' 'ଧର୍ମ' ନିଶ୍ଚିତ୍ତ 'ଦୈ' ଅଦଧାରଣେ 'କଳ୍ୟାଣ'
ଶ୍ରେଷ୍ଠ: ଭବତି ॥ 'ସା ତାର୍ଯ୍ୟ' 'ସା' 'ପତିପ୍ରାଣୀ' ପତି-
ରେବ ପ୍ରାଣୋହମୋତି 'ସା ତାର୍ଯ୍ୟ' 'ସା' 'ପ୍ରଜାବତୀ' 'ସାନ-
କ୍ଷୀ' 'ସା ତାର୍ଯ୍ୟ' 'ସା' 'ମନୋବାକ୍ରକର୍ମତି' 'ଶୁଙ୍କା' ପତି-
ଜା ମନୀ 'ପତିଦେଶାନୁଷ୍ଠିତି' ପତ୍ରାଜାନୁସାରିବି ॥

ଭାଷାର୍ଥଃ ୨୯

ଦେଶାନୁବର୍ତ୍ତିଲା ॥ ହାରେବାନୁଗତା ସକା ସ-
ଦୀବ ହିତକର୍ମୟ । ସମ ଅଳ୍ପତବା ଭାବ୍ୟ
ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟୟ କରିବା ॥ ନ କେବଟିଏ ବିବଦେଶ
ଅପ୍ରଳାପବିଜ୍ଞାପିଲା । ମ ଭାତିବାହଶୀଳା
ମ୍ୟାଂ ନ ଧର୍ମାର୍ଥବିବୋଧିଲା ॥ ପତିପ୍ରିୟାହି-
ତେ ଯୁକ୍ତା ସାଚାରା ସଂଘତେଜ୍ଞିବା । ଇହ କୀର୍ତ୍ତି-
ମବାନ୍ତୋତି ପ୍ରେସ୍ ଚାନୁପର୍ବତ ମୁଖ୍ୟ ॥ ଶ୍ରୀଭି-
ତ୍ତ୍ଵବଚଃ କାର୍ଯ୍ୟ୍ୟ ଏଷଧର୍ମଃ ପରଃ ତ୍ରିଦାଃ । ସର୍ବ-
ଚାରିଣୀଂ ପତ୍ରୀଂ ତ୍ୟକ୍ତା ପତତି ଧର୍ମତଃ ॥ ଶୁ-
କ୍ରେଡ୍ୟୋ ହିପି ପ୍ରସଙ୍ଗେତ୍ୟଃ ତ୍ରିଷୋରଙ୍ଗଧ୍ୟାବିଶେ-

‘ଛାଯା ଇବ ଅନୁଗତା’ ‘ବନ୍ଧା’ ବିଭନ୍ନା ‘ସଦୀ ଇବ ହିତକର୍ମୟ-
ସୁ’ । ‘ସମ’ ‘ପ୍ରଳାପତବା’ ‘ହର୍ମୟୁକ୍ତବା’ ‘ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟୟ’ ‘ନନ୍ଦ-
ଦୟା’ କୁଳମା ତ୍ରିଦା ‘ଭାବ୍ୟ୍ୟ’ ଭବିତବା । ‘ନ’ ‘ତ’ ‘କେବଟିଏ’
ମହ ‘ବିବଦେଶ’ ବିବାହ କୁର୍ମ୍ୟାଂ ‘ଅପ୍ରଳାପବିଜ୍ଞାପିଲା’ ନ
ଅନ୍ତର୍କରତବଶୀଳ । ‘ନ ଚ ଭାତିବାହଶୀଳା ମ୍ୟାଂ’ ‘ନ ଧର୍ମାର୍ଥ
ବିବୋଧିଲା’ ଭବେ ॥ । ‘ପତିପ୍ରିୟାହିତେ ଯୁକ୍ତା’ ଯୁକ୍ତା ପ୍ରି-
ଯେ ହିତେ ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଭୁତା ‘ବାଚାରା’ ଶୋଭବାଚାରା ‘ନନ୍ଦ-
ତେଜ୍ଞିବା’ ବିଭତେଜ୍ଞିବା ତ ମତି । ‘ଇହ’ ଜୀବକୀ ‘କୀର୍ତ୍ତି’
ମୟଃ ‘ଅବାନ୍ତୋତି’ ପ୍ରାନ୍ତୋତି ‘ପ୍ରେସ୍’ ପରଲୋକେ ‘ଅ-
ନୁପର୍ବତ’ ନିରାପର୍ବତ ‘ମୁଖ୍ୟ’ ‘ତ’ ॥ ‘ଶ୍ରୀଭି’ ମାର୍ଜିତି ‘ତ୍ତ୍ଵ-
ବଚଃ’ ପତିବାତ୍ୟ ‘କାର୍ଯ୍ୟ୍ୟ’ ‘ଏଷ’ ‘ତ୍ରିଦା’ ‘ପରଃ’ ପରକୁଟଃ
‘ଧର୍ମ’ । ‘ସର୍ବ-ଚାରିଣୀ’ ସର୍ବଚାରିଣୀଳା ‘ପତ୍ରୀ’ ଭ୍ୟାକୁଟା’

ସତ୍ୟଃ । ଦରୋହି କୁଳଯୋଃ ଶୋକମାବହେଯୁର-
ରକ୍ଷିତାଃ ॥ ଅରକିତାଗୃହେ ରକ୍ଷାଃ ପୁରୁଷୈ-
ତ୍ରାପ୍ତକାରିତିଃ । ଆଜ୍ଞାନମାଜନା ଯାନ୍ତ ରକ୍ଷେ-
ମୂର୍ତ୍ତାଃ ସୁରକ୍ଷିତାଃ ॥ ଆତୁର୍ଜୋତ୍ସତ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଯା
ଶ୍ରଦ୍ଧପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସା । ସବୀରସନ୍ତ ଯା ଭାର୍ଯ୍ୟା
ମୁଦ୍ରା ଜ୍ୟୋତ୍ସତ ସା ମୃତା ॥

ଇତି ବିଭୀଷଣେ ବିଭୀଷୋହଧ୍ୟାଃ ॥

'ଧର୍ମତଃ' 'ପତତି' ପତିତୋଭବତି ॥ 'ମୁକ୍ତେଭାଃ' ଅପି 'ବ-
ଲ୍ପେତ୍ୟୋହପି' ପ୍ରମର୍ଦ୍ଦୟଃ ॥ 'ଦୁଃମର୍ଦ୍ଦେତାଃ' 'ଦିଶେଷତଃ' ଦିଶେ-
ଦେଶ 'ତ୍ରିଯଃ' 'ରକ୍ଷ୍ୟାଃ' ରକ୍ଷ୍ୟାଃ କି । ପୁନର୍ମର୍ଦ୍ଦୟଃ । 'ହି'
ଯକ୍ଷା । 'ଅରକିତାଃ' 'ମତଃ' 'ଦରୋଃ' 'କୁଳଯୋଃ' 'ଦିତ୍ୱଭ୍ରତ-
କୁଳଯୋଃ' 'ଶୋକ' 'ମତାପ' 'ଆବହେୟ' 'ରାପହେୟ' ॥ ଯା-
ମୁଦ୍ରାଶୀଳତ୍ୟା ନାଜ୍ଞାନ୍ତ ରକ୍ଷିତ ତାଃ । 'ଆପ୍ତକାରିତିଃ' 'ଆପ୍ତାଃ'
ବିରକ୍ତାଃ କାରିଗଃ ଆଜ୍ଞାକାରିଗଃ ଆପ୍ତାଶ ତେ କାରିଗଶେତି
ଆପ୍ତକାରିଗକିତଃ । 'ପୁରୁଷିତଃ' 'ଗୃହେ ରକ୍ଷାଃ' ଅପି 'ଅରକିତାଃ'
ଭବତି । 'ବା' 'ତୁ' 'ଧର୍ମଭାବତ୍ୟ' 'ଆଜ୍ଞାନ୍ତ ଆଜ୍ଞାନ' । 'ର-
ହେୟ' 'ରକ୍ଷିତ ତାଃ' ଏବ 'ମୁରକିତାଃ' ଭବତି । ଅଠଃ
ତ୍ରୀତୋଧର୍ମମୁଲରିଶୋଦିତାଭିପ୍ରାଦଃ ॥ 'ଜ୍ୟୋତ୍ସନ୍ଯ' 'ଭ୍ରାତୁଃ'
'ଯା ଭାର୍ଯ୍ୟା' 'ସ' । 'ଅନୁଜନ୍ୟ' 'ଭ୍ରାତୁଃ' 'ଭରପତନୀ' ଭବ-
ତି । 'ସବୀରସଃ' 'କରିଛନ୍ୟ' 'ଭ୍ରାତୁଃ' 'ତୁ ଯା ଭାର୍ଯ୍ୟା' 'ସ'
'ତୋକ୍ଷନ୍ୟ' 'ରହ୍ମା' 'ହରୁରିବ ମୁନିତିଃ' 'ମୃତା' ।
ଇତି ବିଭୀଷଣେ ବିଭୀଷୋହଧ୍ୟାଃ ॥

ଗୃହରୁ ପାଲମେ ଦାରାନ୍ ବିଦ୍ୟାମନ୍ତ୍ୟା-
ସଯେ ସୁଭାନ୍ । ଗୋପମେ ସଜନାନ୍ ସଜୁ-
ନେବଦର୍ଶନ୍ : ସଜାତନଃ ॥ କଳ୍ପାପ୍ରେସଂ ପାଲ-
ନୀଯା ଶିଙ୍କଳୀଯାତିଥର୍ମତଃ । ଦେହା ସରାୟ ବି-
ଚ୍ଛୟେ ଧରରତ୍ନମନ୍ତ୍ରିତା ॥ ଯାଦୃଗ୍ରୁଣେ ଭାରୀ
ଶ୍ରୀ ସଂମୁଜ୍ୟେତ ଯଥାବିଧି । ତାଦୃଗ୍ରୁଣା ସା ଭ-
ବତି ସମୁଦ୍ରରେ ବିନ୍ଦୁଗା ॥ ଅଜ୍ଞାତପତିମ-
ର୍ଯ୍ୟାଦାମଜ୍ଞାତପତିମେବନାଂ । ମୋଦ୍ଵାହସେ
ପିତା ବାଲାମଜ୍ଞାତଧର୍ମଶାସନାଂ ॥ ନ କ-
ନ୍ୟାୟାଃ ପିତା ବିଦ୍ୟାନ୍ ଗୃହୀଯାନ୍ ଶୁଭକମ୍ପନ୍ତି ।

‘ଗୃହରୁ ପାଲମେ ଦାରାନ୍ ବିଦ୍ୟାମନ୍ତ୍ୟା-
ସଯେ ସୁଭାନ୍’ । ‘ଗୋପମେ’ ରଙ୍ଗେ ‘ଦାରାନ୍ ସଜୁନ୍’ ‘ଏହା ଧର୍ମଃ
ସନ୍ତତନଃ’ ॥ ‘କଳ୍ପା ଅପି’ ‘ଏହା’ ବିଦୁଶେନ ପ୍ରକା-
ରେଣ ‘ପାଲନୀୟା’ ‘ଶିଙ୍କଳୀୟା’ ଚ ‘ଅତିଥର୍ମତଃ’ ।
‘ବିନ୍ଦୁରେ’ ପଣ୍ଡିତାୟ ‘ସରାୟ’ ‘ଧରରତ୍ନମନ୍ତ୍ରିତା’ ସା ‘ଦେ-
ହା’ ॥ ‘ଯାଦୃଗ୍ରୁଣେ’ ‘ଭାରୀ’ ସାଧୁନାହିଲାଧୁନା ତା ‘ଯଥା-
ବିଧି’ ‘ଶ୍ରୀ ସଂମୁଜ୍ୟେତ’ । ସୀ ‘ତାଦୃଗ୍ରୁଣା’ ‘ଭବତି’ ‘ସମ୍-
ଦ୍ରୁଷ ଈତ’ ଯଥା ସମ୍ବେଦ ଲହ ଯୁଜନ ‘ବିନ୍ଦୁଗା’ ମନୀ ଆଦୁରକାଳି
କାରକଳ । ଜାପତେ ତଥା ॥ ‘ଅଜ୍ଞାତପତିମର୍ଯ୍ୟାଦାନ୍’ ଅଜ୍ଞା-
ତି ପତିମର୍ଯ୍ୟାଦା ସହ ତଥା ‘ଅଜ୍ଞାତପତିମେବନାଂ’
ତଥା ‘ଅଜ୍ଞାତଧର୍ମଶାସନାଂ’ ‘ବାଲାନ୍’ ‘ପିତା’ ‘ନ ଉଦ୍ବାହ-
ମେ’ ନ ବିଦୀହସେ ॥ ‘କଳ୍ପାୟାଃ ପିତା’ ‘ବିଦ୍ୟାନ୍’ ପାଲକ-

ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ହି ଲୋତେନ ଶ୍ୟାମରୋହପତ୍ର-
ଦିକ୍ଷାମୀ ॥

ଇତି ଛିତୀଯଥିତେ ଫୁଲିବୋହୁଧ୍ୟାସଃ

ଗ୍ରହପତୋହୁଧ୍ୟାସଃ କମ୍ଯାକାରନିମିତ୍ତକୁ 'ଅଶ୍ଵ' ଅପାମଳି
'ଶୁଣୁ' ମୁଲ୍ୟ 'ନ' 'ଗୁରୀଯାଏ'। 'ହି' ସଜ୍ଜା 'ନରୁ'
'ଲୋତେନ' 'ଶୁଣୁ' 'ଶୁଣୁ' 'ଅପତାଦିକ୍ଷାମୀ' ସନ୍ଧାନ-
ଦିକ୍ଷାମୀ 'ଶ୍ୟାମ' ।

ଇତି ଛିତୀଯଥିତେ ଫୁଲିବୋହୁଧ୍ୟାସଃ ।

ଆକ୍ଷମିତ୍ରଃ ୨୩

ନାନ୍ଦାହୁବ୍ୟଦିପ୍ୟାନ୍ ଆନିମୋହହୃ-
ହନାପି । ଧାତ୍ରେ ସୃଷ୍ଟାହ୍ୟାହ୍ୟାଶ ଆନି-
ମୋହିତାରଏଥ ଚ ॥ ଅନାରୋଗ୍ୟମନାଯୁଧ-
ମହର୍ଗୀଳାତିତୋଜନେ । ଅପୁଣ୍ୟଂ ଲୋକବି-
ହିତେ ତଥାତ୍ତେ ପରିବର୍ଜନେ ॥ ମହାପ୍ରେନ
ଜୟେଷ୍ଠିଜ୍ଞାଂ ନ କାମେନ ଜୟେଷ୍ଠ ତ୍ରିଷ୍ଠ । ବେଙ୍ଗ-
ନେନ ଜୟେଷ୍ଠିଗ୍ନିଂ ନ ପାନେନ ମୁରାଂ ଜୟେଷ୍ଠ ॥
ଶିଶ୍ରୋଦରକୃତେ ଆଜଃ କରୋତି ବିଷସଂ

‘ଆଜା’ ଶକ୍ତିତା ‘ଆହ୍ୟାନ୍’ ଭଜନାଈନ୍ ‘ପ୍ରାନିମଃ’
‘ଅହନି ଅଚନି ଅପି’ ପ୍ରତିଦିନମପି ‘ଆହ୍’ ଭକ୍ତମ
‘ନ’ ଦୂର୍ଧାତି ‘ନ ଦୋହତାଶୁଦ୍ଧିତ’ । ‘ହି’ ହାହ ‘ଧାତା’
ବିଧାତା ପରମେଶ୍ୱରେଣ ‘ଏହ’ ‘ଆହ୍ୟାଃ ଚ’ ତୋଜାଶ ‘ଅ-
କ୍ଷାତଃ ଏହ ଚ’ ତୋକ୍ତାରକୈତି ‘ପ୍ରାନିମଃ’ ‘ସୃଷ୍ଟା’ ସୟୁଦ୍-
ପାଦିତାଃ ॥ ‘ଅଭିତୋଜନ୍’ ‘ଅନାରୋଗ୍ୟ’ ରୋଗାଭା-
ଦୟ ନ ହିତ୍ତ ‘ଅନାଯୁମ୍ୟ’ ଆୟୁମ୍ୟ ନ ହିତ୍ତ ‘ଅର୍ଗନ୍’
‘ଚ’ ଧର୍ମାଃ ଚ ନ ହିତ୍ତ । ‘ଅପୁଣ୍ୟ’ ‘ଲୋକବିହିତେ’ ବର୍ତ୍ତ-
ତୋଜିତମା ଲୋକୈକିନ୍ଦନାଂ ‘ତଥାଂ ତଥ’ ‘ପରିବର୍ଜନେ’
ନ କୁର୍ଯ୍ୟାଂ ॥ ‘ବ୍ୟାପନ’ ନିଜୁଦା ‘ନିଜୁଦା’ ‘ନ’ ‘ଜମେ’
‘କାମେନ’ ‘ତ୍ରିଷ୍ଠ’ ‘ନ’ ‘ଜମେ’ । ‘ଇକ୍ଷନେନ’ କାଟେନ
‘ଅଗ୍ନି’ ‘ନ’ ‘ଜମେ’ ‘ପାନେନ ମୁରା’ ‘ନ’ ‘ଜମେ’ ॥
‘ଅପ୍ରାଜଃ’ ଅବିଦେକି ‘ଶିଶ୍ରୋଦରକୃତେ’ ଶିଶ୍ରୋଦରମି-
ହିତ୍ତ ‘ଦତ’ ଦତ୍ତ ତଥା ‘ବିଷସ’ ତୋଜନ୍ ‘କ-

गह । योहरागवप्नाकासु इति विशार्थवशा-
नुगः ॥ उत्तो विहारै राहारै श्वेषो हित्त
वदेष्वा । अहामोहे शूर्खे मध्योमा-
कामवद्याते ॥ शुक्राहारविहारत् शु-
क्रचेष्टत्त्वं कर्मसु । शुक्रवश्वाववोधस्य
वोगोऽवति छृष्टहा ॥

इति विठीवर्थते चतुर्द्धीऽध्यायः ।

रोति । 'योहरागवप्नाकासः' योहेन आजावेन यो-
रागः प्रसक्तिः उत्तेन आकासः सन् 'इति विशार्थवशानुगः'
इति विशार्थानां विहारां वशवह्नि च उवति ॥ 'उत्तः'
उत्तवक्त्र आज्ञवोधवाप्तु विज्ञा वदेष्वा कथा 'वदेष्वा-
वा' शुक्रः 'विहारैः आहारैः योहितः च' । 'अहामो-
हे शूर्खे' 'शूर्खः' मिष्टानः सन् 'आकामः' अपि 'न' 'अ-
द्युधाते' न तामाति किशुकानां इत्तदायिति ॥ युक्तो
विवक्ताविहारविहारो दस्य नः शुक्राहारविहारैः उत्त
'शुक्राहारविहारस्य' 'कर्मसु' युक्ता विवक्ता चेष्टा दस्य
उत्त 'शुक्रचेष्टत्त्वं' । एव शुक्रवश्वाववोधस्य मिष्ट-
विशुक्रावश्वाववोधस्य 'शूर्खः' शूर्खविवर्ततः 'वोगः' 'उ-
वति' ॥

इति विठीवर्थते चतुर्द्धीऽध्यायः ।

ନ ତେବ ବୁଦ୍ଧୋଭବତି ସେନାତ ପଲିତ
ଶିଳ୍ପ । ଯୌବୈ ଯୁଦ୍ଧାଧୀନାବୁଦ୍ଧଃ ଦେବାହ-
ବିରହ ବିଜ୍ଞଃ ॥ ଯୌନାଜ ଯୁଦ୍ଧଭିତ୍ତିରେ ଆ-
ରଣ୍ୟବସନ୍ନାୟୁଦିଃ । ଅଳକଗନ୍ତ ଯୋଦେବ ଯୁ-
ଦିଃ ଝୋଟିଝୋଟୁତେ ॥ ଆଶ୍ରାନମବରାଜେତ
ପୂର୍ବାତିରସମ୍ଭାବିତିଃ । ଆଶ୍ରତୋଃ ଜିବମହି-
ଚେତ୍ରେନାଂ ମନ୍ୟେତ କୁର୍ତ୍ତାଂ ॥ ସର୍ବଂ ପର-
ବଶଂ ଦୁଃଖଂ ସର୍ବମାତ୍ରବଶଂ କୁର୍ତ୍ତାଂ । ଏତ-

‘ନ’ ‘ତେବ’ ହେଉନା ‘ବୁଦ୍ଧଃ ଭବତି ସେନ’ ‘ଆଶ୍ରା’
ଯନୁହ୍ୟମ୍ୟ ‘ପଲିତ’ ଉତ୍କଳେଶ୍ଵ ‘ଶିଳ୍ପ’ ଯନ୍ତ୍ରକ । କିନ୍ତୁ
‘ଯୁଦ୍ଧା ଅପି’ ନମ ‘ଯଃ’ ‘ଅଧିବାନଃ’ ବିଜ୍ଞାନ ‘ତ’ ‘ବୈ’
ଏବ ‘ଦେବାଃ’ ‘ବିରହ’ ବୁଦ୍ଧ ‘ବିଦ୍ୟୁଃ’ ଜାମତି । ‘ଯୌ-
ନାଥ’ ବାକ୍ୟାଭାବାକ ‘ନ ଲଃ ଯୁଦିଃ ଭବତି’ ‘ବ’
‘ଅରଣ୍ୟବସନ୍ନାଥ’ ବନବାନାଥ ‘ଯୁଦିଃ’ । ‘ବଲକଥ୍ରେ କୁ’
ଆଶ୍ରାବରମନ୍ ତୁ ‘ଯଃ’ ‘ଦେବ’ ଜାମତି ‘ଲଃ’ ‘ଝୋଟି’
‘ଯୁଦିଃ’ ଘନମଶୀଳଃ ‘ଝୋଟେ’ କଥ୍ୟାତେ । ‘ପୂର୍ବାତି’
‘ପୂର୍ବକାଳବୁଦ୍ଧିତିଃ’ ‘ଅଦ୍ୟଭିତିଃ’ ଧନାନାମଶଳାତ୍ତିତିଃ ଅ-
ନ୍ତରାଗୋହହରିତି ‘ଆଶ୍ରାମ’ ‘ନ’ ‘ଅଦ୍ୟମୋତ’ ମାହା-
ନୀଯାକ । କିନ୍ତୁ ‘ଆଶ୍ରତୋଃ’ ମର୍ଦ୍ଦଶର୍ମାତ୍ମକ । ‘ଜିବ’ ‘ସମ-
ତି’ ‘ଅଦ୍ୟଦେହ’ ତ୍ରୁଟିକିନିରିତିତ୍ଵ ଉତ୍ସାମ କୃତ୍ୟାକ ‘ନ
ଏମା’ ‘କୁର୍ତ୍ତାକ’ ‘ଅବୋତ’ ବୁଦ୍ଧେକ । ‘ପରବଶ’ ‘ସର୍ବ’
‘ଦୁଃଖ’ ଦୁଃଖହେତୁ ‘ସର୍ବ’ ଆଶ୍ରାବଶ ‘କୁର୍ତ୍ତା’ କୁର୍ତ୍ତାକାରକ ।

ଦିନ୍ୟାଂ ସମାଦେନ ଲକ୍ଷଣଂ ମୁଖୁଃଖ୍ୟୋଃ ॥
ମୋହିଲ୍ୟାଦାତ୍ମନୋମୁଳଃ ପରେଯାଂ ଚାତି-
ତୃକ୍ୟା । ଉତ୍ତିଲନ୍ ହାତ୍ମନୋମୁଳମାତ୍ରାନଂ
ତାଙ୍କ ପୀତଯେ ॥ ଯୁଦ୍ଧବ ଧର୍ମଶୀଳଃ ସ୍ୟାଂ
ଅନିତ୍ୟଂ ଥଲୁ ଜୀବିତଂ । କୋହି ଜା-
ନାତି କମ୍ୟାଦ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁକାଲୋଭବିଦ୍ୟତି ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତଃ ଶୀଳମନ୍ତ୍ରଃ ଅସମ୍ଭାବ୍ୟାତ୍ମବିଦ୍ୱଦ୍ଧଃ ।
ଆପ୍ୟେହ ଲୋକେ ସମ୍ମାନଂ ମୁଗ୍ଧତିଂ ପ୍ରେତ୍ୟ
ଗଛତି ॥ ସମ୍ଯ ବାଜନସୀ ସ୍ୟାତାଂ ସମ୍ୟକ୍

‘ଏତ୍ୟ’ ‘ସମାଦେନ’ ମନ୍ତ୍ରପେଣ ‘ମୁଖୁଃଖ୍ୟୋଃ’ ‘ଲକ୍ଷଣ’
‘ଦିନ୍ୟାଂ’ ଜାନୀୟାଂ ॥ ‘ଆଜ୍ଞାନଃ ମୁଲ’ ଧରାଦିକ ସୁ
ତିକିତ୍ତ ନ ଉତ୍ତିଲନ୍ ନ ଉତ୍ସାଦଯେ ‘ପରେଯାଂ ଚ’ ଧ-
ନାଜିତନ୍ ‘ଅତିତୃଷ୍ଣା’ ମୋହିଲ୍ୟାଂ । ‘ହି’ ଯଜ୍ଞାଂ ‘ଆଜ୍ଞାନଃ’
ପରେଯାକ ‘ମୁଲ’ ‘ଉତ୍ତିଲନ୍’ ‘ଆଜ୍ଞାନ’ ‘ତାନ-
ଚ’ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ‘ପୀତଯେ’ ‘ପୀତଯତି’ । ‘ଯୁଦ୍ଧ ଏବ ଧର୍ମଶୀଳଃ
ସ୍ୟାଂ’ ଯତଃ ‘ଜୀବିତନ୍’ ଜୀବନ ‘ଥଲୁ’ ନିଶ୍ଚିତନ୍ ‘ଅନିତ୍ୟ’
‘କଃ ହି ଜାନାତି’ ଯ ଆଦ୍ୟ ‘କମ୍ଯ’ ‘କମ୍ଯ’ ‘ମୃତ୍ୟୁକାଳଃ
ତବିଦ୍ୟତି’ । ‘ମୁହୂର୍ତ୍ତଃ’ ଶୋଭନଚରିତଃ ‘ଶୀଳମନ୍ତ୍ରଃ’ ସ-
ମନୁଷମନ୍ତ୍ରଭ୍ୟୁକ୍ତଃ ‘ଅସମ୍ଭାବ୍ୟା’ ପ୍ରସମ୍ଭାବଃ ‘ଆଜ୍ଞାତିଃ’
ବ୍ରକ୍ଷତିଃ ‘ଦୁଃଃ’ ପଣ୍ଡିତଃ । ‘ଇହଲୋକେ’ ‘ସମ୍ମାନ’
ପୂର୍ବା ‘ପ୍ରାପନ’ ‘ପ୍ରେତ’ ବ୍ୟାତୁତ୍ୟାକାଂ ଲୋକା ‘ମୁଗ-
ଧତି’ ‘ମାଧୁଗତି’ ‘ଗଛତି’ ପ୍ରାପୋତି । ‘ହମ୍ଯ’ ଜରମ

ପ୍ରଗିହିତେ ସଦା । ଉତ୍ପନ୍ନାଗମଚ ସତ୍ୟକୁ ସବୈ
ପରମବାପ୍ତୁ ଯାଏ ॥ ଧର୍ମନିତ୍ୟଃ ଅଶାଙ୍କା
କାର୍ଯ୍ୟବୋଗବହୁଃ ସଦା । ନାଥର୍ମେ କୁରୁତେ ଦୁଃଖି
ନ ଚ ପାପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତତେ ॥ ଧର୍ମାର୍ଥୋଦୀଯଃ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ
ସ୍ୟାଦିନ୍ଦ୍ରିୟବଶାନୁଗଃ । ଶ୍ରୀପ୍ରାଣଧନମାରେଣ୍ୟଃ
କିପ୍ରଂ ସପରିହୀଷତେ ॥ ବକ୍ତୁରାଜ୍ଞାନାନୁତ୍ସ୍ୟ
ଯେବୈବାଜ୍ଞାନା ଜିତଃ । ॥ ସଏବ ନିୟ-
ତୋବକୁଃ ସଏବ ନିୟତୋରିପୁଃ ॥ ପ୍ରାପ୍ୟ
ଚାପ୍ୟତମଂ ଜନ୍ମ ଲକ୍ଷ । ଚେନ୍ଦ୍ରିୟସୌନ୍ଦର୍ଭବ୍ୟ ।

‘ବାଜାନମୀ’ ବାକ୍ତ ମନଶ୍ଚ ‘ମହା’ ‘ମଯକ୍ ପ୍ରଗିହିତେ’
ପ୍ରକୃଷ୍ଟାବଧାନ୍ୟୁକ୍ତେ ‘ମାତାଏ’ ଭବେତାଏ ‘ଉପଃ’ ‘ତ୍ୟାଗଃଚ’
ମାନକୁ ‘ମତ୍ୟକୁ’ ‘ମଦେ’ ‘ମଏବ’ ‘ପରେ’ ‘ପରେ’ ‘ଆପ୍ତମାଏ’
ପ୍ରାପ୍ତୋତି । ‘ଧର୍ମନିତ୍ୟଃ’ ଧର୍ମେ ନିତରାଏ ରତଃ ‘ପ୍ରା-
ଶାଙ୍କା’ ମହାହିତଚିତଃ ‘କାର୍ଯ୍ୟବୋଗବହୁ’ ‘କାର୍ଯ୍ୟାପାଦତ୍ୟ-
ପରଃ’ ‘ମହା’ ॥ ନ ଅଧର୍ମେ କୁରୁତେ ଦୁଃଖି ନ ଚ ପାପେ ପ୍ରବ-
ର୍ତ୍ତତେ ॥ ‘ସଃ’ ଧର୍ମଚ ଅର୍ଥଚ ‘ଧର୍ମାର୍ଥୋ’ ତୌ ‘ପରି-
ତ୍ୟଜ୍ୟ’ ‘ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଶାନୁଗଃ’ ‘ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଗାଏ’ ବଶାନୁଗାମୀ ‘ମାଏ’
‘ମଃ’ ‘କିପ୍ରଂ’ ଶୀଘ୍ରୁ ‘ଶ୍ରୀପ୍ରାଣଧନମାରେଣ୍ୟଃ’ ‘ପରିହୀ-
ଷତେ’ ପ୍ରହିମୋତ୍ସବତି ॥ ‘ଯେବ’ ‘ଆଜାନା’ ସେବ ‘ଆ-
ଜା’ ‘ଜିତଃ’ ବଶୀକୃତଃ ‘ତ୍ୟା’ ‘ଆଜାନଃ’ ‘ଆଜା’
‘ଏବ’ ସେବ ‘ବକ୍ତୁ’ । ‘ମଃ ଏବ’ ‘ଆଜାନବ’ ‘ନିଷତଃ’
ବକ୍ତୁ ମଃ ଏବ ନିୟତଃ ରିପୁ’ ॥ ‘ରଃ ତୁ’ ‘ଉତ୍ସମ’

ଦିବାହପ୍ରିୟ । ଆଶ୍ଚର୍ମୁପାସିତ
କ୍ଷମ୍ୟେନାପରାଜିତ ॥ ପ୍ରିୟେ ନାତିଭୂଷଣ
କ୍ଷେଯେଦପ୍ରିୟେ ନ ଚ ସଂକ୍ଷରେ । ନ ମୁହଁନର୍ଥ-
କୁଛୁଁ ଯୁ ନ ଚ ଧର୍ମଂ ପରିତାଜେ ॥ ସନ୍ତାପାଂ
ଭଶ୍ୟାତେ କପଂ ସନ୍ତାପାଂ ଭଶ୍ୟାତେ ବଳଂ ।
ସନ୍ତାପାନ୍ତୁଶ୍ୟାତେ ଜ୍ଞାନଂ ସନ୍ତାପାନ୍ଦ୍ବ୍ୟାଧିମୂ-
ଳାତି ॥

ଇତି ବ୍ରିତୀଯଥଙ୍କେ ସଠୋହଦ୍ୟାଯଃ ।

ସହିତା ମୁହଁର୍ଥ ପ୍ରିୟ ରା ଯତି ବା ଅପିତଃ । 'ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ'
କଥମୁହଁ 'ଅପରାଜିତ' 'ଅପରାହୃତେନ' କ୍ଷମ୍ୟେନ 'ମନ୍ମା'
'ଉଦ୍ଗାସିତ' ବୌକୁର୍ଯ୍ୟାଦିକ୍ଷ୍ୟର୍ଥ ॥ 'ପ୍ରିୟେ' ପ୍ରାପ୍ତେ 'ଅତିଭୂ-
ଶଂ' ଅତ୍ୟର୍ଥ । 'ନ' 'କ୍ଷେଯେ' ନମୋବେତ 'ଅପିତେ' 'ଚ' 'ନ'
'ନରେ' ନଗ୍ରାଵେ । 'ଅର୍ଥକୁଛୁଁ ଯୁ' ଅର୍ଥାତଃ ହେତୁ-
କୈଁ କ୍ଷେଯେ କଟେଁ ଯୁ ମୁହଁ 'ନ ମୁହଁର୍ଥ' ନ ମୁହଁଭାବେ ।
'ନ ଚ ଧର୍ମଂ ପରିତାଜେ' ॥ 'ସନ୍ତାପାଂ' ସନ୍ତାପେନ ହେତୁନା
'ଭୁଶ୍ୟାତେ' ନମ୍ଭାତି 'କପଂ' ତଥା 'ସନ୍ତାପାଂ ଭୁଶ୍ୟାତେ ବ-
ଳଂ' । 'ସନ୍ତାପାଂ ଭୁଶ୍ୟାତେ ଜ୍ଞାନଂ' 'ସନ୍ତାପାଂ ବ୍ୟାଧିମୂ-
ଳାତି' ପ୍ରାପ୍ତୋତି ॥

ଇତି ବ୍ରିତୀଯଥଙ୍କେ ସଠୋହଦ୍ୟାଯଃ ।

ସ୍ତ୍ରୀଯଂ ସଶଃ ପୌରୁଷକୁ ଶୁଣୁଥେ କଥିତଙ୍କ
ସେ । କୃତଂ ଯତ୍ତ ପକାରାମ ଧର୍ମଜୋନ ପ୍ରକା-
ଶୟେ ॥ ସତ୍ୟଂ ମୁଛ ପ୍ରିୟଂ ବାକ୍ୟଂ ଧୀରୋ-
ହିତକରଂ ବଦେ । ଆଞ୍ଚୋତ୍କର୍ଷଂ ତଥା ନି-
ନ୍ଦାଂ ପରେଷାଂ ପରିବର୍ଜ୍ୟେ ॥ ସତ୍ୟମୈବ
ବ୍ରତଂ ସମ୍ୟ ଦସ୍ତା ଦୀନେଷୁ ସର୍ବଦା । କାମଜୋ-
ଧୋ ବଶେ ସମ୍ୟ ତେନ ଲୋକତ୍ଵୟଂ ଜିତ ॥
ବିରକ୍ତଃ ପରଦାରେୟ ନିଷ୍ପତ୍ତଃ ପରବନ୍ତ୍ୟ । ଦସ୍ତ-

‘ଶ୍ରୀଯ’ ‘ଆହୁମିଥ’ ‘ଯଶ’ ‘ପୌରୁଷ’ ପୁରୁଷବା-
ରଙ୍କ ‘ଶୁଣୁଥେ’ ଗୋପନାୟ ‘ଚ’ ‘ହେ’ ‘କଥିତ’ । ‘କୃତ’
‘ହେ’ ‘ଉପକାରୀଯ’ ଉପକାରୀର୍ଥ ପରେଷାଂ । ତଥ ମର୍ମ
‘ଧର୍ମଜୀ’ ନ ପ୍ରକାଶ୍ୟେ ॥ ‘ସତ୍ୟ’ ଯଥାଦୁଷ୍ଟକ୍ରତ
‘ଶୁଦ୍ଧ’ କୋମଳ ‘ପ୍ରିୟ’ ପ୍ରୀତିଦିନ ‘ହିତକର’ । ବା-
କ୍ୟାନ୍ ‘ଧୀରଃ’ ଧୀମାନ୍ ‘ବଦେ’ ମରେଭ୍ୟାଃ । ‘ଆଞ୍ଚୋ-
କର୍ଷ’ ‘ଆଞ୍ଚୁକ୍ରତି’ ‘ତଥା’ ‘ପରେଷା’ ‘ନିନ୍ଦା’ ‘ପରି-
ଟକ୍ଟମେ’ ॥ ‘ସତ୍ୟ’ ଏବ ବ୍ରତ ହସ୍ୟ ତଥା ‘ଦୀନେଷୁ
ମର୍ମଦା’ ‘ମହା’ । ‘କାମଜୋଧୋ’ କାମଶ କୋତ୍କ ତୋ
‘ହସ୍ୟ’ ‘ବଶେ’ ‘ଅହିମତାମା’ ବର୍ତ୍ତେତେ ‘ତେନ’ ହଶିମା
‘ଲୋକତ୍ଵୟ’ ‘ଜିତ’ ‘ବଶିକୃତ’ ॥ ‘ଯଃ’ ‘ପରଦାରେୟ’
ପରପଞ୍ଚାଦିବନେୟ ‘ବିରକ୍ତଃ’ ବିଗତାନୁରାଗଃ ତଥା ‘ପର-
ଦମ୍ଭ’ ‘ନିଷ୍ପତ୍ତଃ’ ନଷ୍ଟହାରହିତଃ । ‘ଦୁଷ୍ମାନ୍ମର୍ଯ୍ୟାତୀମଃ’
ଦସ୍ତଃ କୈତଦେନ ଧର୍ମାଚରଣ ମାତ୍ରମାତ୍ରମନ୍ତ୍ରହେଷଃ ତା-

ମାତ୍ରମୟାହୀନୋଯତେନ ଲୋକତ୍ୟଂ ଜିତ୍ ॥
 ନ ବିଜେତି ରଗଦ୍ୟାବୈ ସଂଗ୍ରାମେହପାପରା-
 ଶୁଦ୍ଧଃ । ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧେ ମୃତୋବାପି ତେନ ଲୋକ-
 ତ୍ୟଂ ଜିତ୍ ॥ ସତ୍ୟଂ ବୁଦ୍ଧାଂ ପ୍ରିୟଂ ବୁଦ୍ଧାଂ
 ଅ ବୁଦ୍ଧାଂ ସତ୍ୟପ୍ରିୟଃ । ପ୍ରିୟପ୍ରତି ନାନ୍ତଃ
 ବୁଦ୍ଧାଦେଵର୍ଣ୍ଣଃ ସନ୍ତାନଃ ॥ ଅନ୍ତିର୍ଗାତ୍ମାନି
 ଶୁଦ୍ଧ୍ୟାନ୍ତି ମନଃ ସତ୍ୟନ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତି । ବିଦ୍ୟାତ-
 ପୋତ୍ୟାଂ ଭୂତାତ୍ମା ବୁଦ୍ଧିଜୀବନେ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତି ॥
 ଯୋହମ୍ୟାଥା ସନ୍ତମାତ୍ରାନମନ୍ୟଥା ପ୍ରତିପଦ୍ୟତେ ।

ଭ୍ୟାଂ ରତ୍ନଃ 'ତେନ' ତାଦୁଶେନ ପ୍ରାଜ୍ଞେନ 'ଲୋକତ୍ୟଃ ଜି-
 ତ୍ ॥' 'ଯଃବୈ' 'ରଗଃ' ଯୁଦ୍ଧାଃ 'ନ ବିଜେତି' ନଭିତୋ-
 ତ୍ୟତି' ସଂଗ୍ରାମେ ଅପି 'ମୁଦ୍ରଚ' 'ଅପରାଜ୍ୟଃ' 'ନ ପଞ୍ଚା-
 ସମ୍ବହିର୍ମୟଃ' 'ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧେ ମୃତଃ ବା ଅପି' 'ତେନ ଲୋକତ୍ୟଃ
 ଜିତ୍ ॥' 'ସତ୍ୟଃ କ୍ରୂଷ୍ଣଃ ପ୍ରିୟଃ କ୍ରୂଷ୍ଣଃ' 'ସତ୍ୟଃ ଅପ୍ରି-
 ଯଃ' 'ନ କ୍ରୂଷ୍ଣଃ' 'ପ୍ରିୟଃ ଚ ନ' 'ଅନ୍ତଃ' ଯିଦ୍ୟା 'କ୍ରୂଷ୍ଣଃ'
 'ଏହଃ' 'ସନ୍ତାନଃ' 'ନିତ୍ୟଃ' 'ଧର୍ମଃ' । 'ଗାତ୍ରାନି' ଅନ୍ତାନି
 ସେବାତ୍ମାପହତାନି 'ଅନ୍ତଃ' ଜାଲେନ କାଳିତାନି 'ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତି' ।
 'ଶମଃ' ନିଷିକଟିତନୀରିମଃ ଦୃଷ୍ଟିତ୍ । 'ସତ୍ୟନ' ମତ୍ୟାତି-
 ଧାମେନ 'ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତି' । 'ଭୂତାତ୍ମା' ଜୀବାତ୍ମା । 'ବିଦ୍ୟାତମୋତ୍ୟାଂ'
 ବ୍ରକ୍ଷବିଦ୍ୟାତପୋତ୍ୟାଂ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତି । 'ଦୁକ୍ଷିଃ' ବିପର୍ଯ୍ୟହଜୀମୋଳ-
 ହତା 'ଜୀବନେ' ହଥାରେନ 'ଶୁଦ୍ଧ୍ୟତି' ॥ 'ହଃ' କଳି 'ଅ-
 ମ୍ୟାଥା' ଅନ୍ତାପକାରେଣ 'ମନ୍ତ୍ର' ବିଦ୍ୟମାନ୍ । 'ଆକ୍ରାମଃ'

କିଏ ତେବ ନ କୃତ୍ତଂ ପାପଂ ଚୌରେଣାଜ୍ଞାଗହା-
ରିଣୀ ॥ ନାନ୍ଦି ସତ୍ୟସମୋଧର୍ମୋନ ସତ୍ୟାବ୍ଦି-
ଦ୍ୟତେ ପରଂ । ନ ହି ତୀତ୍ରତର୍ଯ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ତମୁ-
ତାଦିହ ବିଦ୍ୟତେ ॥ ପ୍ରିୟୋଭବତି କାମେଲ
ପ୍ରିୟବାଦେନ ଚାପରଃ । ଅପ୍ରିୟମ୍ୟ ଚ ପଥ୍ୟମ୍ୟ
ବଞ୍ଚୀ ଶ୍ରୋତା ଚ ଦୁର୍ଲଭଃ ॥

ଇତି ବିତୀଯଖଣ୍ଡେ ସମ୍ପର୍ମାଇଧ୍ୟାଯଃ ।

ଏହି 'ଅନାଥ' 'ପ୍ରକାରଭେଦେନ' 'ପ୍ରତିପମାତ୍ରେ' ପ୍ରତିପା-
ଦସତି । 'ତେବ' 'ଆଜ୍ଞାପହାରିଣୀ' 'ଚୌରେଣ' 'କିଏ'
'ପାପଃ' 'ନ କୃତ୍ତଂ' ଅପିତ୍ତ ସର୍ବମେତ କୃତ୍ୟହ୍ୟର୍ଥଃ ॥
'ସତ୍ୟମ୍ୟଃ' ସତ୍ୟେନ ତୁଳ୍ୟଃ 'ଧର୍ମଃ' 'ନାନ୍ଦି' 'ନ' ଅପି
'ସତ୍ୟାବ୍ଦି' ସତ୍ୟମଦେଖ୍ୟ 'ପରଃ' ପ୍ରକୃତ୍ତେ 'ଦିନ୍ୟାତେ' ।
କିଞ୍ଚି 'ଅନୃତାବ' ଅମତ୍ୟାବ 'ତୀତ୍ରତର୍ଯ୍ୟ' ତୀତ୍ରତର୍ଯ୍ୟ 'କି-
ଞ୍ଚିହ୍' କିଞ୍ଚିନ୍ୟାତ୍ମ୍ରେ 'ନ ହି' 'ଇହ ଦିଲ୍ଲାତେ' ॥ 'ପ୍ରିୟଃ
ଭବତି କାମେନ' 'ଅପରଃ' କଲ୍ପିତ୍ରେ 'ପ୍ରିୟବାଦେନ ଚ' ପ୍ରିୟୋ-
ଭବତି । କିଏ 'ଚ' 'ଅପ୍ରିୟମ୍ୟ' 'ପଥ୍ୟମ୍ୟ' ହିତମ୍ୟ 'ବଞ୍ଚୀ
ଶ୍ରୋତା ଚ' 'ଦୁର୍ଲଭଃ' 'କୃତ୍ୟୁଗ ଲଭ୍ୟାତେହମୌ' ॥
ଇତି ବିତୀଯଖଣ୍ଡେ ସମ୍ପର୍ମାଇଧ୍ୟାଯଃ ।

नमस्त्रियां नाकां अवश्यैतेव सि-
धुति । उत्तर्य त्रुपदं नाकी धर्मार्था-
ज्ञां न हीष्टते ॥ यथोऽनुगतं यथादृष्टे
नास्त्रियेवोऽनाम् वद । नात्येव पृष्ठते नाकी
धर्मः नात्येव उच्चाते ॥ यस्य विषान् हि
वदतः क्रेत्तद्वानाभिशक्तते । उत्तराम् दे-
वाः ज्ञेयांसं लोकेह्यां पूरुषं विहुः ॥
एकोह्यमन्तीत्याज्ञानं यज्ञं कलाणि अवा-

‘नमस्त्रियां’ नाकां वर्णनां ‘अवश्यैत एव’
‘नाकां’ नाकिन्नां ‘सिधुति’ । ‘उत्तर’ नाकी ‘नाकी’
‘नात्य’ यथादृष्टेऽनाम् ‘त्रुपद’ ‘धर्मार्थाभ्यां’ ‘न हीष-
ते’ न विहृष्टाते ॥ ‘यथोऽनुगत् यथादृष्टे’ मुष्टेऽन्ता-
भिश्चियेष ‘नाम्’ ‘अवश्यम्’ उच्चातः ‘एव’ ‘वद’
आहि । यथां ‘नात्येव’ उत्तरेव ‘नाकी’ ‘पृष्ठते’
पापां प्रमृष्टाते ‘धर्मः’ च अस्य ‘नात्येव’ ‘वर्णते’
वृक्षियेति ॥ ‘यस्य’ ‘हि’ ‘वदतः’ उत्तरेतः नाकिन्नाः ‘वि-
षान्’ चेत्तद्वान् ‘क्रेत्तदः’ कीदाक्षा किंवय । नात्य
वदतु तानुष्टिति ॥ एव अभिशक्तते नाशक्तते दिन
नात्यःयेदात् दस्तु त्रिति निर्विशक्तः नाशक्तते । ‘उत्तरां’
पूरुषां ‘अवश्य’ ‘लोके’ ‘ज्ञेयांसं’ प्रशङ्खात् ‘पूरु-
ष’ ‘देवाः’ ‘न’ ‘विहुः’ ‘न त्वानविहुः’ तिक्त हे ‘कलाणि’
हे क्षम्यु ‘एवः’ ‘एव’ ‘अवश्य’ जीदाक्षकः ‘इति’

ଲେ । ନିତ୍ୟଃ ହିତତେ ହଦ୍ୟସୁଖ୍ୟପ୍ରାପେ-
କ୍ଷିତା ମୁନିଃ ॥

ଇତି ବ୍ରିତୀଯଶ୍ଵରେ ଅଷ୍ଟମୋହଧ୍ୟାଯଃ ।

ସ୍ତ୍ରେ ଅନ୍ତଃ 'ଆଜ୍ଞାନ' 'ଯନ୍ୟଲେ' ତାନୀମେ ମୈତ୍ରେ ଯତ୍କ୍ଷାଃ ।
ଯଜ୍ଞାଃ 'ଏହଃ' 'ପୁଣ୍ୟପ୍ରେକ୍ଷିତା' ପୁଣ୍ୟାନ୍ତ ପାପାନାକ
ଦୁଷ୍ଟା । ମୁନିଃ 'ମର୍ତ୍ତିଜଃ' ପରମାର୍ଥା 'ତେ' ତଥ 'ହରି' ହର-
ଯେ 'ନିତ୍ୟଃ ହିତଃ' ॥

ଇତି ବ୍ରିତୀଯଶ୍ଵରେ ଅଷ୍ଟମୋହଧ୍ୟାଯଃ ।

— — —

ସେ କଲ୍ୟାନମିତ୍ତବ୍ୟାଯେଇ ତତ୍ତ୍ଵାଜ୍ଞାନଂ ନି-
ଯୋଜାଯେଇ । ନ ପାପେ ପ୍ରତିପାପଃ ସ୍ୟାଁ
ସାଧୁରେବ ସଦା ଭବେ ॥ କୁଶଳଃ ସୁଧୃତିଥେସୁ
ସାଧୁଂଶାପ୍ରୟପ୍ରସେବତେ । ସତ୍ୟସାଧୁସମାର-
ତ୍ତାଁ ବୁଦ୍ଧିର୍ମୈୟ ରାଜତେ ॥ ମୋହଜୀଳମ୍ୟ
ଘୋନିହି ଶୁଦ୍ଧିରେବ ସମାଗମଃ । ଅହନ୍ୟହନି
ଧର୍ମମ୍ୟ ଘୋନିଃ ସାଧୁସମାଗମଃ ॥ ସତ୍ୟ ନିଃଶ୍ରେ-
ଶେ ବାକ୍ୟଂ ମୋହାନ୍ତ ପ୍ରତିପଦାତେ । ସଦୀର୍ଦ୍ଦୁ-

‘ସେ’ ସତ୍ୟ ‘କଲ୍ୟାନ’ ମଙ୍ଗଳ ‘ଅଭିଧ୍ୟାଯେ’ ଅନୁ-
ଭବେ । ତତ୍ତ୍ଵାଜ୍ଞାନ ନିଯୋଜାଯେ । ‘ନ’ ପାପେ ‘ପା-
ପିମି ଜନେ ‘ପ୍ରତିପାପଃ’ ପାପପ୍ରତିକାରବାନ ‘ସ୍ୟାଁ’
କିନ୍ତୁ ‘ମରା’ ‘ସାଧୁ: ଏହ’ ‘ଭବେ’ ॥ ‘ମୁଖ ଦୂରେସୁ’
ଶୁଦ୍ଧେସୁ ଚ ମୁଖେସୁ ଚ ‘କୁଶଳ’ କୁଶଳବତ୍ତାଃ ‘ସାଧୁନ ଚ
ଅଲି ଉପସେବତେ’ । ‘ସତ୍ୟସାଧୁସମାରତ୍ତାଁ’ ସତ୍ୟସାଧୁଲ-
ଙ୍ଗକର୍ମଗମଃ ସମାରତ୍ତାଁ ତମ୍ୟ ‘ବୁଦ୍ଧି: ଧର୍ମେବୁ’ ‘ରାଜତେ’
ଦିଲମତି ॥ ‘ମୋହଜୀଳମ୍ୟ’ ଅବିଦେତମୟହମ୍ୟ ‘ଘୋନିଃ’
କାର୍ଯ୍ୟ ‘ହ’ ପ୍ରମିକ୍ଷେ ‘ଶୁଦ୍ଧି: ଏହ’ ସହ ‘ସମାଗମଃ’
ମୁଖେଗମଃ । ‘ଅହନି ଅହନି’ ପ୍ରତିଦିନ ‘ସାଧୁସହାଗମଃ’
‘ଧର୍ମମ୍ୟ ଘୋନିଃ’ । ତତ୍ତ୍ଵାଜ୍ଞାନିଜୀବସମଜତି ‘ଧର୍ମେପୁଣ୍ଡି-
ରିତ୍ୟା’ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ସମାଗମଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାଇତି ବାକ୍ୟାର୍ଥଃ ॥ ‘ହଃ
ତୁ’ ନତଃ ‘ନିଃଶ୍ରେଷ୍ଠମ୍ୟ’ ଶ୍ରେଷ୍ଠୋଦିଧାରକ୍ୟ ‘ବାକ୍ୟଃ’ ‘ମୋ-
ହାଁ’ ଅବିଦେତରତ୍ତାଁ ‘ନ ପ୍ରତିପଦାତେ’ ନ ଶୃଙ୍ଖାତି । ‘ନ’
‘ଦୀର୍ଦ୍ଦୁର୍ଦ୍ଦଃ’ କର୍ମକ୍ଷତଃ ‘ହିନାର୍ଥଃ’ ତାଙ୍କପୁରୁଷାର୍ଥଃ ମନ-

ତୋହୀନାର୍ଥଃ ପଞ୍ଚାତ୍ମାପେନ ସୁଜ୍ଯତେ ॥ ସ-
ତାଂ ମତମତିକ୍ରମ୍ୟ ଯୋହୁ ସତାଂ ବର୍ତ୍ତତେ ଯତେ ।
ଶୋଚତେ ବ୍ୟସନେ ତ୍ସ୍ୟ ମୁହଁଦୋନ ଚିରାଦିବ ॥
ଅବିସମ୍ବାଦକୋଦଙ୍କଃ କୃତଜ୍ଞେମତିଯାନ୍ତୁଃ ।
କୌର୍ତ୍ତଙ୍କ ଲଭତେ ଲୋକେ ନ ଚାନର୍ଥେନ ସୁଜ୍ଯତେ ॥
କୁତ୍ତଃ କୃତସ୍ୱସ୍ୟ ଯଶଃ କୁତ୍ତଃ ହାନଂ କୁତ୍ତଃ ମୁ-
ଖ୍ୟ । ଅଶ୍ରଦ୍ଧେୟଃ କୃତସ୍ୱୋହି କୃତସ୍ୱେ ନାତି
ନିକୃତିଃ ॥

ଇତି ହିତୀୟଥିଏ ନବମୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

'ପଞ୍ଚାତ୍ମା' 'ତ୍ମାପେନ' 'ମୁଜ୍ଜାତେ' 'ମୁଜ୍ଜୋଭବତି' ॥ 'ସଃ'
'ସତାଂ' 'ଯତ୍ତ' 'ଅଦିପ୍ରେତ' 'ଅତିକ୍ରମ୍ୟ' 'ଅସତାଂ'
'ଯତେ' 'ବର୍ତ୍ତତେ' । 'ତ୍ସ୍ୟ' 'ବ୍ୟସନେ' 'ଦିଲଦି' 'ମୁହଁଦୋନ'
ତଜ୍ଜାତାଦି 'ନ ଚିହ୍ନାଦିବ' 'ଅଚିରେତ୍ୟ କାଳେନ' 'ଶୋଚତେ' ॥
ହଞ୍ଚ 'ଅବିସମ୍ବାଦକଃ' 'ଅଦିବାଦୀ' 'ମଙ୍ଗଃ' 'କୁଶଳଃ' 'କୃତ-
ଜ୍ଞଃ' 'କୃତୋପକାଠଅର୍ଥମଦାନ' 'ମତିଯାନ' 'ଆମଦାନ'
'କୁତ୍ତୁଃ' 'ଲାଟାହିତଃ' । 'ମ ଲୋକେ' 'କୌର୍ତ୍ତଙ୍କ' 'ଚ' 'ଲଭତେ'
'ନ ଚ' 'ଅନର୍ଥେ' 'ଅକାର୍ଯ୍ୟ' 'ମୁଜ୍ଜାତେ' ॥ କୃତସ୍ୱେ କୃତସ୍ୱ-
ଜାହ 'କୃତସ୍ୱୟ' 'କୁତ୍ତଃ' 'କୁତ୍ତ' 'ଯଶଃ' 'ତଥା' 'କୁତ୍ତଃ ହାନଂ'
'କୁତ୍ତଃ ମୁଖ୍ୟ' । 'କୃତ୍ତଃ' 'ଅଶ୍ରଦ୍ଧେୟଃ' 'ଅକ୍ଷାନର୍ହଃ' 'ହି'
'ଅମିକୋ' 'କୃତସ୍ୱେ ନାତି' 'ନିକୃତିଃ' ॥

ଇତି ହିତୀୟଥିଏ ନବମୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦୁଇତତୀ ଚ ଦାତା ଚ ତୋଗବାର୍ ମୁଖଦା-
ମୟଃ । ଉବ୍ସତ୍ୟହିସକଟୈବ ପରମାରୋଗ୍ୟମ-
ଶୁଣୁତେ ॥ ପାତ୍ରମ୍ୟ ହି ବିଶେଷେଣ ଆକର୍ଷଣତ-
ଦୈବ ଚ । ଅନ୍ତଃ ବା ବହୁ ବା ପ୍ରେତ୍ୟ ଦାନମ୍ୟା-
ବାପ୍ୟତେ କଳଂ ॥ ଦାନମ୍ୟ ଛକ୍ରରଂ ତାତ ପ୍ର-
ଧିବ୍ୟାମଣି କିଞ୍ଚିନ । ଅର୍ଥେ ଚ ମହତୀ ତୃକ୍ଷା ମ-
ଚ ଛଥେନ ଲଭ୍ୟତେ ॥ ଅନ୍ୟାଯାଏ ସମୁପା-
ନ୍ତେନ ଦାନଧର୍ମୋଧନେନ ଯଃ । କ୍ରିୟତେ ନ ସକ-

ମର୍ତ୍ତାର୍ ମହିତତ୍ୟ ଉତ୍ସମ୍ପେଦ୍ୟାନି ମୁଦ୍ୟାନି ହୋତୁଥେ ମଃ
‘ମହିତତ୍ୟ’ ‘ତ’ ‘ମାତ୍ରା ତ’ ଦେଖାନାଏ ଦର୍ଶନାଏ । ‘ତୋଗଦାନ’
ତୋଗୀ ତଥା ‘ମୁଖଦାନ ମଦଃ’ । ‘ଅଟିଃସକଃ ଚ ଏବ’ ମଃ ‘କହ-
ତି’ । ମଃ ‘ପର୍ବ’ ‘ଆରୋଗ୍ୟ’ ‘ଆନନ୍ଦ’ ‘ଅଘୁତେ’ ଭୁତ୍ୟତେ ।
‘ପାତ୍ରମ୍ୟ ହି’ ‘ବିଶେଷେଣ’ ତାରୁତ୍ୟମମ୍ପେଜ୍ଞା ତଥା ମାତ୍ରଃ ‘ଆ-
କର୍ଷଣତତ୍ୟ’ ଆକାଦମ୍ଭୟା ‘ଏବ ଚ’ ‘ଆନମ୍ୟ’ ‘ଅନ୍ତଃ ବା ବଜ ବା’
‘କଳ’ ‘ପ୍ରେତ୍ୟ’ ଲୋକାନ୍ତରେ ‘ଆବାପ୍ୟତେ’ ପ୍ରାପ୍ୟତେ ।
ତାତ ଇତି ଦେଖିଲୁହୋମନ୍ ହେ ‘ତାତ’ ‘ମାତ୍ରା’ ଦାନମ୍ୟ-
ପେଜ୍ଞା ‘ମୁଖଦର୍ବ’ କର୍ମ ‘ପ୍ରଥିଦ୍ୟା’ ‘ନ’ ‘ଅଛି’ ‘କିଞ୍ଚିନ’
କିଞ୍ଚିତପି । ‘ଚ’ ଶକୋହେତୋ ହେବାଏ ‘ଅର୍ଥେ’ ଲୋକା-
ନାଏ ‘ମହତୀ’ ଅଠିବ ‘ତୃକ୍ଷା’ ‘ମଃ ଚ’ ଅର୍ଥଳି ‘ଚଃରେ
ଲଭ୍ୟତେ’ ॥ କିନ୍ତୁ ‘ଅନ୍ୟାହାଏ’ ‘ଅନ୍ୟାଯେମ’ ‘ଲମ୍ବାନେନ’
ମୁଗ୍ଧିତେନ ‘ଧରେନ’ ‘ଥଃ’ ‘ଦାନଧର୍ମଃ’ ଦାନଲଙ୍ଘନେ-
ଧର୍ମଃ ‘କ୍ରିୟତେ’ । ‘ନ’ ‘ମଃ’ ଦାନଧର୍ମଃ ‘କଣ୍ଠାର୍ବ’ ମାର୍ତ୍ତାର୍ବ

ঙ্গারং জ্ঞানতে অহতোভবাদ ॥ ম্যামোপা-
র্জিতবিদেন কর্তব্যং জ্ঞানরক্ষণং । অব্যা-
য়েন তু যোজীবেং সর্বধর্মবহিকৃতঃ ॥
শক্ত্যামদানং সততং তিতিক্ষা ধর্মবিত্ত্য-
তা । বধার্হং প্রতিপূজা চ সর্বভূতেন্দু বৈ
সদা ॥ দেবমার্তস্য শযনং পরিআন্তস্য
চাসনং । তৃষিতস্য চ পানীয়ং কুধিতস্য চ
তোজনং ॥ অমদঃ সুখমাপ্নোতি সুতৃপ্তঃ
সর্ববস্তু । ভূমিদানাদ পরং বাস্তি বিদ্যাৎ

‘মহতঃ ভযাদ’ পাপলক্ষণাদ ‘জ্ঞানতে’ বৃক্ষতি ॥ য-
তএবমতঃ ‘ম্যামোপাৰ্জিতবিদেন’ ম্যানপ্রাপ্তধর্মেন
‘জ্ঞানরক্ষণ’ ‘কর্তব্য’ জ্ঞানবত ॥ ‘অব্যায়েন তু যঃ’
‘যোজীবে’ বর্ণিত সঃ ‘সর্বধর্মবহিকৃতঃ’ সর্বজ্ঞানীয়ামি-
রাকৃতঃ ॥ ‘শক্ত্য’ আমোহণাশক্তিক্ষয়া ‘আমদানং
সতত’ ‘তিতিক্ষা’ বৃক্ষসহনং ‘ধর্মবিত্ত্যতা’ ধর্মে মি-
ত্যানুষ্ঠানভাবঃ । ‘বধার্হ’ বধার্হোগ্যাদ ‘বৈ’ এব ‘সর্ব-
ভূতেন্দু’ ‘সদা’ ‘প্রতিপূজা চ’ এতৎ সর্ব কাৰ্যমিত্যৰ্থ ॥
মামবিল্পেহমাহ । ‘আঙ্গু’ ‘পীতিতস্য’ ‘শহন’ শয়া
‘দেহ’ তথা ‘পরিআন্তস্য চ আসন’ । ‘তৃষিতস্য চ’
‘পানীয়’ জলং ‘কুধিতস্য চ তোজন’ ॥ ‘সর্ববস্তু’
হথে ‘অব্যায়’ আব্যায় সাক্ষাৎ ‘সুতৃপ্তঃ’ সব ‘সুখ’ ‘আ-
প্নোতি’ প্রাপ্নোতি । ‘কুমিদানাদ’ পরং স অতি ‘বিদ্যানা-

ମାତ୍ରାଂ ପ୍ରତୋହଧିକଃ ॥ ଉତ୍ତରଧଃ ପଥ୍ୟବାହା-
ରଃ ବେହାତ୍ୟଜଃ ପ୍ରତିଅବଃ । ଦାନାନୋତ୍ତା-
ନି ଦେହାନି ହଲ୍ୟାନି ଚ ବିଶେଷତଃ । ଦୀନା-
କୁଳପଥାନିତ୍ୱଃ ପ୍ରେଷକାମେନ ଧୀମତା ॥ ଶ-
କୁଃ ପ୍ରତିଜନେ ଦାତା ଦ୍ଵାରା ଦୁଃଖଜୀବିନି ।
ମହାପାତୋବିବାହାଦୁଃ ସଧର୍ମପ୍ରତିକପକଃ ॥
ଇତି ବିତୀୟଥିବେ ମଶମୋହଧ୍ୟାବଃ ।

ମୁଁ 'ତୁ 'ତତଃ ଅଧିକ' ॥ 'ଉତ୍ତରଧ ପଥ୍ୟବାହାର' 'ବେ-
ହାତ୍ୟଜ' 'ତତାତ୍ୟଜ' 'ପ୍ରତିଅବ' 'ଆଶ୍ୟ' । 'ଦାନାନି
ଏତାନି' 'ହ ଅମାନି ଚ ବିଶେଷତଃ' 'ପ୍ରେଷକାମେନ'
ପ୍ରତୋହଧିକାନିତ୍ୱଃ । 'ଧୀମତା' 'ଦୀନାକୁଳପଥାନିତ୍ୱଃ'
'ଦେହାନି' ॥ 'ଦ୍ଵାରା' 'ଅବଶ୍ୟଳୋହାପିତୃମାତ୍ରାନିତିଜନେ
'ଦୁଃଖଜୀବିନି' ଦୁଃଖେମ ଜୀବନଧାରିଣି ସତ୍ୟାଲି ସଃ 'ଶକୁଃ'
ଦାନାକୁଳଃ 'ପ୍ରତିଜମେ' ଇତରଭିନ୍ନ ଅମହିତେ ଜନେ 'ଦାତା'
ଦର୍ଶାତି । ତମ୍ଯ 'ମୁଁ ବାନବିଶେଷ' 'ଧର୍ମପ୍ରତିକପକଃ' ନ ତୁ
ଧର୍ମଏବ ସତଃ 'ମହାପାତଃ' ମଧୁରୋପକ୍ରମଃ ପ୍ରଥମ୍ ସମ୍ବ-
ରଜୀବ' 'ବିଭାବାହଃ' ବିଶୋଭରକଳଃ ତଙ୍କାମେତମ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଇତି ବିତୀୟଥିବେ ମଶମୋହଧ୍ୟାବଃ ।

अत्यन्ता शारवरः कृष्णं हरयाः शारीरयो-
वदेः । अ शोचति कृतविजयः प्रश्नातः
परमात्मिं ॥ यस्य हित्वा श्रियोक्तव्यि
क्रोधं हित्वा अ शोचति । कामः हित्वा-
इर्द्वान् उवति लोकं हित्वा मुखी उवेः ॥
क्रोधः मूर्खज्ञयः शर्कर्लोकोद्यापित्रिक-
कः । सर्वभूतहितः साधुरसाधुर्विजयः अृक्षः ॥
दास्तः अपरः शशः परिक्लेशः अ विजयि ।
न च तप्यति दास्ताज्ञा दृष्टु । परगतां ज्ञियः ॥

'अत्यन्ता' मूर्खा 'मानसः' अमोक्तवै 'कृष्णं हरयाः'
तथा 'शारीरैः उत्तैः' । 'कृतप्रज्ञाः' कृतमूर्खः 'परमात्म-
गतिः' 'पश्नातः' 'अनुभवतः' सत्तः 'अ शोचति' ॥ 'शा-
नः' अतिशानः 'हित्वा' त्यक्तु 'प्रश्नः' सर्वेषां 'उ-
वति' । 'क्रोधः' हित्वा अ शोचति' । 'कामः' 'हास-
नाः' 'हित्वा' अर्थद्वान् उवति 'लोकः' हित्वा मुखी
उवेः ॥ 'क्रोधः' अतिकृद्वय विजयेहसाविति 'मू-
र्खज्ञः' 'शर्करः' । 'लोकः' 'अनुकृकः' 'व्याधिः'
'सर्वभूतहितः' साधुः असाधुः विर्जयः अृक्षः ॥ शो-
हि 'दास्तः' विवतेक्ष्वाहः 'अपरः' सद्वत्तास्तःकरणः
सः 'शशः' वारस्तारः 'परिक्लेशः' 'न विजयि' अ उ-
क्तते । 'न च' 'दास्ताज्ञा' वशीकृताज्ञा 'परगताः' 'ज्ञियः'
सम्पतिः 'दृष्टु' 'तप्यति' परितप्तोक्तव्यि । 'यः'

ଯତ୍ତୁଃ ପରଦିତେଷୁ ତପେ ବୀର୍ଯ୍ୟ କୁଳାହୟେ ।
 ମୁଖ୍ୟମୌତାଗ୍ୟଶକାରେ ତମ୍ୟ ବ୍ୟାଧିରବସ୍ତ-
 କଃ ॥ ମିତ୍ରଦ୍ରକ ଛଷ୍ଟଭାବକ ନାନ୍ଦିକୋହ-
 ଧାନ୍ତୁଃ ଶଠଃ । ଶୁଣବଦ୍ଵତ୍ତ ଯୋଦେହି ତମାହଃ
 ପୁରୁଷାଧିମ୍ୟ ॥ ଅନର୍ଥମର୍ଥତଃ ପଶ୍ୟନ୍ତର୍ମୈବା-
 ପ୍ୟବର୍ଧତଃ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟେରଜିତେର୍ବାଲଃ ମୁହଁଥିଂ
 ମନ୍ୟତେ ମୁଖ୍ୟ ॥

ଇତି ହିତୀସଥରେ ଏକାଦଶୋହିଧ୍ୟାସଃ ।

'ଯତ୍ତୁଃ' ଅଥମା 'ପରଦିତେଷୁ' ପରଦିତେଷୁ ତଥା 'ତପେ
 ବୀର୍ଯ୍ୟ' 'କୁଳାହୟେ' କୁଳାହୟେ । 'ମୁଖ୍ୟମୌତାଗ୍ୟଶ-
 କାରେ' 'ମୁଖ୍ୟମୌତାଗ୍ୟଶକାରେ' ତମ୍ୟ ବ୍ୟାଧିଃ' 'ଅନ-
 ର୍ଥକଃ' 'ଅନର୍ଥଃ' ॥ 'ମିତ୍ରଦ୍ରକ' ମିତ୍ରଃ ତହତୀତି 'ମୁଷ୍ଟଭା-
 ବଃତ' 'ନାନ୍ଦି' ନାନ୍ଦି ଜଗତ୍ତେଷୁଲମୀର୍ଯ୍ୟ ନାନ୍ଦି ପରଲୋକ-
 ଇତ୍ୟେବହାନ୍ତି 'ଅଧ' 'ମୁହଁତୁଃ' ଅଶରଳଃ 'ଶଠଃ' । 'ଶୁଣ-
 ବଦ୍ଵତ୍ତ ଚ ସଃ ହେତି' 'ତମ' ପଞ୍ଚିତାଃ 'ପୁରୁଷାଧିମ୍ୟ' 'ଆହଃ'
 କଥିବାନ୍ତି ॥ 'ଅନର୍ଥ' 'ଅକାର୍ଯ୍ୟ' 'ଅର୍ଥତଃ' ପଶାନ
 'ଅର୍ଥ' ଚ ଏହ ଅପି ଅନର୍ଥତଃ' । 'ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ' ଅଜିତେଃ
 ବାଲଃ' 'ଅମ୍ପପ୍ରତଃ' 'ମୁଦୁଃଖ' 'ମନ୍ୟତେ ମୁଖ୍ୟ' ॥

ଇତି ହିତୀସଥରେ ଏକାଦଶୋହିଧ୍ୟାସଃ ।

ଧୂତିଃ କମା ଦରୋହିତେସଂ ଶୌଚଶିଖ୍ୟ-
ନିଗ୍ରହଃ । ବୀରିଦ୍ୟା ସତ୍ୟମକୋଥୋଦଶକଂ
ଧର୍ମଲଙ୍ଘଃ ॥ ହୀମାନ ହି ପାପଂ ପ୍ରହେତି
ତତ୍ ଶୀରତିବର୍ଜିତେ । ହୀରତା ବାଧତେ ଧର୍ମଂ
ଧର୍ମୋହଣି ହତଃ ଶିଷ୍ଟ ॥ ଅବସ୍ଥୁଃ ହୃତ-
କ୍ଷମତା କଳ୍ୟାନାନି ଚ ମେବତେ । ମୁଖୀନି ଧର୍ମ-
ମର୍ତ୍ତ୍ଵଃ ସ୍ଵର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର ଲଭତେ ଭରଃ ॥ ମର୍ମୋଦଶୁଜି-

‘ଧୂତି’ ବୈର୍ଯ୍ୟ । ପରେମାପକାରେ କୃତେହପି ତମ
ପ୍ରତାପକାରାନାଚରଣ୍ୟ ‘କମା’ । ବିକାରହେତୁ ବିଷୟମଛି-
ଧାନେହପ୍ୟବିକ୍ରିତାନ୍ୟ ଯମଃ ‘ଦସଃ’ । ଅମ୍ୟାଧେନ ପର-
ମାଦେବଗୁହଣ୍ୟ ‘ଅନ୍ତେମଃ’ । ‘ଶୌଚ’ ବିବିଧଃ ମୁହଁ-
ଲାଭ୍ୟାଃ ବେତଶୋଧନ୍ୟ ଜୀବିତପୋତ୍ୟାଃ ଅଷ୍ଟଃଶୋଧମଙ୍କ ।
‘ଇତ୍ତିଷନିଗ୍ରହଃ’ ଇତ୍ତିଷନିଷତ୍ସମଃ । ଶାନ୍ତାଦିତ୍ତକାରାନ୍ୟ
‘ଧୀ’ । ପରମାର୍ଥାଜାନ୍ୟ ‘ମିଦ୍ୟା’ । ଯତ୍ତାର୍ଥାତିଧାର୍ମ
‘ମତା’ । କୋରହେତେ ସତ୍ୟପି କୋରାନୁଷ୍ଠାନିଃ ‘ଆଜ୍ଞା-
ଧଃ’ । ଏତ୍ୟ ‘ଦସତଃ’ ଦସଦିଧଃ ‘ଧର୍ମଲଙ୍ଘଃ’ ॥ ‘ହୃ-
ତାନ’ ଲଭତାବାନ ‘ହି ପାପଂ ପ୍ରହେତି’ ‘ତମ’ ତ୍ରୀଷତଃ
‘ଶିଃ ଅତିବର୍ଜିତେ’ । ‘ହୃଃ ହତ’ ‘ଧର୍ମ’ ‘ବାଧତେ’
ପୌତ୍ରମତି ‘ଧର୍ମଃ’ ‘ହତ’ ‘ମନ’ ‘ଶିଷ୍ଟ’ ‘ହତି’ ॥ ଉଦ୍‌
ଦେହପି ଦୋହାବିକ୍ରିତାବାନ ଅନୁହୁଃ ନ ଅନୁହୁଃ ‘ଅନୁହୁଃ’ ‘କୃ-
ତଜଃ’ କୃତୋପକୃତୁରକରଣଧର୍ମା ‘ଚ’ ‘କଳ୍ୟାନାନି ଚ’ ପ୍ରେସ-
କରାନି ଚ କର୍ମାଣି ହଃ ‘ମେବତେ’ କରୋତି । ସଃ ‘ମହଃ’
‘ମୁଖୀନି ଧର୍ମ’ ‘ଅର୍ଥ’ ‘ଚ ବର୍ଣ୍ଣ’ ‘ଚ ଲଭତେ’ ॥ ‘ମର୍ମଃ’ ‘ଶୌ-

ତୋଲେକେହାର୍ଥତୋହି ଶୁଚିରରଃ । ଦୁଃଖ ହି
ତ୍ସାଂ ମର୍ମଂ ଜଗଦ୍ଭୋଗାଯ କଞ୍ଚପତେ ॥ ଅ-
ଧର୍ମଦୁନ୍ତ ଲୋକେ ସଶୋଭୁଂ କୀର୍ତ୍ତିନାଶନଂ ।
ଅନ୍ତର୍ଗ୍ୟକୁ ପରତାପି ତନ୍ମାତ୍ରଂ ପରିବର୍ଜ୍ୟେ ॥
କ୍ଷମା ବଶୀକୃତିରୋକେ କ୍ଷମା ହି ପରମଂ ଧରଂ ।
କ୍ଷମା ଶୁଣେହାର୍ଥକୁଳାନାଂ ଶକ୍ତାନାଂ ଭୂଷଣଂ
କ୍ଷମା ॥ ସିଦ୍ଧେବାଜ୍ଞା ପରମ୍ପରଂ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟଃ ଶୁଭ-
ମିଛତା । ଦୁର୍ଧର୍ଷଖାନି ତୁଳ୍ୟାନି ସଥାଜନି

କଃ' 'ମନ୍ତ୍ରଜିତଃ' ମନ୍ତ୍ରେ ନିଯମିତଃ ମନ୍ତ୍ରମହାନି'ଦର୍ଶତେ ।
'ଶୁଚଃ' 'ବତ୍ତାବହିନ୍ଦ୍ରତଃ' 'ହି' 'ମନ୍ତ୍ରଃ' 'ଦୁର୍ଲଭଃ' । 'ହି'
ଅବଧାରନେ 'ମନ୍ତ୍ରମ୍' ଏବ 'କ୍ଷମା ମର୍ମଂ ତନ୍ମାତ୍ରଂ' 'ଭୋଗାଯ'
ତୋଗାର୍ଥେ 'କଞ୍ଚପତେ' ସମର୍ଥୋଭବତି ॥ ଯଜ୍ଞାଂ 'ଲୋକେ'
'ଅଧର୍ମଦୁନ୍ତ' 'ସଶୋଭୁଂ' ସଶୋଭୁଂ 'କୀର୍ତ୍ତିନାଶନଂ' ଚ
ଜୀବତଃ 'ଶ୍ୟାତିର୍ଯ୍ୟଃ' ମୃତ୍ୟୁ 'ଶ୍ୟାତି' 'କୀର୍ତ୍ତିରିତୋତତୋ' 'ପ୍ରଥ-
ମିର୍ଦ୍ଦେଶଃ' । 'ପରତ ଅପି' ପରଲୋକେହପି 'ଅନ୍ତର୍ଗ୍ୟକୁ'
ଅର୍ଥପ୍ରତିବନ୍ଦକଙ୍କ 'ତନ୍ମାତ୍ର ତର ପରିବର୍ଜ୍ୟେ' ॥ 'ଲୋକେ'
ଭୂବରେ 'କ୍ଷମା' 'ବଶୀକୃତଃ' 'ବଶୀକରନ୍ତ ଅବଶ୍ୟ ବଶ୍ୟ କ-
ରୋତ୍ୟାନଦୀ' 'କ୍ଷମା ହି ପରମଂ ଧରନ୍ତ' । 'କ୍ଷମା' 'ହି' 'ଅଶ-
କ୍ଷମାନାଂ' 'ଧରନ୍ତ' 'ଶକ୍ତାମାଂ ଭୂଷଣଂ କ୍ଷମା' । 'ଶୁଭଃ ଉଛତା'
ତମେନ 'ସଥା' ଏବ 'ଆଜ୍ଞା' 'ପରଃ' 'ତରକୁତ୍ତଥା' 'ଶୁଭବ୍ୟଃ' ।
ଯଜ୍ଞାଂ ଆଜ୍ଞନଃ ପରମା ଚ 'ଶୁଭବୁଃଧାନି' ମୁଖାନି ମୁଖା-
ନି ଚ 'ତୁଳ୍ୟାନି' 'ହଥା ଆଜ୍ଞନି ତଥା ପରେ' ॥ 'ପରମଃ'

ତଥା ପରେ ॥ ଯାତ୍ରବ୍ୟ ପରଦାରାଂଶ୍ଚ ପର-
ଦ୍ରବ୍ୟାଣି ଲୋକ୍ଷବ୍ୟ । ଆତ୍ମବ୍ୟ ସର୍ବଭୂତାନି
ଯଃ ପଶ୍ୟାତି ସପଶ୍ୟାତି ॥

ଇତି ହିତୀୟଥିତେ ସାମଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ରାମ' ପରକଳାଦି 'ଯାତ୍ରବ୍ୟ' ଯାତ୍ରେ 'ପରଦୁର୍ବ୍ୟାଣି' 'ତ'
'ଲୋକ୍ଷବ୍ୟ' ମୁଖ୍ୟମନ୍ୟାନି । 'ଆତ୍ମବ୍ୟ' ବୋପମାନି
'ସର୍ବଭୂତାନି' ସର୍ବପ୍ରାଣିନଃ 'ଯଃ ପଶ୍ୟାତି' 'ସଃ' ଏବ 'ପ-
ଶ୍ୟାତି' ଯାଥାତଥ୍ୟେମେତି ଯାତ୍ରବ୍ୟ ।

ଇତି ହିତୀୟଥିତେ ସାମଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ ପରିବଦନ୍ ସାଧୁସ୍ଥା ହି ପରି-
ତପ୍ୟତେ । ତଥା ପରିବଦନ୍ଯାଂକ୍ଷତୋଭବତି
ଦୁର୍ଜନଃ ॥ ବିପଞ୍ଚିଷ୍ଵବ୍ୟଥୋହକୋଲିତ୍ୟମୁଖୀ-
ନବାନ୍ତରଃ । ଅପ୍ରମତ୍ତୋବିନୀତାଜ୍ଞା ଲିତ୍ୟଂ
ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟତି ॥ ବହୁବୋହିବିନ୍ୟାନ୍ତାରା-
ଜାନଃ ସପରିଚନାଃ । ବନସ୍ତ୍ରାଅପି ରାଜ୍ୟା-
ନି ବିନ୍ୟାକ ପ୍ରତିପେଦିରେ ॥ ସ୍ଵକର୍ମ କୁ-
ର୍ବତୋହସ୍ ସ୍ୟାକ ପରିତୋଷୋହିତରାଜୁନଃ ।

'ସଥା ହି' 'ଅନ୍ୟାନ୍' 'ପରିବଦନ୍' ପରୀବାବେର ଅଧିକି-
ପନ୍ 'ସାଧୁଃ' 'ପରିତପ୍ୟତେ' 'ପରିତାପାଞ୍ଚତୋଭବତି' । 'ତଥା
ପରିବଦନ୍ ଅନ୍ୟାନ୍ ତୁଷ୍ଟଃ ଭବତି ଦୁର୍ଜନଃ' ॥ ସଃ 'ବିପ-
ଞ୍ଚିମୁ' 'ଅନ୍ୟଥଃ' ବ୍ୟଥାରହିତଃ 'ଦଙ୍କଃ' କୁଶଳଃ 'ନିତ୍ୟ୍ୟ' ସମଃ
'ଉତ୍ସାନବାନ୍' ଉଦ୍ଦୋଗୀ 'ନରଃ' । 'ଅପ୍ରମତ୍ତଃ' ପ୍ରମାନରହିତଃ
'ବିନୀତାଜ୍ଞା' ବିନୀତସତ୍ତାଦଃ ସଃ 'ନିତ୍ୟ' 'ଭଦ୍ରାଦି' କୁଶ-
ଲାନି 'ପଶ୍ୟତି' ॥ 'ବହଦଃ' 'ରାଜାନଃ' 'ଅଧିନ୍ୟାକ' ଅବ-
ମହଶ୍ୟାକ 'ସପରିଚନାଃ' ହର୍ଷ୍ୟଥରଦ୍ଵାରାହତକୋଷାଲିପରି-
ଚନ୍ଦ୍ରୁକ୍ତାଅପି 'ନଷ୍ଟାଃ' ପ୍ରାଦେଶ୍ୟୋବିଯୁକ୍ତାଃ । ତିକ୍ତ 'ବ-
ନସ୍ତାଃ ଅପି' ମହାଯମାତ୍ରହିମାଅପି ବହଦଃ 'ବିନ୍ୟାକ' 'ରା-
ଜ୍ୟାନି' ଲାଜାନି 'ପ୍ରତିପେଦିରେ' ପ୍ରାପ୍ତଦଙ୍କଃ । ତରାକ ମର୍ମେ
ବିନ୍ୟନି ଭାବ୍ୟମିତ୍ତୁପଦେଶରହ୍ୟା ॥ 'ସ୍ଵ କର୍ମ କୁର୍ବତଃ'
'ଅନ୍ୟ' କର୍ମାନୁଷ୍ଠାତୁଃ 'ଅନ୍ତରାଜନଃ' କେତ୍ରଜମ୍ 'ପରି-
ତୋଷଃ' 'ସ୍ୟାକ' । 'ତ୍ୱ' କର୍ମ 'ପ୍ରଯଜେନ' 'ଯଜ୍ଞାତିଶ-

ଆଜିଥର୍ମାଃ ୨୭

ତେ ଏହଙ୍କୁ କୁବୀତ ବିପରୀତକ ବର୍ଣ୍ଣଦେ ॥
ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟର ସତନ୍ ଶକ୍ତ୍ୟ ବୋଚେ ଆପ୍ନୋତି
ମାନବ । ଆପ୍ନୋତବତି ତେ ପୂର୍ବାବ୍ଦ ମେ
ଆନ୍ତି ସଂଶେଷ ॥

ଇତି ବିତୀଯଥତେ ଅଧ୍ୟୋଦ୍ଦଶୋହିଧ୍ୟାଯଃ ।

ଯେବ 'କୁବୀତ' କୁର୍ତ୍ତ୍ୟାଃ । 'ବିପରୀତକୁ' ଏତମ୍ ବର୍ଣ୍ଣଦେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠୋତ୍ତମ୍ ଚେ ॥ ଅପି ଚ 'ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ' ସମ୍ପାଦ୍ୟତ୍ତୁ
'ଶକ୍ତ୍ୟ' । 'ସତନ୍' ପ୍ରଗତ୍ୟ କୁର୍ତ୍ତନ୍ ଚେ । ଯଦି 'ମାନବ' ।
'ବୋ' ନ 'ଆପ୍ନୋତି' । ତରା 'ତେ ପୂର୍ବ' ତମ୍ ଧର୍ମମ୍
ଫଳ୍ୟ 'ଆପ୍ନୋତବତି' । 'ଅତି' 'ମେ' ଯମ୍ 'ସଂଶେଷ' ।
'ନ ଆନ୍ତି' ॥

ଇତି ବିତୀଯଥତେ ଅଧ୍ୟୋଦ୍ଦଶୋହିଧ୍ୟାଯଃ ।

ଇତ୍ତିଯାଗାଂ ବିଚରତାଂ ବିଷୟେ ପହାରି-
ଥ । ସଂଘମେ ସମ୍ମାନିତେଣ ବିଦ୍ୱାନ୍ ସନ୍ତେବ
ବୀଜିନୀାଂ ॥ ଇତ୍ତିଯାଗାଂ ହି ଚରତାଂ ଯଶ-
ମୋହନୁବିଦୀଯତେ । ତଦର୍ଥ ହରତି ପ୍ରଜାଂ
ବାୟୁର୍ମାବମିବାନ୍ତସି ॥ ନ ଜାତ କାମଃ କାମା-
ନାମୁପତ୍ତୋଗେନ ଶାମ୍ୟତି । ହବିଷା କୃଷ୍ଣବ-
ର୍ଷେବ ଭୂଯଏବାନ୍ତିବର୍ଜତେ ॥ ୦ ଇତ୍ତିଯାଗାନ୍

‘ଇତ୍ତିଯାଗାନ୍’ ‘ବିଷୟେ ମୁଁ’ କଲାପିତ୍ରୁ ‘ଅପହାରିଥୁ’
‘ଅପହରଣଶୀଳେ ମୁଁ’ ବିଚରତାନ୍ ‘ବର୍ତ୍ତମାନାନ୍’ ‘ସଂଘମେ’ ‘ବି-
ଦ୍ୱାନ୍’ ‘ସନ୍ତେ’ ‘ଆନ୍ତିତେଣ’ କୃଷ୍ଣାନ୍ ‘ସନ୍ତ୍ଵାଇଦ’ ମାତ୍ରଥିରିବ
‘ବୀଜିନୀାଂ’ ରୁଥମିଶୁକ୍ରମାଯଶାନାନ୍ ॥ ଯଜ୍ଞାନ୍ ‘ଇତ୍ତିଯାଗାନ୍’
‘ଅବଶୀକୃତମାନ୍’ ‘ହି’ ‘ଚରତାନ୍’ ବର୍ଜନ୍ଦନ୍ ବିଷୟେ ଗର୍ଜନ୍ତାନ୍
‘ହୁ’ ଯତି ‘ମନ’ ‘ଅନୁଦିତୀଯତେ’ ‘ଅନୁକୂଳନ୍’ ଭବତି ତଥା
‘ତଥ’ ‘ମନ’ ‘ଅମା’ ‘ପୁରୁଷମା’ ‘ପ୍ରଜାନ୍’ ଜୀବନ୍ ‘ହରତି’
କଥାହିବ ‘ଅନୁମିତି’ ମୁଦ୍ରାଦିଙ୍କଳେ ପ୍ରମତ୍ତମା କର୍ମଧାରୁମା
‘ମାତା’ ମୌକାନ୍ ‘ବାୟୁ’ ‘ଇତ’ ॥ କିମିତ୍ତିହମ୍ବେ ଯଥେମ
ବିହଥୋପତ୍ତୋଗାରେବ ଲକ୍ଷକାମୋନିହର୍ବସ୍ୟତି ଇତ୍ୟାଶ୍ରମନ୍ତଃ-
କ । ‘ଜୀବ’ କରାନ୍ତିରପି ‘କାମାନ୍ତା’ ବିହଯାନ୍ ‘ଉଲ-
ତୋଗେନ’ ‘କାମଃ’ ‘ଅଭିଜାତଃ’ ‘ନ’ ‘ଶାମ୍ୟତି’ ଶର୍ମନ୍ ମୋ-
ପୈତି । କିନ୍ତୁ ‘କୃଷ୍ଣଏବ’ ‘ଅଧିକାଧିକମେହ’ ‘ଅଭିବର୍ଜତେ’
‘ବୁଦ୍ଧିମେତି’ ‘ହବିଷା’ କୃତେନ ‘କୃତବ୍ୟା’ ‘ଅଗ୍ରିଃ’ ‘ଇତ’
‘ଆଖତୋଗମାପି’ ପ୍ରତିବିନ୍ଦୁ କର୍ମଧିକତୋପଦାନ୍ତର୍ମର୍ମନ୍ ॥

ଆଜ୍ଞାଧର୍ମଃ ୨୯

ସର୍ବେଷାଂ ସଦୋକଂ କରତୀଜ୍ଞିଯঁ । ତେବା-
ଏ କରତି ପ୍ରଜା ଦୃତେଃ ପାତ୍ରାଦିବୋଦକଂ ॥
ନ ତତ୍ଵେତାନି ଶକ୍ୟକ୍ଷେ ସଂନ୍ନିଯନ୍ତମସେବ୍ୟା ।
ବିଷୟେଷୁ ପ୍ରଜୁଷ୍ଟାନି ଯଥା ଜୀବେନ ନିତ୍ୟଶଃ ॥
ଅବିଦ୍ୱାଂସମଳଂ ଲୋକେ ବିଦ୍ୱାଂସମପି ବା ପୁ-
ନଃ । ପ୍ରମଦାଜ୍ୟଃପଥଃ ନେତ୍ରୁଂ କାମକ୍ରୋଧବ-

ଏକେକ୍ଷିମାମ୍ୟମୋହପି ଘର୍ବାନ୍ ବ୍ୟାତିକରଟିତ୍ୟାହ୍ ‘ସର୍ବେଷା’
‘ଉତ୍ସିମାପାହ୍ ତ’ ଯଥେ ‘ଯଦି ଏହ୍’ ‘ଉତ୍ସିମଃ’ ‘କର-
ତି’ ଦିବେଶପ୍ରଦମ୍ ଭବତି । ‘ତେବ’ ଛାରଭୂତେନ ‘ଅମା’
ଦିବେଶପରମ୍ ମାନେଦମ୍ ‘ପ୍ରଜା’ ଦୁଃଖଃ ‘କରତି’ ଉତ୍ସିମଃ-
ଶ୍ଵରୈର୍ମାତିଷ୍ଠତେ । ଅତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାତ୍ମଃ ‘ଦୃତେଃ ପାତ୍ରାଃ’ ଚର୍ମନି-
ମ୍ଭିତୋଦକତାଙ୍ଗନାଃ ‘ଉନନ୍ତଃ’ ‘ଇବ’ । ତ୍ରୁଟି ଯତେକଦେଶଯ୍ୟ-
ତେନ ଛିଦ୍ରେଣ ମର୍ମହମେତ ମୁବତି ଏଥୟକେକ୍ଷିମାମ୍ୟମ-
ଦିବେଶ ସମର୍ହମେତ କଷାୟଃର୍ବ୍ରା ଜୀମୀମୃତ୍ର୍ବ୍ରା କରତୀତି ସା-
ମ୍ୟଃ ॥ ଉତ୍ସାନୀମିଉତ୍ସିମଃୟମୋହପାଗମାହ । ‘ଏତାନି’
‘ଉତ୍ସିମାପି’ ଦିବେଶେଁ ‘ପ୍ରଜୁଷ୍ଟାନି’ ପ୍ରମକ୍ତାନି ‘ଅମେବ୍ୟା’
ନିତାନ୍ତଦିବେଶମେତନେନ ‘ନିତ୍ୟଶଃ’ ମର୍ମନା ‘ମ୍ୟନିମର୍ମନ୍’
‘ତଥା’ ‘ନ’ ‘ଶକ୍ୟକ୍ଷେ’ ‘ଯଥା’ ‘ଜୀବେନ’ । ତାମ୍ଭାଦୁକ୍ରୋ-
ପାଦେନ ଦିବେକିତ୍ତିରିଉତ୍ସିମାମ୍ୟମାଃ ମ୍ୟମଃ କର୍ତ୍ତାଇତିରା-
କ୍ରାର୍ଥଃ ॥ ପ୍ରମଦମନ୍ତି ପୁରକଳନ ଟତି ‘ପ୍ରମଦଃ’ ଶ୍ରିଯତ୍ରାଃ
‘ଲୋକେ’ ‘ଅବିଦ୍ୱାଂସଃ’ ‘ପୁନଃ’ ‘ଦିବ୍ଦମ୍ୟମାପି ବା’
‘କାମକ୍ରୋଧବଶାନୁଗଃ’ କାମକ୍ରୋଧବଶାନୁଯାବିନ୍ ପୁରହ୍

शानुगं ॥ वशे कृत्तेज्जियग्रामं संयम्य च
मनस्तथा । सर्वान् संसाधयेदर्थानकिपून्
योगतत्त्वं ॥

इति वितीयथत्रे चतुर्दशोऽध्यायः ।

‘उपरथ’ उपरथलता॒ ‘नेत्र॑’ प्रापयितु॑ ‘अस॑’
समर्थाः ॥ अतएव ‘इन्द्रियग्राम॑’ वहिरिन्द्रियग्राम॑ ‘वशे
कृजा॑’ ‘तथा॑’ ‘अवः॑’ ‘च॑’ ‘संयमा॑’ । ‘सर्वान्॑’ ‘अर्थान्॑’
पुरुषार्थान्॑ ‘संसाधयेह॑’ ‘योगतः॑’ उपायेन ‘तत्त्व॑’
वदेहङ्कृ॑ ‘अकिपून्॑’ अपीडयन्॑ मन्॑ ॥

इति वितीयथत्रे चतुर्दशोऽध्यायः ।

ସଦା ନ କୁରୁତେ ପାପଂ ସର୍ବଭୂତେ
କହିଚିଏ । କର୍ମଣା ମନ୍ସା ବାଚା ତ୍ରକ୍ ସଞ୍ଚ-
ଦ୍ୟତେ ତଦା ॥ ପୁଣ୍ୟଂ କୁର୍ବନ୍ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି
ପୁଣ୍ୟହାନଂ ଅ ଗଛତି । ପୁଣ୍ୟଂ ଆଗାମ
ଧାରସତି ପୁଣ୍ୟଂ ଆଗଦମୁଚ୍ୟାତେ ॥ ପାପଂ
ଚିନ୍ତ୍ୟତେ ଚୈବ ତ୍ରବୀତି ଚ କରୋତି ଚ ।
ତ୍ୱାଧର୍ମେ ପ୍ରବିଷ୍ଟସ୍ୟ ଗୁଣାନଶ୍ୟକ୍ଷି ସାଧବଃ ॥
ସେ ପାପାନି ନ କୁର୍ବନ୍ତି ମନୋଵାକ୍ରମର୍ମବୁ-
ଦ୍ୱିଭିଃ । ତେ ତପତି ମହାକ୍ରାନୋନ ଶରୀରମ୍ୟ
ଶୋଷଣଂ ॥ ଆଜ୍ଞୋଧର୍ମେଣ ରମତେ ଧର୍ମକୈପ୍ତ-

‘ସଦା’ ବାର୍ଷିନ୍ କାଳେ ମନୁଷ୍ୟଃ ‘କର୍ମଣା ମନ୍ସା ବାଚା’ ‘ସ-
ର୍ବଭୂତେବୁ’ କହିଚିଏ ‘କନାପି’ ‘ପାପଂ’ ‘ନ କୁରୁତେ’ ‘ତଦା’
‘ତ୍ରକ୍’ ‘ସଞ୍ଚଦ୍ୟତେ’ ପ୍ରାପ୍ନୋତି ॥ ‘ପୁଣ୍ୟଂ କୁର୍ବନ୍’
‘ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି’ ସନ୍ ମଃ ‘ପୁଣ୍ୟହାନଂ’ ‘ଗଛତି’ ‘ଅ’ । ସଙ୍କଳ
‘ପୁଣ୍ୟ ଆଗାମ ଧାରସତି’ ଲୋକାନାଂ ଅତଃ ‘ପୁଣ୍ୟ’
‘ଆଗଦମ୍’ ପ୍ରାପ୍ନେ ଦାତ୍ର ‘ଉଚ୍ୟାତେ’ ॥ ଯୋହି ‘ପାପଂ’
‘ଚଏବ’ ‘ଚିନ୍ତ୍ୟତେ’ ସର୍ବଶପ୍ୟତି ‘ତ୍ରବୀତି ଚ କରୋତି ଚ’ ।
‘ତ୍ୱା ଅଧର୍ମେ ପ୍ରବିଷ୍ଟସ୍ୟ’ ‘ସାଧବଃ’ ‘ଭଗ୍ୟଃ’ ‘ନଶ୍ୟକ୍ଷି’ ॥
‘ମେ’ ‘ମହାକ୍ରାନ୍ମଃ’ ‘ଅକ୍ରୁଦ୍ଧୁର୍ବ୍ୟଃ’ ‘ମନୋଵାକ୍ରମର୍ମବୁଦ୍ୱିଭିଃ’
‘କୁର୍ବନ୍ତୁତେ’ ‘ପାପାନି ନ କୁର୍ବନ୍ତି’ । ‘ତେ’ ଏବ ‘ତପତି’ ତପଃ
କୁର୍ବନ୍ତି । ଅପି ତୁ ସେ ‘ଶରୀରମ୍ୟ ଶୋଷଣ’ ସାଧବତି ତେ

ବୋପଜୀବତି । ଧର୍ମାଜ୍ଞା ଭବତି ହେବଂ ଚିକ୍ଷ-
ଙ୍ଗାଙ୍ଗ ପ୍ରସୀଦତି ॥ ଯଜ୍ଞାଜ୍ଞା ବିରତଃ ପାପାଏ
କଲ୍ୟାଣେ ଚ ନିବେଶିତଃ । ତେବେ ସର୍ବମିଦଂ
ବୁଦ୍ଧଂ ପ୍ରକୃତିବିକୃତିଶ୍ଚ ଯା ॥ ଅଜ୍ଞାଚକ୍ରନ୍ତର-
ଇହ ଦୋଷାମୈବାନୁରଥ୍ୟତେ । ବିରଜ୍ୟତେ ଯଥା-
କାମଂ ନ ଚ ଧର୍ମଂ ବିମୁକ୍ତି ॥ ବାର୍ଯ୍ୟମା-
ଗୋହପି ପାପେଭ୍ୟଃ ପାପାଜ୍ଞା ପାପମିଛତି ।

'ନ' ତପତି ॥ 'ପ୍ରାଜ୍ଞଃ' ବିବେକି 'ଧର୍ମରେ' ମହ 'ରମତେ' ବିହର-
ତି 'ଧର୍ମଂ ଚ ଏବ ଉପଜୀମତି' ଧର୍ମରୈତେ କୃତେନ ଜୀବନୋଦ୍ଧା-
ରତପେଣ ପ୍ରାଗାନ୍ତ ଧାରମତି ନ ଅଧର୍ମରେ । 'ଏହ୍' 'ହି' ଉଦ୍-
ଶେଇବ ପ୍ରକାରେ 'ଧର୍ମାଜ୍ଞା' ଧର୍ମରତ୍ତାହଃ 'ଭବତି' । 'ଚିତ୍ତ-
ଚ' 'ଅମା' ଧର୍ମପଦମା 'ପ୍ରସୀଦତି' ପ୍ରମର୍ଦ୍ଦ ଭବତି ॥
ତେବେହି 'ସମ୍ମା ଆଜ୍ଞା' 'ପାପାଏ' 'ବିରତଃ' 'ବିମୃତଃ' । 'କ-
ଲ୍ୟାଣେ' କୃତେ 'ଚ' 'ନିବେଶିତଃ' ପ୍ରବେଶିତଃ । 'ତେବେ'
ବିବେକିନା 'ମର୍ମଂ' ବିଶ୍ୱ 'ଇନ୍' 'ବୁଦ୍ଧ' ଜ୍ଞାତଂ । ତେବେ
ବୌଧନମାହ 'ସା' 'ପ୍ରକୃତି' 'ବାର୍ଯ୍ୟମାକଳିପା' ଯା 'ଚ' 'ବି-
କୃତି' 'ବିପରୀତା' ॥ 'ଅଜ୍ଞାଚକ୍ର' ଜ୍ଞାନବେତ୍ତଃ 'ନରଃ' 'ଇହ'
ଲୋକେ 'ମୋହାନ୍ ନ ଏବ' 'ଅନୁରଥ୍ୟତେ' ଦୋଷାନୁରକ୍ଷାନ
ଭବତୀତ୍ୟର୍ଥଃ । 'ଯଥାକାମଂ' କୁଣ୍ଡ 'ବିରଜ୍ୟତେ' ବୀତରାଗୋ-
ଭବତି 'ନ ଚ ଧର୍ମଂ' 'ବିମୁକ୍ତି' ଭ୍ୟତି । ମୋହି 'ପା-
ପାଜ୍ଞା' ପାପାଚରଣଶୀଳଃ ମଃ 'ପାପେଭ୍ୟଃ' 'ବାର୍ଯ୍ୟମାଧଃ'
ବିରିଧିମାନଃ 'ଅପି' ବର୍ତ୍ତି 'ପାପଂ' ଏବ 'ଇଚ୍ଛତି'

ભાસ્કરશર્મઃ ૧૦૩

ચોદ્યમાનોહીપિ પાપેન શુક્તાજ્ઞા શુભમિ-
ચ્છતિ ॥ ધર્મત્વબ હતોહસ્તિ ધર્મોરક્તિ
રંક્તિઃ । તસ્માભર્મોન હસ્તબ્યોમા નો-
ધર્મોહતોબધીએ ॥ એકએવ સુલભર્મો-
નિધનેહપ્રયન્યાતિ યઃ । શરીરેણ સમં
નાશં સર્વમન્યાઙ્ગિ ગંછતિ ॥ અ ધર્મોહ-
સ્ત્રીતિ મન્દાનાઃ શુચીનબહસંતિ યે । અશ્રદ્-
ધાનાધર્મણ તે નશાસ્તિ અસંશયઃ ॥ સુખં

કર્તૃમિત્યાર્થઃ । યથ 'શુક્તાજ્ઞા' ધર્માનુષ્ઠામશીલઃ સઃ 'પા-
પેન 'ચોદ્યમાનઃ' પ્રેર્યાયાનઃ 'અપિ' લોકૈઃ 'શુદ્ધ ઇ-
ચ્છતિ' ॥ 'ધર્મઃ' 'હતઃ' અઠિક્રાસ્તઃ સન् 'હસ્તિ' 'એવ'
અઠિક્રાસ્તાર્થ । 'ધર્મઃ' 'રંક્તિઃ' સન् 'રંક્તિ' । 'તસ્માં
ધર્મઃ' 'ન હસ્તબ્યઃ' નાભિક્રમણીયઃ સઈંશઃ । 'ધર્મઃ' 'હતઃ'
સન् 'નઃ' અશાનું 'મા-બધીએ' ન હસ્તિયાર્થઃ ॥ 'એવઃ'
ક્ષેત્રઃ 'ધર્મઃ' 'એવ' 'સુલભ' હિત્રા 'યઃ' 'નિધને અપિ'
યત્થે ચ સતિ 'અનુધાતિ' અસ્તોષ્ટ ફળમાર્ગમનુશાસ્તિ ।
'હિ' પ્રસિક્રો 'અન્યા' 'સર્જા' તાર્યાપૂર્વધનાદિ 'શરી-
રેણ સમન્ય' શરીરેણ સહ 'નાશ' 'ગંછતિ' અસ્તઃ પૂર્જાદિ-
મુદ્રાપેક્ષયા ધર્મોન હસ્તાસ્તઃ ॥ 'ન ધર્મઃ' અસ્તિ 'ઇતિ' 'અશ-
ાનાઃ' અન્યાયામાનઃ । 'શુચીનું' શુક્તાનું ધર્મિષ્ઠાનું 'બે' 'અદ-
હસંતિ' ઉપહસંતિ । યેહલિ 'ધર્મસ્ય' 'અશ્રદ્ધામાઃ'
અશ્રદ્ધાવસ્તઃ । 'તે નશાસ્તિ ન સંશયઃ' ॥ 'સુખં' હિ 'યથ'

ହବନ୍ତଃ ଶେତେ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିବୁଧ୍ୟତେ । ମୁଖ୍ୟ
ଚରତି ଲୋକେହିନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦା ବିନଶ୍ୟତି ॥ ପା-
ପଂ କୁର୍ବନ୍ ପାପକୀର୍ତ୍ତିଃ ପାପମେବାଞ୍ଚୁତ
କଳା । ପୁଣ୍ୟ କୁର୍ବନ୍ ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିଃ ପୁଣ୍ୟମ-
ତ୍ୟନ୍ତମଞ୍ଚୁତେ ॥ ତତ୍ତ୍ଵାଂ ପାପଂ ନ କୁର୍ବାତ
ପୁରୁଷଃ ସଂଶିତବ୍ରତଃ । ପାପଂ ପ୍ରଜାଂ ନାଶ-
ସତି କ୍ରିୟାଣଂ ପୁନଃ ପୁନଃ ॥

ଇତି ବିଭିନ୍ନଧର୍ମଙ୍କେ ପଞ୍ଚଦଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ତଥାତି ତଥା 'ଅବନ୍ତଃ' 'ଅବଜାତଃ' 'ଶେତେ' ନିଦ୍ରାତି । 'ମୁ-
ଖ୍ୟ ଚ' 'ପ୍ରତିବୁଧ୍ୟତେ' ଜାଗରି । 'ମୁଖ୍ୟ ଚରତି ଲୋକେ ଅ-
ଜିନ୍' । 'ଅବନ୍ତଃ' 'ଅବଜାତଃ' ତୁ 'ବିନଶ୍ୟତି' । ତଥାତମ
କାର୍ଯ୍ୟମିତ୍ୟଭିପ୍ରାୟଃ ॥ 'ପାପଂ କୁର୍ବନ୍' 'ପାପକୀର୍ତ୍ତି' '
ନନ୍' 'ପାପଂ ଏବ' 'ଫଳଂ' 'ଅଯୁତେ' ମୁଖ୍ୟକେ । 'ପୁଣ୍ୟ କୁର୍ବନ୍'
'ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି' 'ନନ୍' 'ଅତ୍ୟନ୍ତ' 'ପୁଣ୍ୟ' 'ଅଯୁ-
ତେ' ॥ 'ତତ୍ତ୍ଵାଂ' 'ପୁରୁଷଃ' 'ସଂଶିତବ୍ରତଃ' 'କୃତପ୍ରତିଜ୍ଞଃ'
'ନନ୍' 'ପାପଂ ନ କୁର୍ବାତ' । ତିଙ୍କ 'ପାପଂ' 'ପୁନଃ ପୁନଃ'
'କ୍ରିୟାଣଂ' 'ନ' 'ପ୍ରଜାାଂ' ମୁହିଁ 'ନାଶସତି' । ମୁହିଁନାଶାଂ
ସଚୈବ ପ୍ରଦଶ୍ୟତି ପାପବାନ । ଅତଏବୋଜବିଜ୍ଞା ପାପମ-
ହୁଣ୍ଡ ଧର୍ମାଚରଣମେବ ଶ୍ରେଣୋର୍ଧିତିଃ ତାର୍ଯ୍ୟମିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥

ଇତି ବିଭିନ୍ନଧର୍ମଙ୍କେ ପଞ୍ଚଦଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ନିଷେବତେ ପ୍ରଶନ୍ତାନି ନିଜିତାନି ଅମେ-
ବତେ । ଅମାଞ୍ଚିକଃ ଅନ୍ଦଧାନ୍ତେତ୍ତଃ ପଣ୍ଡିତ
ଲଙ୍କଣ୍ଠ ॥ ଏକୋଧର୍ମଃ ପରେ ଶ୍ରେସଃ କ୍ରମେ-
କାଶାନ୍ତିରୁତମା । ବିଦୈଯକା ପରମା ତୃପ୍ତି-
ରହିଂସୈକା ସୁଖାବହା ॥ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀକଳଙ୍କର୍ମ
ମନୋବାଗ୍ରମେହସତ୍ତବ । କର୍ମଜାଗତଯୋନ୍-
ଗାମୁତ୍ତମାଧମମଦୟମା: ॥ ପରଜ୍ଞବ୍ୟେଷ୍ଟିଧ୍ୟାନ୍
ମନସାହ୍ଵିଷ୍ଟିଚିନ୍ତନ୍ । ବିତ୍ତଧାତିନିବେଶଚ

ବୋହି ‘ପ୍ରଶନ୍ତାନି’ କ୍ରତିଯୋଗ୍ୟାନି ଶ୍ରୀନିବେଶ କର୍ମାଣି
‘ନିଷେବତେ’ କରୋତି ‘ନିଜିତାନି’ ପୁନଃ ‘ଅ ମେବତେ’ ।
ଯୋହପି ‘ଅମାଞ୍ଚିକ:’ ମାଞ୍ଚିକ୍ୟାରୁହିତ: ‘ଅନ୍ଦଧାନଃ’ ଅନ୍ଦଧା-
ନାନ ତମ୍ୟ ‘ଏତ୍ତ:’ ‘ପଣ୍ଡିତଲଙ୍କଣ୍ଠ’ ॥ ‘ଏତ:’ ‘ଧର୍ମ:’ ଏବ
‘ପରେ’ ‘ଶ୍ରେସ:’ କଳ୍ପାଦମାଧନ୍ । ତଥା ‘ଏକା’ ‘କ୍ରମା’
‘ଉତ୍ତମା’ ‘ଶାନ୍ତି:’ । ‘ଏକା’ ‘ଦିଦ୍ୟା’ ‘ପରମା ତୃପ୍ତି’ ଉତ୍ତ-
ମତୃପ୍ତିହେତୁ: । ‘ଏକା’ ‘ଅହିସା’ ‘ସୁଖାବହା’ ସୁଖମାଦହତି ॥
‘ଶ୍ରୀଶ୍ରୀକଳଙ୍କ’ ସୁଖଦୂରାଧକଳକ୍ । ‘ମନୋବାକ୍ର ମେହସତ୍ତବ’
ମନୋବାଗ୍ରମେହସତ୍ତବ ‘କର୍ମ’ । ତଥାହି ‘ନୂଣ୍ଣ’ ମନୁମ୍ୟାନ୍ ।
‘ଉତ୍ତମାଧମଧ୍ୟମା:’ ‘ଗତଯଃ’ ‘କର୍ମଜା:’ କର୍ମଜନ୍ୟାଏବ କର-
ତ୍ତି ॥ ‘ପରମୁଦ୍ୟୋଦୁ ଅତିଧ୍ୟାନ୍’ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରମାନନ୍ୟାଯେନ
ଗୃହୀତ୍ୟୋଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରଶପନ୍ । ‘ମନ୍ମା ଅବିଷ୍ଟିଚିନ୍ତନ୍’ ଲୋ-
କାନ୍ତା । ‘ବିତ୍ତଧାତିନିବେଶ: ଚ’ ମାଞ୍ଚି ପରଲୋକୋନାଞ୍ଚ
ଅଗତୋମୁଲମାନ୍ତା ଏବମଶନନ୍ । ‘ଚ’ ମୟୁକ୍ତ୍ୟାର୍ଥଃ । ଏତମୁକ୍ତଃ

ତ୍ରିବିଧଂ କର୍ମ ମାନସଂ ॥ ପାରୁଷ୍ୟମନୃତ-
ଈଶ୍ଵର ପୈଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାପି ସର୍ବଶଃ । ଅସମ୍ଭବପ୍ର-
ଲାପନ୍ତ ବାଜ୍ୟଂ ସ୍ୟାକ୍ଷତୁର୍ବିଧଂ ॥ ଅଦତା-
ନାମୁପାଦାନ୍ତଃ ହିଂସନ୍ତ ଚୈବାବିଧାନତଃ । ପର-
ଦାରୋପସେବା ଚ ଶାରୀରଂ ତ୍ରିବିଧଂ ଶୂତଂ ॥
ତ୍ରିଦ୍ଵାମେତନ୍ନିକିପନ୍ୟ ସର୍ବଭୁତେସୁ ମାନବଃ ।
କାମକୋଥେ ତୁ ସଂସମ୍ୟ ତତଃ ସିଙ୍କିଂ ନିଯ-

‘ତ୍ରିବିଧ’ ତ୍ରିପକାର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତତଫଳ ‘ମାନସ’ ମନୋଭବର୍ତ୍ତ
‘କର୍ମ’ ॥ ‘ପାରୁଷ୍ୟ’ ଅପ୍ରିୟାଭିଧାନ୍ତ ‘ଅନୃତ’ ଅଦତା-
ଭାବର୍ତ୍ତ ‘ଚ ଏବ’ ‘ପୈଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚ ଅପି’ ପରୋକ୍ଷ ପରଦୂରନ-
କଥନକାପି । ‘ଅସମ୍ଭବପ୍ରଲାପଃ ଚ’ ନିଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟାଜନବାଘିନ୍ୟାମ-
ଶ । ‘ମର୍ମଶଃ’ ଏତମେତଃ ମର୍ମର୍ତ୍ତମାନ୍ତ ‘ଚତୁର୍ବିଧ’ ‘ବାଜ୍ୟର୍ଯ୍ୟ’ ବାଚି-
କର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତତଫଳ କର୍ମ ‘ମ୍ୟାଂ’ ॥ ‘ଅଦତାନାନ୍ତ ଉପାଦାନ୍ତ’
ଅମ୍ୟାବେଳ ପରବର୍ଗର୍ଥ ‘ହିଂସା ଚ ଏବ’ ଅବିଧାନତଃ ଅବି-
ଧିବା । ‘ପରଦାରୋପସେବା ଚ’ ପରପତ୍ରିଗମନକୁ । ଇତ୍ୟେତଃ
‘ତ୍ରିବିଧ’ ‘ଶାରୀର’ ଶାରୀରଭବୀ ଅନ୍ତତଫଳ କର୍ମ
‘ଶୂତ’ ଶୂତ ॥ ‘ଏତ’ ‘ତ୍ରିଦ୍ଵା’ ପୂରୋକ୍ତାନାମେତେବା ଶାରୀରବାଞ୍ଛନମାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରର୍ଯ୍ୟ ‘ମାନବ’ ‘ମର୍ମଭୂତେସୁ’ ‘ନି-
କିପନ୍ୟ’ କୃଜ୍ଞା । ଆଜ୍ଞାନଃ ‘କାମକୋଥେ ତୁ ସଂସମ୍ୟ’ । ‘ତତଃ’
ତମନକ୍ତର୍ତ୍ତ ‘ନିକି’ ମୋହପ୍ରାପ୍ତିଲକ୍ଷନାନ୍ତ ‘ନିଷକ୍ଷତି’ ଲ-
ଭତେ ॥ ପାପନ୍ୟ ପ୍ରାସିଚିତ୍ତମାହ । ‘ଲାପନ୍ ହି’ ‘କୃଜ୍ଞା’
ଅଭାନବଶାନ୍ ମୋହାନ୍ ପଞ୍ଚାନ୍ ‘ଲକ୍ଷନ୍’ ତଥକରୁଣେନ ହେ

ଆଜିଧର୍ମଃ ୧୦୭

ଛତି ॥ କୁଞ୍ଚା ପାପଂ ହି ସନ୍ତପ୍ଯ ତନ୍ମାଂ
ପାପାଂ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ । ତୈବଂ କୁର୍ମ୍ୟାଂ ପୁନ-
ରିତି ନିରୂପ୍ତ୍ୟା ପୂର୍ବତେ ତୁ ସଃ ॥

ଇତି ବ୍ରିତୀଯଥିଣେ ସୋଙ୍ଗଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

ତନ୍ମା ମନ୍ତ୍ରାପର୍ମ କୁଞ୍ଚା ‘ତନ୍ମା ପାପାଂ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ’ । ‘ନ ଏହି’
‘ପୁନଃ’ ଅହି ‘କୁର୍ମ୍ୟାଂ’ କରିଷ୍ୟାମି ‘ଇତି ନିରୂପ୍ତ୍ୟା’ ‘ତୁ’
‘ସଃ’ ‘ପୂର୍ବତେ’ ପୂର୍ବୋତ୍ତବତି ॥

ଇତି ବ୍ରିତୀଯଥିଣେ ସୋଙ୍ଗଶୋହିଧ୍ୟାୟଃ ।

— — —